

VYDAVATEĽ:

Centrum VTI SR, Bratislava
IČO vydavateľa: 00 151 882
marec 2016

ročník 20., vychádza 4x ročne
evidenčné číslo: EV 3501/09
publikačné číslo CVTI SR: 2 333
ITlib. Informačné technológie a knižnice
ISSN-L 1335-793X
ISSN 1335-793X
ISSN 1336-0779

REDAKCIÁ:

Dana Karulová
zodpovedná redaktorka

Eva Vašková
redaktorka

Mária Izakovičová
jazyková redaktorka

Karol Izakovič
grafická úprava

ADRESA REDAKCIE:

Centrum VTI SR
Lamačská cesta 8/A
811 04 Bratislava
Tel.: 02/69253 113
E-mail:eva.vaskova@cvtisr.sk

ROČNÉ PREDPLATNÉ: 12 €

REDAKČNÁ RADA:

Ján Turňa
predseda redakčnej rady

Nadežda Andrejčíková
STU v Bratislave, FIIT, Ústav informatiky
a softvérového inžinierstva

Alojz Androvič
Univerzitná knižnica v Bratislave

Beáta Bellérová
SPK pri SPU v Nitre

Daniela Birová
Centrum VTI SR, Bratislava

Tomáš Fiala
Univerzitná knižnica v Bratislave

Mária Kadnárová
Farmaceutická fakulta UK, Bratislava

Dušan Katušák
Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva,
Fakulty humanitných vied ŽU, Žilina

Milan Konvit
Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva,
Fakulty humanitných vied ŽU, Žilina

Soňa Makulová
KKIV Filozofickej fakulty UK, Bratislava

Richard Papík
Ustav bohemistiky a knihovnictví FPF
Slezská univerzita

Michal Sliacký
Centrum VTI SR, Bratislava

Silvia Stasselová
Univerzitná knižnica v Bratislave

Jela Steinerová
KKIV Filozofickej fakulty UK, Bratislava

Jana Šuchová
KKIV Filozofickej fakulty UK, Bratislava

Jaroslav Šušol
KKIV Filozofickej fakulty UK, Bratislava

Ak sa neuvádzajú inak, obsah článkov
podlieha licencii CC – BY 4.0

OBSAH | CONTENS

PRÍHOVOR | ADDRESS

HLAVNÉ ČLÁNKY | MAIN ARTICLES

- 5 | **Pavel Rankov:** Znalostná práca: experti, technológie, vzdelávanie | *The Knowledge Work: Experts, Technologies, Education*
- 11 | **Zlata Houšková:** Jak se stát knihovníkem. Návod s (ne)jasnými pravidly | *How to Become a Librarian – Manual with (un) Clear Rules*

INFORMAČNÁ VEDA | INFORMATION SCIENCE

- 16 | **Milan Konvit:** Digitálny informačný priestor | *Digital information space*
- 19 | **Michaela Stopková:** Vymedzenie priestorových vzťahov v jazyku na sociálnych sieťach na pozadí deíx a referencie | *Definition of Spatial Relations in Language Used on Social Networking Sites through Deixes and References*
- 24 | **Michal Černý:** Digitálni datové kurátorství: mikro a makro pohled | *Digital Data Curatorship: Micro and Macro View*

BIBLIOGRAFIA | BIBLIOGRAPHY

- 27 | **Adriana Shearman:** ESCI – nový citačný index vo Web of Science Core Collection | *ESCI – New Citation Index in Web of Science Core Collection*

SIVÁ LITERATÚRA | GREY LITERATURE

- 40 | **Juraj Valko:** Osirelé diela ako významná súčasť zbierok európskych kultúrnych inštitúcií | *Orphan Works as the Significant Part of European Cultural Institutions' Collections*

KNIŽNICE | LIBRARIES

- 45 | **Pavla Minaříková – Novotný:** Kdo potrebuje design knihovních služieb? | *Who Needs Library Service Design?*

MANAŽMENT A MARKETING | MANAGEMENT AND MARKETING

- 50 | **Zuzana Helinsky:** Zkratkou k marketingu knihoven | *Short-cut to Marketing Your Library*

E-KNIHY | E-BOOKS

- 53 | **Armin Talke – Barbara Schleihagen:** *Ebooks & Libraries in Germany: Legal Issues and Models*

PODUJATIA | EVENTS

- 56 | **Libuše Foberová:** Knihovna je stabilná jistota v nestabilnom svete | *Library is a Stable Certainty in an Unstable World*

IFLA | IFLA

- 58 | **Beáta Katrincová:** Činnosť Stáleho výboru IFLA Seriály a iné pokračujúce pramene (IFLA SOCR) 2015 – 2016 | *Activities Standing Committee IFLA SOCR – IFLA Section on Serials and Other Continuing Resources (SOCR)*

Nájdete nás na internete
www.cvtisr.sk/itlib

ITlib Informačné technológie a knižnice dostupné aj v digitálnej
knižnici CVTI SR media.cvtisr.sk

Jak se vidíme my a jak nás vidí veřejnost

Jistě znáte z facebooku ty veselé obrázky rozdělené na 2 poloviny, jak vidí knihovníky veřejnost (to nebývá až taková legrace - velké brylé, nepěkná děvčata, spíše zralého věku) a ve druhé optimističtější polovině jsou většinou komiksové superženy s knihou v ruce (tak se prý vidí knihovnice). A ačkoliv se snažíme obraz knihovnic a knihovníků v očích široké veřejnosti dlouhodobě upravit a prezentovat více sexy (vzpomínáte jistě na nahé akty studentů knihovnictví z Brna a jejich hambatý kalendář) nějak se nám to nedáří.

Ovšem, pouze na knihovnících bude záležet budoucnost našich knihoven. Obor velmi stárne a mladých sexy knihovnic a knihovníků je k vidění ve veřejných knihovnách jako šafránu. Tradičním knihovnám již zvoní hrana, a pokud nebudou knihovny a jejich knihovníci rychle reagovat na potřeby společnosti, tak jistě zanikou. Knihovníci musí v současné době bojovat s nabídkou dalších vzdělávacích a kulturních institucí, které také potřebují přízeň svých uživatelů a finance svých zřizovatelů. Dnes už nestačí pouze fakt, že mají knihovnickou kvalifikaci, ale musí být v nabídce služeb knihovny velmi kreativní a hýrit nápady. Knihovníci dnes usilují o prostor v médiích, a tak je nutné umět služby knihoven „prodat“ a také na své projekty potřebují finance. Rozpočty knihoven se jistě nijak dramaticky nezvýší, a tak se musí stát projektovými manažery a fundraisery, aby mohli získat peníze od sponzorů a partnerů knihovny. Sledovat nové trendy v digitalizaci a využívat nová média je otázkou celoživotního vzdělávání, protože média, která používali knihovníci v době svých studií již dnes neexistují. Knihovny slouží čím dál více jako komunitní centra měst a obcí, a to vyžaduje velmi těsnou znalost a spolupráci lokálních a regionálních institucí, škol, mateřských center, domů dětí a mládeže, podprahových klubů, informačních a turistických center a mnoha dalších organizací přes zahrádkáře a hasiče. Pokud budu chtít úspěšně budovat a stmelenovat komunitu, tak se spolupráci s mnoha partnery nevyhnu a spolupráce je ta nejtěžší knihovnická disciplína!

Do knihoven si nacházejí cestu nejen lidé s různými druhy handicapů - nevidomí, neslyšící, mentálně a tělesně postižení, kteří vyžadují různý a specifický přístup a jistě ne každý pracovník knihovny s těmito uživateli může pracovat. Díky měnící se společenské situaci narůstá počet míst s osobami se sociálním vyloučením - senioři, lidé po výkonu trestu, dlouhodobě nezaměstnaní nebo lidé bez domova. I tyto cílové skupiny se mohou a často stávají našimi uživateli a nejsme si zcela jisti, zda dnešní knihovníci s těmito skupinami umí a chtějí spolupracovat. Knihovníci neprocházejí v této oblasti žádným vzděláváním a např. lidé bez domova jsou spíše noční můrou knihovníka... A co teprve až přijdou imigranti!

Na postech manažerů knihoven jsou padesátníci i starší lidé a ne všichni jsou právě nositelé změn ve veřejných knihovnách. Mladí lidé nastupující do veřejných knihoven mohou mít nadšení i kreativitu, kterou ovšem často udusí hypotéky a potřeba vyššího životního standardu je z knihoven vyžene do lépe placených profesí. Možnosti finanční motivace mladých pracovníků knihoven jsou mizivé, a tak sahají manažeři knihoven k ne-kvalifikovaným pracovníkům s nízkým vzděláním. V českých veřejných knihovnách pracuje více než polovina knihovníků bez oborové kvalifikace! Pokud budou ovšem v knihovnách pracovat pouze nekvalifikované síly bez motivace, tak se knihovny stanou pouze skladem knih. A ten již brzo nebude nikdo potřebovat.

Knihovny byly a jsou. Jestli budou i v budoucnu, tak to bude záležet pouze na atraktivní nabídce pro uživatele, přízni svých zřizovatelů a na kreativních knihovnících, kteří se budou přizpůsobovat společenským změnám. Nezastupitelnou roli zde hraje celoživotní vzdělávání pracovníků knihoven, ale to je na hodně dlouhý příběh...

Mgr. Roman Giebisch, Ph.D.
roman.giebisch@nkp.cz

Knihovnický institut, Národní knihovna České republiky

Pavol Rankov**The Knowledge Work: Experts, Technologies, Education**

In the knowledge economy the dominant working force is represented by knowledge workers. Knowledge workers are „symbolic analysts“ (R. Reich) as they manipulate with symbolic commodities like words, data and representations. Their knowledge is effective, when it is specialized, knowledge workers are experts. Their activities are autonomous and based on permanent application of digital technologies. But these technologies can substitute the human work not only in routine occupations but also the knowledge work. The knowledge worker needs education oriented towards multidisciplinary scope, risk management abilities, creative skills, and professional ethics.

Peer-Rewiewed**Zlata Houšková – Milan Konvit – Michaela Stopková****Definition of Spatial Relations in Language Used on Social Networking Sites through Deixes and References**

The object of this study is to analyze the means for expressing spatial relations in the language of the social networks. The work explores a wide range of deixia typological concepts, lexical units and dynamic verbs, which demonstrate the existence of individual and area of virtuality. In conclusion, we can say that when the individual is not connected with the real world, the language reacts flexibly and looks like imitation of this world.

Michal Černý**Digital Data Curatorship: Micro and Macro View**

The paper offers insight on the traditional concept of the digital curatorship (based on the concept – Preservation, Maintenance and Value addition) and puts it into context with modern concept, which is based on Whittaker and joins long-term retention of personal data management (digital kurátorství is understood as a set of three consecutive steps – Keeping, management and Exploitation that are examined on the basis of knowledge of information behavior).

In both directions integrates into the library and information science practice and refers to the development of information literacy education in this field. Works with micro and macro concepts of digital information curatorship. These concepts are trying to explain, describe and compare with each other. The paper compares the curator competency models and their relationship to both concepts.

Adriana Shearman**ESCI – New Citation Index in Web of Science Core Collection**

The basic information on a new citation index, Emerging Sources Citation Index (ESCI), available from November 2015 as part of the Web of Science Core Collection, is summarised in this article. The introduction of the ESCI was driven by the need to respond flexibly to rapid developments in science and technology that result in the emergence of new disciplines and trends in multidisciplinary research arising from unconventional combinations of scientific disciplines. Given the time-demanding selection process, rigorous citation indexes, especially in science and technology (SCI) and social sciences (SSCI), fail to reflect these changes. The introduction of the ESCI was also contingent on other factors discussed in this paper. It contains the eligibility criteria and the rationale behind supporting the advisability on the part of authors and publishers to become part of the ESCI. A short survey in the ESCI revealed that Slovak scientists and researchers published most often in journals in the field of mathematics. The article provides a comprehensive list of sixty journals identified in the ESCI with publications by Slovak scientists. This list contains basic information on journals, such as the name, focus, category classification, the lifetime of the journal and its periodicity, language, publisher data and the journal's web-site hyperlink. These journals, along with the complete list of journals on the ESCI web-page, can serve as new publication resources for students, young scientists or for those researchers and scientists whose publishing opportunities are somewhat restricted due to their highly specific scientific discipline or the publication language. This is particularly true of the arts and humanities, social sciences, and some specialisations in medicine. Another positive feature is that almost half of the journals in the ESCI are open access.

Juraj Valko**Orphan Works as the Significant Part of European Cultural Institutions' collections**

The article aims at presenting the new legal provisions at EU level regarding orphan works (Directive 2012/28/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on certain permitted uses of orphan works) and their transposition into Slovak Copyright Act. The author clarifies the content of the Directive, importance of orphan works as a part of European cultural heritage and the role of the orphan works database in the process of making orphan works available. He also provides instructions what has to be done before an orphan work can be used, as well as how the copyright holder of the work is able to assert his/her copyright and thereby end the orphan work status.

Pavla Mináříková – Roman Novotný**Who Needs Library Service Design?**

The article deals with design thinking and service design in libraries. Authors put emphasis on the role of libraries in supporting democracy. Design thinking is described as a tool for supporting this role in nowadays rapidly changing society. The article explains the terms "design thinking" and "service design", summarize their basic concepts, and presents the service design process. Also, the good practices from foreign and czech libraries are included.

Zuzana Helinsky**Short-cut to Marketing Your Library**

Technological changes mean that the role of libraries is not as obvious or assured as in the past. This means that to survive they must actively market their products and services to their users and to their funding sources. Librarians tend however to be averse to anything which smells of selling, and anyway are usually too busy with "more important" activities.

Article spells out the critical need for marketing for libraries. More important, it provides a series of easy tools to achieve success, and encourages all librarians to make the necessary time available. It gives a brief description of classical planning and marketing techniques and some easy to follow marketing tips geared to libraries and their offerings and working practices.

Article is based on the authors' wide experience of libraries from many perspectives around the world.

Armin Talke – Barbara Schleihagen**Ebooks & Libraries in Germany: Legal Issues and Models** (Barbara Schleihagen/Armin Talke)

A study on the current legal situation of e-lending requires also a view on the background of analog lending and different (future) models for digital books. However, there is still no consensus on what "e-lending" means and how it can be dealt with de jure. Its lawfulness depends strongly on expected political and judicial decisions.

Beáta Katrincová**Activities Standing Committee IFLA SOCR – IFLA Section on Serials and Other Continuing Resources (SOCR)**

The article inform about activities of the Standing Committee IFLA SOCR in 2015 – 2016. The IFLA Section on Serials and Other Continuing Resources (SOCR) concerns itself with all issues which make serial publications unique in both the print and electronic environments. Standing Committee organized 2 non-public sessions and 1 Open Session during the 81.IFLA WLIC in Cape Town 15. – 21. August 2015. The committee is currently preparing its Open Session for the 82.IFLA WLIC which will be held in Columbus, Ohio 13. – 19.August 2016.

Zlata Houšková**How to Become a Librarian – Manual with (un) Clear Rules**

This report is a reflection of the problem of occupational education of professionals in public libraries in the Czech Republic, approved concept of lifelong education of librarians, needs of new professions in libraries and a (re)defining of competencies of librarians, all with respect to the functions and roles of public libraries in the near future.

Milan Konvit**Digital Information Space**

There are many ways how to address the information space concept. One possibility is the use of decomposition technique and to deal with a pure concept and the graph theory. Another possibility is to illustrate limits and possibilities of an information space, for example through description of actual online social networks. An approach of golden mean is chosen in this article. Not literally golden, but the one giving sufficiently precise description of a „digital information space“ phenomena on the one hand and, on the other hand, sufficiently understandable picture for a broader public. Concept of information space itself and its application to a digital information space is discussed in the introductory part of the article. Present state of the art in the field of theory of digital space (from the point of view of information architecture, information ecology and theory of remediation, respectively) is described in the remaining part of the article. Possible directions of a future research of digital information space are articulated in the conclusion.

Peer-Reviewed**Libuše Foberová****Library is a Stable Certainty in an Unstable World**

The International Conference "BOOK IN THE 21ST CENTURY", which was organized on 16 to 18 February 2016 by the Silesian University in Opava, Faculty of Philosophy and Science, The Institute of the Czech Language and Library Science – Department of Library Science, spreading nationwide awareness campaign on the importance of books, libraries and reading for eleven years now. The theme of this year's meetings was the redefining of the role of libraries in the 21st century. The opening paper was presented by Professor Tomáš Kubíček, the director of the Moravian Library in Brno. He pondered the fundamental and unchanging library functions. The world is changing – the library does not. The library is a stable certainty in an unstable world. I

Znalostná práca: experti, technológie, vzdelávanie

Pavol Rankov

pavel.rankov@uniba.sk

Západná spoločnosť, ku ktorej priradujeme aj Slovensko, na prelome dvadsiateho a dvadsiateho prvého storočia vstúpila – a to najmä v dôsledku procesov technologickej digitalizácie – do kvalitatívne novej fázy svojho rozvoja. Táto nová fáza zahŕňa aj nový typ či skôr stupeň ekonomiky, pre ktorý sa vžilo pomenovanie *znalostná ekonomika*, pretože dominantnou zložkou pracovnej sily sú *znalostní pracovníci a rozhodujúcou surovinou i výrobným prostredkom sú znalosti*.

Symbolicko-analytická práca znanostných pracovníkov

V našom príspevku budeme vychádzať zo staršej kategorizácie práce a zamestnaní, ktorú používal R. Reich (1995). Kritériom pre vznik kategórií sú pre neho predovšetkým pracovná náplň, riziká a prestíž spojená s výkonom práce. Prvú širokú kategóriu tvoria pracovníci v tzv. *rutinných výrobných službách*, druhá skupina sú tzv. *osobné služby* a tretie sú tzv. *symbolické a analytické služby*. Pomôckou pre pochopenie rozdielov medzi jednotlivými skupinami môže byť iná kategorizácia, a to kategorizácia práce, ktorú používajú J. Myerson, J. Bichardová a A. Erlichová (hoci ich terminológia je odlišná od Reichovej). Títo autori tiež rozdeľujú prácu na tri kategórie. Prvú nazývajú *transformačná práca*, a je to priama výroba produktov zo surovín, druhá je *transakčná*, ide o rutinné služby v bezprostrednom styku s klientom, a tretia je *tacitná*, kam patria činnosti, ktoré v dôsledku komplexných vzťahov vyžadujú špecializované kvalifikované rozhodovanie založené na vzdelení (Myerson – Bichard – Erlich, 2010, s. 19-20).

R. Reich (1995, s. 196) hovorí, že v rutinných výrobných službách sa vykonáva monotoná, opakujúca sa práca a produkujú sa hotové výrobky pomocou nástrojov, strojov či zariadení. Továrenský robotník pri páse by bol typickým predstaviteľom tejto kategórie, ale môžeme sem zaradiť aj zamestnanca v administratívne alebo poľnohospodárskej, ak sa ich práca zakladá na dodržiavaní noriem a príkazov, pričom nepotrebuju osobitné vzdelanie, ale postačujúce je zaškolenie, pretože vykonávajú monotonu a dlhodobo nemennú prácu. Do tejto skupiny môžu patriť aj manažéri nižšej úrovne, ktorí riadia a kontrolujú takýto typ činností. V rutinných výrobných službách je obvyklé odmeňovanie podľa odpracovaných hodín alebo kvantitatívne merateľného výkonu.

Osobné služby poskytujú napríklad ošetrovateľka, upratovačka, sekretárka, letuška, čašník či realitný agent. Neobsluhujú spravidla zložité stroje, ale sú v bezprostrednom kontakte so zákazníkom, takže je dôležité aj ich vystupovanie. Časť osobných služieb tvoria činnosti analogické k tým, ktoré v minulosti poskytovalo služobníctvo. Od takýchto pracovníkov „sa očakáva, že budú rovnako presní, spoľahliví a manipulovateľní ako robotníci vo výrobe“ (Reich, 1995, s. 198). Vykonávajú typ práce, ktorú by bolo komplikované nahradiť strojom, alebo by zákazníkom v prípade automatizácie mohol chýbať osobný kontakt.

V *symbolických a analytických službách* pracovníci kódujú realitu do podoby symbolov, akými sú slová, dátá a reprezentácie, potom tieto symboly preskupujú, analyzujú, experimentujú s nimi, hovoria o nich s inými expertmi, aby ich napokon transformovali späť do reality (Reich, 1995, s. 200). R. Reich zaraďuje do tejto skupiny výskumných pracovníkov, inžinierov, právnikov, kreatívnych účtovníkov, vedúcich pracovníkov reklamných agentúr, stratégov marketingu, redaktorov, novinárov, filmových a televíznych producentov, pracovníkov v investičnom bankovníctve (za prepážkou sa v banke poskytujú osobné služby). Symbolickí analytici rozhodujú o osude predchádzajúcich dvoch kategórií, pretože svojimi analýzami určujú, ako sa bude vyvíjať budúcnosť.

R. Reich zdôrazňuje postavenie symbolických analytikov ako manažérov a vlastníkov (kapitalistov), čo sa nám zdá byť neadekvátnie. Domnievame sa, že ku skupine symbolicko-analytických služieb patria všetci pracovníci uvádzaných oblastí, a to aj radoví pracovníci. Ved' aj „obyčajní“ textári a grafici reklamných agentúr ovplyvňujú produktmi svojej práce názory pracovníkov z rutinných a osobných služieb, rovnako aj „radový“ finančný analytik svojimi podkladmi pre investorov rozhoduje o budúcnosti celých regiónov. Keď A. Toffler a H. Tofflerová zdôvodňujú, prečo zaraďujú finančných analytikov, počítačových programátorov a „obyčajných úradníkov“ do rovnakej skupiny pracujúcich, vysvetľujú to tým, že títo všetci – hoci každý svojim spôsobom – „nerobia nič iné, len prenášajú alebo vytvárajú ďalšie informácie. Ich práca je skrz-naskrz symbolická“ (Toffler – Tofflerová, 1996, s. 55).

Kľúčovou charakteristikou symbolických analytikov teda nie je ich prípadná manažérská pozícia, ale to, že ich práca nie je primárne manipuláciou s predmetmi (surovinami, energiou, pôdou), ale je to dematerializovaná práca so symbolmi (dátami, slovami, číslami, obrazmi, schémami). Takýchto pracovníkov budeme v nasledujúcom texte považovať za *znanostných pracovníkov*, pretože za kľúčové považujeme aj to, že v praxi musia využívať svoje nadobudnuté po-

znanky a naštudované vedomosti. Znalostný pracovník je každý „vysoko vzdelaný zamestnanec, ktorý využíva svoje teoretické a analytické znalosti na vytváranie nových produktov a služieb“ (Peeters – Jonge – Taris, 2013, s. 18).

Technológie pre značostnú prácu

Pojem *značostná práca* v relevantnom zmysle a kontexte použil pravdepodobne ako prvý Peter F. Drucker už pred 60 rokmi (Drucker 1957, s. 69 a 122). Dnes je značostná práca rozšírená vo všetkých sektورoch a odvetviach, takže pre súčasný typ ekonomiky je primerané označenie značostná ekonomika (synonymicky aj vedomostná či poznatková ekonomika). Z toho vyplýva, že aj spôsoby a formy vykonávania značostnej práce sú veľmi rozdielne. Vo všeobecnosti však platí, že značostní pracovníci – na rozdiel od učencov či vzdelancov minulých historických období – sú orientovaní na prax. Časť ich výkonu môže prípadne tvoriť aj práca manuálna, ktorej sa vzdelanci minulosti vyhýbali (historickou analógiou značostného pracovníka nie je stredoveký učenec, ale remeselník disponujúci „utajovanými“ poznatkami svojho cechu).

Hranica sa dnes nenachádza medzi fyzickou a kancelárskou prácou, ale v úrovni požadovanej kvalifikácie, respektívne nevyhnutných kompetencií. Geodet meria v teréne na horúcom slnku alebo v mraze, ale jeho výstupmi sú účelové mapy s vysokou presnosťou, digitálne trojrozmerné podklady či rezy budov vytvorené vďaka expertnému know-how a za pomocí drahých digitálnych prístrojov so špecializovanými softvérovými aplikáciami. Zaujímavý je aj príklad značostnej profesie, aký uvádzá K. Megill (2012, s. 22-23), podľa ktorého súčasní vojaci musia byť samoorganizujúcimi sa značostnými pracovníkmi kolektívne pôsobiacimi v rámci svojej jednotky ako zosieťovanej komunity.

Ďalším znakom súčasnej značostnej práce je (takmer) nevyhnutné prepojenie ľudského výkonu s digitálnymi technológiemi. Ako hovorí P. Drucker, značostná ekonomika nie je súčasťou intelektuálnej histórie, ale je súčasťou dejín technológií, teda dejín, ktoré sa zaoberajú pracovnými nástrojmi človeka (Drucker, 1994, s. 268). Aktuálne „značostné zručnosti musia zahŕňať aj schopnosť pracovať v symbioze s inteligentným asistentom (počítačom) a umenie vybrať si vhodnú technológiu na riešenie problému“ (Kayakutlu – Marcier Laurent, 2012, s. 1150). Spravidla značostní pracovníci používajú špecializované softvérové aplikácie či expertné systémy, využívanie technológií na komunikačné a kolaboratívne účely je však „povinnou jazdou“, pretože ďalším zo znakov práce súčasného značostného pracovníka je aj to, že jeho produkty môžu vznikať a uplatniť sa len v retázci nadvádzania na produkty práce iných značostných pracovníkov.

Technický pokrok, ktorého dôležitou súčasťou je digitálna revolúcia, sa čoraz viac stáva generátorom výrazných spoľočenských zmien najmä v krajinách, ktoré sú na popredných miestach v oblasti technologického pokroku a inovácií. Tieto sociálne zmeny zahŕňajú aj zmeny na trhu práce a posuny v štruktúre pracovnej sily.

Technológie namiesto rutinnej práce

Prednedávnom sa v dennej tlači objavila správa o polnohospodárovi z Oslian, ktorý používa na dojenie kráv robota, presnejšie robotickú ruku. V tomto kravíne „počítač prostredníctvom čipu v obojku dojnice eviduje, koľko tá-ktorá krava zožerie krmiva, koľko dáva mlieka, koľkokrát sa dala podojiť, ako dlho prežúva a chodí po maštali.“ (Sedlák, 2015). V debate k článku sa skeptický diskutujúci pýta, či robot bude vedieť odhaliť aj zápal vemenia. Článok samotný neuvádza, či aj toto je jednou z funkcií technológie, ale je nám jasné, že rôzne hrče, opuchy, stuhnutia tkaniva, zmeny sfarbenia či teploty, alebo iné prejavy mastitídy by robotická ruka a optické zariadenia vedeli odhaliť rýchlejšie a presnejšie než akýkoľvek človek. Ze sa zjavuje robot v maštali nie je nič prekvapujúce, veď takého zariadenia sú určené práve na to, aby nahradzali rutinnú prácu, ktorá nevyžaduje výšie vzdelanie, ale iba jednoduché zaškolenie. Prekvapujúce azda môže byť iba to, že nejaký slovenský farmár má na takúto technológiu finančie. Mimochodom, v článku sa píše, že tento farmár úspešne podniká práve vďaka investíciam do najmodernejších technológií a inovácií.

D. Bell ukazuje, ako v procese industrializácie, teda prechodu od práce remeselníka k továrenskej výrobe, dochádza aj k tomu, že remeselníka nahradzajú inžinier zodpovedný za projekt a vyškolený robotník. Tento robotník je však potrebný len dovtedy, kým inžinier nevytvorí stroj nahradzajúci aj jeho (Bell, 1996, s. 147). Značostná ekonomika v tomto trende pokračuje ešte výšom tempe. Rutinné zamestnania môžu náhle zastarať a pracovné miesta úplne zaniknúť, ak konkrétnu ľudskú činnosť začne rýchlejšie, presnejšie a lacnejšie vykonávať technológia. Aj podľa Z. Baumana predstavujú práve obslužný zamestnanci najjednoduchšie nahraditeľnú časť ekonomickeho systému (Bauman, 2004, s. 38). A. M. Castells situáciu ľudí s nízkou kvalifikáciou v rutinnych zamestnaniach opisuje ešte jednoznačnejšie: produkty ich práce sú sice pre spoločnosť nevyhnutné, ale tito ľudia samotní sú potrební len ako masa, nie ako jednotlivci (Castells, 2000, s. 372).

Automatizácia a robotizácia vo vyspelých krajinách postupne premieňa ľudí bez kvalifikácie alebo s nízkou kvalifikáciou na trvalo nezamestnaných, pričom predchádzajúcim „krokom“ bolo presunutie tovární do rozvojových krajín s lacnejšou pracovnou silou. Príkladom by mohla byť spoločnosť Adidas, ktorá masovú výrobu realizuje v Ázii, no teraz prichádza s konceptom siete tzv. *Speed Factory*, prvá z týchto tovární je už otvorená. Budú to plne robotizované malé výrobné prevádzky roztrúsené v rôznych lokalitách, z ktorých každá vyrobí len niekoľko stoviek či tisíco párov obuvi ročne, a to na základe personalizovaných a customizovaných objednávok od zákazníkov v regióne (Louise, 2015). Speed Factory teda bude fungovať bez akýchkoľvek skladových zásob hotových výrobkov, vyrábať bude plne automatizovaná linka, produkтом bude jedinečný model pre konkrétnego zákazníka odniekadiaľ z okolia továrne. Zákazník zároveň bude spolu-dizajnérom svojich topánok. Stráca sa nielen pracovná pozícia pre robotníka pri páse, ale aj pre skladníka a pracovníčku odbytu (avšak pre šikovného programátora práca pribudne, hoci možno len jednorázovo).

Pod vplyvom rýchleho rozvoja technológií sa mení aj rozsah toho, čo vôbec považovať za rutinné, resp. nerutinné činnosti. D. Autor, L. Katz a A. Krueger (2003, cit. podľa Frey – Osborne, 2013, s. 4) ešte začiatkom milenia uvádzali ako príklady nerutinných činností riadenie automobilu v mestskej premávke alebo rozpoznávanie „načímaného“ rukopisu. Lenže už o pár rokov neskôr sa obe tieto činnosti stali algoritmizovateľnými, a teda automatizovateľnými. Renault o svojom prototype autonómneho vozidla píše, že „oslobodí vodiča od šoférovania, ktoré sa stáva záťažou najmä na preplnených mestských cestách“ (Renault n. d.). Prechod od „analógového“ auta k robotickému tiež nie je úplne revolučný, predchádzali mu dnes už štandardné asistenčné digitálne systémy typu navigovania, snímanie priestoru pri cúvaní a pod. Robotické autá už niekoľko rokov vyvíjajú na jednej strane firmy z prostredia informačných technológií a na druhej strane tradičné automobilky, takže vývoj ide rýchlo dopredu. Dnes je brzdou ich hromadného nasadenia v prvom rade legislatíva. Mimochodom, aspoň v tejto sfére by váhavé Slovensko, ako industriálna automobilová veľmoc, mohlo ísť príkladom. Rovnako na zmenu zákonodarstva čakajú aj lietajúce roboty – drony.

Autonómna doprava bude mať zásadný vplyv na zamestnanosť v príslušnom odvetví. Ovplyvní nielen profesie vodičov, kuriérov a taxikárov, ale aj dopravných policajtov, pretože tieto technológie nebudú zrejme porušovať predpisy, ani ak by si to cestujúci želal. Zmení sa zrejme celá „filozofia“ automobilizmu, pretože robotické automobily sú priam stvorené na požičiavanie a jazdenie, a nie na neefektívne „parkovanie v osobnom vlastníctve“, čiže stanú sa jedným z prvkov prichádzajúcej *zdieľanej ekonomiky a kolaboratívnej spotreby*, ale to už je problematika mimo témy tohto príspevku.

Ako sme uviedli, R. Reich zaraďuje do rutinno-výrobnej skupiny zamestnaní aj niektoré administratívne práce. Aj ony sú postupne nahradzované technológiami, hoci to nemusia byť technológie na báze umelej inteligencie. O likvidovaní pracovných miest účtovníkov, pokladníkov a telefonistiek existujú jednoznačné štatistiky (Bresnahan, 1999, cit. podľa Frey – Osborne, 2013, s. 2).

Technológie namiesto osobných služieb

Ako sme uviedli vyššie, druhou kategóriou práce a zamestnaní podľa R. Reicha sú osobné služby. Od takýchto pracovníkov sa očakáva príjemné vystupovanie, ochota a vrúcny prístup. Práve takéto funkcie prejavujúce sa v osobnom kontakte zrejme technológie nemôžu mať. Ale napriek tomu technológie už zastupujú aj tieto typy práce. Napríklad prácu predavačov nahradzajú e-shopy a personalizovaná ponuka výrobcov. V tomto prípade je zaujímavé, že časť výkonu predavača preberá na seba priamo zákazník vyplňujúci alebo klikajúci objednávkové formuláre.

V osobných službách, podobne ako vo výrobných službách, automatizácia samotná nezmenila nekvalifikovanú prácu na znalostnú, ale „iba“ obmedzila rozsah tejto práce. To znamená, že technológie nie sú okamžitým riešením sociálneho problému straty zamestnania, ale práve naopak, vyžadujú sociálne opatrenia, a to najmä prostredníctvom celoživotného vzdelávania.

C. B. Frey a M. A. Osborne (2013, s. 72 a nasl.), ktorí vypracovali rozsiahlu štúdiu o dôsledkoch digitalizácie na zamestnanosť, tvrdia, že ľažké bude technologicky nahradíť pomáhajúce profesie lekárov, terapeutov, psychológov a sociálnych pracovníkov. V podstate sú to profesie, ktoré musia v rôznej miere disponovať vlastnosťami typickými pre Reichove osobné služby aj symbolicko-analytické služby. Lenže v dánskych, japonských a amerických domovoch dôchodcov už niekoľko rokov slúžia roboty *Paro*. Vyzerajú sice ako plyšové hračky podobné tuleňom, ale ich funkcia je terapeutická – (naozaj) potláčajú stres a depresiu, motivujú seniorov ku komunikačnej aktivite a socializácii s okolím. „Správanie“ týchto robotov sa mení podľa nálady a stavu pacienta (podľa Healing n. d.; Guizzo, 2009; Paro n. d.). Táto terapia sa osvedčila lepšie aj v porovnaní s canisterapiou, dokonca sa v súvislosti s podobnými aplikáciami už v angličtine objavil aj nový termín *carebot*.

Technológie namiesto znalostnej práce?

Väčšina znalostných pracovníkov predstavuje ľudský, presnejšie znalostný kapitál, a nie znalostných kapitalistov. Dnes tvoria postmoderný *kognitariát* (tento pojem zrejme zaviedli Toffler – Tofflerová, 1996, s. 56), rovnako, ako továrenskí robotníci boli proletariátom od čias industrializácie. Ak sú v súčasnosti príslušníci proletariátu ohrození nezamestnanosťou v dôsledku technologických inovácií, musíme konštatovať, že podobný trend sa týka už aj práce, ktorej jadrom je používanie a vytváranie poznatkov a informácií. Hoci klasické teórie postindustriálnej ekonomiky počítali s postupným presunom pracovnej sily z polnohospodárstva a priemyslu do služieb, súčasné trendy sú odlišné. Všetky sektory sa digitalizujú a „absorpčná kapacita trhu práce klesá“ (Greger – Černý, 2007, s. 24).

Podľa už citovanej analýzy C. B. Freya a M. A. Osborna k profesiam, ktoré bude jednoduchšie nahradíť aplikáciami, patria aj telemarketéri, poistovací agenti alebo daňoví účtovníci (Frey – Osborne, 2013, s. 59). Málo kreatívni daňoví účtovníci nemajú ďaleko k málo kreatívnym právnikom, ktorí sa v minulosti špecializovali na rutinné uzatváranie kúpno-predajných zmlúv. Dnes si takéto vzorové zmluvy môžeme stiahnuť z internetu, takže distribučná schopnosť informačno-komunikačných technológií nahradila činnosť týchto ľudí, pretože nedokázali byť skutočnými expertmi vo svojom odbore. Aj na daňové účtovníctvo samozrejme existujú lacné elektronické aplikácie.

Vážnou konkurenciou výkonu znalostných pracovníkov sú expertné systémy. Hoci dnes sa o expertnom systéme uvažuje skôr ako o asistentovi pre (ľudského) experta, a nie ako o jeho šéfovi, výhody expertných systémov v porovnaní s človekom sú zrejmé. Expertné systémy hľadajú riešenia na základe bázy znalostí získaných od expertov, ale pra-

cujú spoloahlivejšie ako oni, pretože disponujú väčšou masou poznatkov než jednotliví experti. Expertný systém je ko-priovateľný a aktualizovateľný, nepodlieha stresu a nemá osobné problémy, na rozdiel od ľudského experta. Podľa J. Kelemen „znalostní pracovníci budú iba nositeľmi technicky zatial nenahraditeľných špeciálnych znalostí“ (Kelemen, 2012, s. 47).

Expertné a znalostné systémy sa používajú práve v oblastiach, ktoré vnímame ako typické domény znalostných pracovníkov – diagnostika, riadenie, plánovanie. V rutinnej prevádzke sú napríklad aplikácie na diagnostikovanie onkologických ochorení, ktoré porovnávajú údaje o konkrétnom pacientovi s dátami zo státisícov lekárskych správ či chorobopisov a miliónov stránok odborných medicínskych časopisov (Frey – Osborne, 2013, s. 17). Kombinácia komunikačných a expertných schopností digitálnych technológií zrejme čoskoro prinesie aj intenzívnejšie využívanie možností vzdialenej diagnostiky pacienta v jeho domácnosti (čo bude výhodné pre poistovne, ale nevýhodné pre lekárov a sestry, takže ich stavovské organizácie sa tomu budú brániť).

Pre ilustráciu sa zmienime ešte o úplne odlišnom príklade nahrádzania znalostného pracovníka technológiou. Za vyslovene ľudskú doménu sa považovala práca s ľudským jazykom. Dnes bežne používame programy prekladajúce do vcelku zrozumiteľnej podoby slovné spojenia či vety z cudzích jazykov, služby týchto aplikácií sa nám zlepšujú doslova pred očami. Počítače sú schopné na základe algoritmu generovať v reálnom čase aj krátke novinové správy či spravodajské texty (Roose, 2014), napríklad o počasí, športe, zločinnosti či nehodách. Profesionálny novinár si potom môže vybrať, na ktoré strojom generované texty nadviaže vlastným úvodníkom, reportážou či analýzou.

Nečakané a voči predchádzajúcim autorom aj kontroverzné zistenie uvádzajú vo svojej štúdii H. Lauder, P. Brown a G. Tholen, podľa ktorých môžu ľudí s najvyššou kvalifikáciou nahrádzať aj ľudia s nižších vzdelením, ak dokážu spolupracovať s najmodernejšími technológiami, ktoré v sebe akumulujú poznanie (Lauder – Brown – Tholen, 2012, s. 56). S týmto názorom polemizujeme a viac súhlasíme s tvrdením, že „nikdy neboli lepsi čas pre pracujúcich s odbornými zručnosťami alebo vhodným vzdelením, pretože títo ľudia môžu používať technológie na vytváranie a uchovávanie hodnot. Avšak, zároveň nikdy neboli horší čas pre pracujúcich, ktorí ponúkajú iba „obyčajné“ zručnosti a schopnosti, pretože počítače, roboty a ďalšie digitálne technológie získavajú tieto zručnosti a schopnosti v nebývalom rozsahu“ (Brynjolfsson – McAfee, 2014, s. 11).

Automatizácia a robotizácia nevstupujú do ekonomiky okamžitými zmenami, ale sériou drobných krokov na všetkých frontoch, ich symbolom môže byť práve zmieňovaná Speed Factory Adidas, ktorá vyrábí iba tisíc párov tenisek ročne, ale čoskoro po prvej tovární príde druhá a ďalšie. Tieto neustále postupné zmeny vyvolávajú štrukturálnu nezamestnanosť „starej“ pracovnej sily. Znalostný pracovník úspešne ukončí jeden projekt, ale nový si so svojou špecializáciou zrazu už nemôže nájsť. Štrukturálna nezamestnanosť je dôsledkom nesúladu medzi ponukou a dopytom v kvalifikačnej štruktúre na trhu práce. Jej riešením je získavanie novej kvalifikácie (Kucharčíková a kol., 2011, s. 61).

Vzdelanie a vzdelávanie pre znanostnú prácu

Otzádka, ako vzdelávať pracovníkov pre znanostnú spoločnosť, je veľká výzva, ktorá stojí nielen pred súčasným školstvom, ale aj ekonomikou a politikou. Žijeme v dobe neustálych inovácií a vysokej spoločenskej deľby práce, ktorá vedie k rastúcej špecializácii vo všetkých sférach ľudskej činnosti. P. Drucker (2004, s. 260) hovorí, že vedomosti znanostného pracovníka sú tým efektívnejšie v praxi, čím sú špecializovanejšie. Znalostní pracovníci sú experti, teda špecialisti na niečo konkrétnie a jedinečné. Vedia „práve to, čo nevie nikto iný“ (Kelemen a kol., 2008, s. 16).

Pochopiteľne, toto jedinečné know-how nezískali len s kolektívom spolužiakov na univerzite, ale permanentným se-bavzdelávaním a aplikovaním svojich teoretických vedomostí v praxi. Keďže špecializácia a fragmentácia odborov rastie, je prakticky nemožné, aby „kamenné“ univerzity a vysokoškolské vzdelávacie inštitúcie pripravili väčšinu svojich absolventov v rozsahu a hĺbke umožňujúcej ich bezprostredné zaradenie do praxe. Vzdelávacia inštitúcia musí spolupracovať s praxou, ale z hľadiska sumy vedomostí je každá prax len jednou z mnohých možných ukážok, ako to v obore funguje.

Vysoké školy by mali odovzdávať študentom kontext a udržiavať kontinuitu (odboru, ale aj ľudskej kultúry), naopak, rôzne formy rekvalifikácie a doškoľovania by sa mali venovať diskontinuite vyplývajúcej z inovácií a najnovších trendov. Viac než dosiaľ by sa univerzity mali venovať univerzálnym celoodborovým, ale tiež „nadodborovým“ znanostiam a schopnostiam, ako sú aj metodiky riešenia problémov a konfliktov, manažérské zručnosti, schopnosti kreatívnej inovatívnosti a flexibility, mäkké komunikačné zručnosti, informačné kompetencie (a všetky ostatné schopnosti, o ktorých sa zvykne hovoriť, že ich nie je možné naučiť sa). Mali by sa tiež zameráť na interdisciplinárne väzbou a etiku odboru, pretože špecializácia praxe prináša riziká *fachidiocie*. Závažné problémy vznikajú ako vedľajšie efekty spočiatku ukryté medzi špecializáciami jednotlivých expertov. „Zvládanie rizík vyžaduje celkový prehľad“ (Beck, 2011, s. 93).

Každopádne, rast špecializácií a nevyhnutnosť celoživotného vzdelávania povedú k hybridizácii vzdelávacích inštitúcií, ako aj metód a foriem štúdia. Štúdium sa otvorí pre spoluprácu rôznych typov vzdelávacích inštitúcií, rôznej dĺžke trvania, prepájaniu rôznych stupňov vzdelávania, udeleniu rôznych certifikátov a diplomov. A preto sa budú hybridizovať aj metódy vzdelávania (absenčné s prezenčným, individuálne s kooperatívnym a skupinovým, atď.). V hybridných študentských skupinách sa budú stretávať rôzne typy ľudí – mládež po maturite, dlhodobo nezamestnaní, skúsení starší pracovníci vo fáze rekvalifikácie či na prahu druhej kariéry.

Záver

Digitalizácia priniesla viacero zásadných technologických zmien, ktoré sa prejavili v posledných dekádach. Niektoré z týchto zmien súvisia s automatizáciou a robotizáciou produkcie výrobkov a služieb, ich výsledkom býva aj nahradzanie ľudskej práce výkonom technológií. Technológie dokážu postupne nahradzať celé pracovné profesie a odbornosti, najmä manuálnej, ale v súčasnosti už aj znalostnej práce. Perspektívnu na trhu práce majú zamestnania, kde človek využíva tie svoje zručnosti a schopnosti, ktoré sú typicky ľudské, ako kreatívny prístup, originálne riešenie problémov, flexibilita. Práve na formovanie a rozvíjanie takýchto zručností by sa malo sústrediť univerzitné a vysokoškolské vzdelávanie, reagovanie na najnovšie trendy a inovácie by sa zasa malo stať doménou krátkodobých kurzov a školení. Kľúčovou formou nadobúdania poznatkov pre znalostného pracovníka je však nadálej sebavzdelávanie.

Pramene

- BAUMAN, Zygmunt, 2004. *Individualizovaná spoločnosť*. Praha: Mladá fronta. ISBN 80-204-1195-X.
- BECK, Ulrich, 2011. *Riziková spoločnosť. Na cestě k jiné moderně*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 978-80-7419-047-6.
- BELL, Daniel, 1996. *The Cultural Contradictions of Capitalism*. 20th anniversary edition. New York: Basic Books. ISBN 0-465-01499-2.
- BRYNJOLFSSON, Erik a Andrew McAFFEE, 2011. *Race Against the Machine: How Digital Revolution is Accelerating Innovation, Driving Productivity, and Irreversibly Transforming Employment and the Economy*. Lexington: Digital Frontiers Press. ISBN 978-0-9847251-0-6.
- CASTELLS, Manuel, 2000. *End of Millennium (The Information Age: Economy, Society, and Culture. Vol. III)*. 2nd edition. Malden, Oxford, Carlton: Wiley-Blackwell. ISBN 978-1-405-1968-88.
- DRUCKER, Peter F., 1994. *Knowledge Work and Knowledge Society* [online]. Dostupné z: <http://forum.iop.harvard.edu/content/knowledge-work-and-knowledge-society-social-transformations-century>
- DRUCKER, Peter F., 1957. *The Landmarks of Tomorrow*. New York: Harper.
- DRUCKER, Peter F., 2004. *To nejdôležitejší z Druckera v jednom svazku*. Praha: Management Press. ISBN 80-7261-066-X.
- FREY, Carl B. a Michael A. OSBORNE, 2013. *The Future of Employment: How Susceptible are Jobs to Computerisation?* Oxford: Martin Programme on the Impacts of Future Technology [online]. [cit. 2015-01-28]. Dostupné z: <http://eldis.org/go/home&id=65902&type=Document#.U8-43rGOCnoParo>. GREGER, David a Karel ČERNÝ, 2007. Spoločnosť viedení a kurikulum budoucnosti. In: *Orbis scholae*. 2(1), 21-39.
- GUIZZO, Erico, [n.d.]. Paro the Robotic Seal Could Diminish Dementia. In: *IEEE Spectrum* [online]. [cit. 2016-01-29]. Dostupné z: <http://spectrum.ieee.org/robotics/home-robots/paro-the-robotic-seal-could-diminish-dementia>
- The Healing Effects of a White 'Seal'. [n.d.] In: *CAMH. Centre for Addiction and Mental Health*. [online]. [cit. 2016-01-28]. Dostupné z: http://www.camh.ca/en/hospital/about_camh/newsroom/CAMH_in_the_headlines/stories/Pages/The-healing-effects-of-a-White-'Seal'.aspx
- KAYAKUTLU, Gulgul a Eunika MERCIER LAURENT, 2012. From Knowledge Worker to Knowledge Cultivator-Effective Dynamics. In: *FedCSIS. Proceedings of the Federal Conference on Computer Science and Information Systems* [online]. Wrocław: IEEE, [cit. 2016-01-02]. ISBN 978-83-60810-48-4.
- KELEMEN, Jozef, 2012. *Kyberkreativita. Stroj, tvorivosť, človek*. Opava: Slezská univerzita. ISBN 978-80-7248-801-8.
- KELEMEN, Jozef a kol., 2008. *Kapitoly o znalostnej spoločnosti*. Bratislava: Iura Edition. ISBN 978-80-8078-209-2.
- KUCHARČÍKOVÁ, Alžbeta a kol., 2011. *Efektívna výroba: Využívejte výrobní faktory a připravte se na změny na trzích*. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-2524-3.
- LAUDER, Hugh, BROWN, Philip a Gerbrand THOLEN, 2012. The Global Auction Model, Skill Bias Theory and Graduate Incomes: Reflections on Methodology. In: *Education for the Knowledge Economy?* Ed. HUGH Launder et al. London: Routledge. ISBN 978-0-415-61506-8.

LOUISE, Jack, 2015. The Adidas "Speed Factory" Aims To Bring Local Customization To Manufacturing. In: Fast.Co.Create. [online]. [cit. 2016-02-02]. Dostupné z: <http://www.fastcocreate.com/3054380/the-adidas-speed-factory-aims-to-bring-local-customization-to-manufacturing>

MEGILL, Kenneth A., 2012. *Thinking for a Living: The Coming Age of Knowledge Work*. Munchen: De Gruyter Saur. ISBN 978-31-102-8948-0.

MYERSON, Jeremy, BICHARD, Jo-Anne a Alma ERLICH, 2010. *New Demographics, New Workspace: Office Design for the Changing Workforce*. Surrey: Gower Publ. 2010. ISBN 978-0-566-08854-4.

PEETERS, Maria C. W., de JONGE, Jan a Toon W. TARIS, 2013. People at Work. In: *An Introduction to Contemporary Work Psychology*. Malden: Wiley-Blackwel. ISBN 978-1-119-94552-9.

REICH, Robert B., 1995. *Dílo národů. Příprava na kapitalismus 21. století*. Praha: Prostor. ISBN 80-85190-34-6.

Renault plánuje autonómne auto v roku 2020. [n.d.] In: *Fleet Newsletter. Renault Slovensko*. [online]. [cit. 2016-02-02]. Dostupné z: <http://www.renault.sk/pre-firmy/fleet-newsletter/autonomne-auto/>

ROOSE, Kevin, 2014. Robots Are Invading the News Business, and It's Great for Journalist. In: *NYMAG.com Daily Intelligencer* [online]. [cit. 2014-08-15]. Dostupné z: <http://nymag.com/daily/intelligencer/2014/07/why-robot-journalism-is-great-for-journalists.html>

SEDLÁK, Jozef, 2016. Robot dojič je pomocník, ale nie dvojník farmára. In: *Pravda* [online]. [cit. 2016-02-06]. Dostupné z: <http://zurnal.pravda.sk/spolocnost/clanok/382125-robot-dojic-je-pomocnik-ale-nie-dvojnik-farmara/>

Therapeutic Robot. [n.d.] [online]. [cit. 2016-02-04]. Dostupné z: <http://www.parorobots.com/>

TOFFLER, Alvin a Heidi TOFFLEROVÁ, 1996. *Utváranie novej civilizácie: Politika tretej vlny*. Bratislava: Open Windows. ISBN 80-85741-15-6.

Tento príspevok vznikol v rámci grantového projektu VEGA V-15-043-00 Modelovanie informačného prostredia digitálnej vedy.

doc. PhDr. Pavol Rankov, PhD.

pavel.rankov@uniba.sk

(Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta, Katedra knižničnej a informačnej vedy)

Príspevok je recenzovaný

Jak se stát knihovníkem. Návod s (ne)jasnými pravidly

Zlata Houšková

zlata.houskova@gmail.com

Následující text je osobním zamýšlením nad některými aspekty a trendy personálního vývoje ve veřejných knihovnách v ČR, které autorku delší dobu znepokojují. Vychází z jejího přesvědčení, že lidské zdroje jsou nejdůležitějším faktorem úspěchů či proher každé organizace, a z její víry ve smysl a význam vzdělání. Možnost sdílet tyto úvahy s účastníky konference Kniha ve 21. století (Opava, 2016) naznačuje, že problematika je snad aktuální i pro další osobnosti obooru. Jim je text určen.

Nejprve si položme otázku, koho můžeme za knihovníka považovat. Ačkoli asi existuje více možností, vycházejme protentokrát z premisy, že *knihovníkem je zaměstnanec knihovny na odborném knihovnickém místě*.

Jak se tedy v České republice knihovníkem stát? Samozřejmě podepsáním pracovní smlouvy. Co tomuto aktu musí předcházet? Kdo by si myslel, že získání, event. prokázání příslušné kvalifikace v oboru (vystudování obořové školy a následná praxe, prokázání se certifikátem o zkoušce z profesní kvalifikace v rámci Národní soustavy kvalifikací (dále NSK¹), absolutorium rekvalifikačního kurzu aj.) nebo alespoň dlouhodobá praxe na příslušném odborném místě v knihovně, velmi by se mylil. Stále častěji nic z toho uchazeč o místo, zejména ve veřejných knihovnách, nepotřebuje. Musí samozřejmě dobrě zapůsobit při výběrovém řízení či konkuru a většinou (kupodivu ne vždy) mít požadovaný stupeň školního vzdělání (tedy jakoukoli střední, vyšší nebo vysokou školu) – to běžně stačí. K napravě event. špatného výběru pak zaměstnavatel obvykle využije zkušební lhůtu. A to je vše. Takhle snadné je stát se v České republice odborným knihovníkem.

Abychom byli spravedliví, neplatí to samozřejmě pro všechny knihovny; specializované knihovny např. kladou mnohem větší důraz na oborovou (rozuměj knihovnickou) kvalifikaci svých pracovníků – vědí zřejmě proč. A existuje i řada veřejných knihoven měst a obcí, které přijímají pouze zájemce s oborovou kvalifikací, případně – pokud přijmou někoho, kdo tento požadavek nesplňuje – důsledně trvají na absolvování oborové rekvalifikace. Zde je vyjádření ředitelky jedné takové knihovny: „Jak bych si před zřizovatelem zodpověděla obsazení odborného místa nekvalifikovanou silou? A jak bych to zodpověděla před ostatními kvalifikovanými zaměstnanci?“ Na druhé straně se však zdá, že mnoho zřizovatelů či manažerů knihoven si takovou otázku prostě neklade.

Otevírá se zde prostor pro nekonečné diskuse na téma:

„Oborově kvalifikovaní zájemci se nehlásí, musíme přijmout zájemce s jiným vzděláním!“

To je, bohužel, nepochybně pravda a nebyl by to příliš velký problém, kdyby následovala oborová rekvalifikace, doplnění vzdělání. To se však obvykle nestane.

„Uchazeči s jiným vzděláním byli v konkuru lepší než ti se vzděláním knihovnickým!“

To se určitě stává, protože vybíráme z individualit, nikoli z garantovaných prefabrikovaných modelů. Koneckonců vezmemeli ne-knihovníka, nebyl by to příliš velký problém, kdyby následovala oborová rekvalifikace...

„Knihovničtí absolventi ale neumí věci, které od nich požadujeme!“

Ostatní absolventi zřejmě ano (?). Ale požadujeme tedy po nich opravdu kompetence na knihovnické místo? Nebo spíš potřebujeme jiného odborníka, jen jaksi ze setrvačnosti mluvíme o místě knihovníka? A které kompetence považujeme za „knihovnické“?

Tyto debaty, velmi často vzrušené, ba konfrontační, nakonec jaksi překrývají výsledný fakt, že ve veřejných knihovnách v ČR v současné době není minimálně 50 % „odborných knihovnických“ sil odborně kvalifikováno – a navíc jde o stoupající trend.

¹ Národní soustava kvalifikací (NSK) je průběžně budovaný, státem podporovaný a občany i zaměstnavateli využitelný registr profesních kvalifikací existujících na pracovním trhu v ČR. Umožňuje zájemcům získat celostátně uznávané osvědčení o jejich profesní kvalifikaci, aniž by museli zasednout do školních lavic. Více viz: <http://www.narodnikvalifikace.cz/> V současné době je zpracováno 23 profesních kvalifikací pro knihovnické profese, z toho 6 (pro středoškolské pozice) je již publikováno, zbývajících 17 je v poslední fázi připomínkového řízení. Autorizaci MK ČR (oprávnění k ověřování profesní kvalifikace) získaly zatím 2 subjekty, tzv. Autorizované osoby (AOs): Moravská zemská knihovna (MZK) a Národní knihovna ČR (NK ČR). Pro přípravu ke zkouškám jsou Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) akreditovány kurzy MZK. Proces ověřování kompetencí pro jednotlivé profesní kvalifikace má tedy přesně stanovená pravidla a všechny podmínky k zahájení.

Zkusme si představit knihovnu, kde nikdo z (odborných!) knihovníků nemá oborovou kvalifikaci. Že je to nesmysl? Ale kdepak! V malých profesionálních knihovnách je tato situace přece naprosto běžná. Není fascinující, že v systému knihoven se přesto počítá s tím, že tyto knihovny (tj. tito pracovníci) budou poskytovat vysoce profesionální služby? Že tyto knihovny budou „frontmeny“ systému? Že budou rutinně odborně pracovat se sofistikovanými oborovými nástroji (např. Jednotná informační brána, Soubory autorit, souborné katalogy, Centrální portál knihoven...) a poskytovat stejně kvalitní služby svým uživatelům jako knihovny s oborově kvalifikovanými silami, když mnohdy vůbec netuší, o čem je řeč? Když neznají systém, jeho prvky, vazby, procesy...? Malé knihovny jsou však jen jeden z příkladů. A pozor! Samozřejmě existují také stovky malých knihoven s plně kvalifikovanými pracovníky! Stejně je to totiž s poskytováním kvalifikovaných služeb ve větších či dokonce velkých knihovnách od lidí, kteří o profesi také mnoho netuší. Stále více „knihovníků“ neví téměř nic o literatuře – neumí poradit, neumí kvalifikovaně odpovědět, neumí pomoci (na to, že některí ani nechtějí, protože nevědí, že to je jejich hlavní úkol, raději ani nemyslet), nejsou schopni dešifrovat informační dotaz (= zjistit skutečnou informační potřebu), neumí udělat rešerši, neumí pracovat s bázemi dat, neumí zpracovat dokument... A to právě dokumentové služby předpokládá a požaduje od knihoven v ČR více než 90 % jejich uživatelů...

Známe snad jiné profese, které může vykonávat člověk, který nezvládá jejich *základy* (výše zmíněné kompetence totiž jsou – kromě dalších – základem naší profese)? Ale jistěže známe! Jsou to ty, jejichž příslušníci nám denně komplikují či ztrpčují život: prodavačky, které na náš dotaz vezmou výrobek a bezradně hledají odpověď na obalu, místo aby ji uměly kvalifikovaně poskytnout; úřednice, které dají špatné pokyny k provedení potřebných úkonů; řidiči, kteří neumějí spolehlivě řídit; řemeslníci, kteří dodávají nekvalitní výrobky atd. atd. Je toto model, který chceme v knihovnách uplatňovat?

Co má vlastně znát a umět knihovník? Oficiální odpovědi dívají akreditovaná kurikula oborových škol a/nebo např. popisy typových pozic v Národní soustavě povolání (dále NSP²) a profesní kvalifikace v NSK. Není však jisté, zda je manažer z praxe znají natolik, aby posoudili, co v nich chybí, co je zakotveno nedostatečně či snad dokonce špatně. Máme tedy v oboru jasno, pokud jde alespoň o základní knihovnické kompetence? Pokusme se o stručnou obecnou rekapitulaci nezbytného:

- odborné oborové znalosti a vědomosti (systém, jeho prvky, vazby, cíle, principy, procesy, zdroje...)
- řemeslo od A do Z (popsáno na mnoha místech, viz např. citované zdroje)
- literatura, literární teorie, estetika
- informační gramotnost (vysoká)
- pedagogické, psychologické, lektorské kompetence
- kompetence z oblasti služeb osobám se specifickými potřebami (handicap, interkulturnalita...)
- znalost regionu, lokality, komunity atd. atd.
- druhý obor (nezbytný či vhodný (nejen) pro specializované knihovny)...

Z obecných kompetencí:

- perfektní digitální gramotnost (funkční používání a využívání IT) včetně rychlé a trvalé akceptace nejnovějších změn a trendů
- právní a ekonomické povědomí či minimum
- excelentní jazyková způsobilost v češtině, velmi dobré kompetence v angličtině a často alespoň jednom dalším jazyce...

Z měkkých kompetencí je požadována: kreativita, flexibilita, aktivita, vynikající komunikační schopnosti, schopnost kooperace a práce v týmu, vysoká orientace na klienta/uživatele, výkonnost, samostatnost, zvládání záťaze, schopnost plánovat a organizovat práci, orientace v informacích, připravenost na celoživotní učení... Samozřejmostí je zvládnout celou řadu manuálních a administrativních dovedností (od stěhování a údržby fondů a mobiliáře, přes pořadatelskou činnost, po statistiky, výkazy a zprávy všeho druhu, statistiky atd. atd.).

V poslední době se přidávají požadavky na kompetence z oboru marketingu, propagace, public relations (PR), dramaturgie, produkce kulturních zařízení, pedagogiky volného času, tvorby a řízení projektů a mnoho jiných. To vše pokud možno v co nejvyšší kvalitě a úrovni.

Co ale doopravdy *může* znát a umět knihovník? Leccos, ale určitě nemůže být kvalifikovaným profesionálem ve všem (knihovník, IT specialista, dramaturg, pedagog, ekonom, právník, kreativec, produkční, projektový manažer, lektor, marketér, kulisák a stavěč, šatnářka, čísňák, úředník atd.). Pokud po něm toto vše požadujeme, část práce nutně nebude odvedená profesionálně. A to vůbec nehovoříme o tom, že takový multifunkční génius si pravděpodobně může vybrat daleko lépe placené místo, než je to, které mu nabídnete v knihovně... Pokud někoho takového již v knihovně

² Národní soustava povolání (NSP) je otevřená a veřejně přístupná databáze povolání a typových pozic, která monitoruje požadavky trhu práce. Společně s NSK přináší důležité informace o kvalifikačních požadavcích na jednotlivé pozice a další důležité informace. Více viz: <http://www.nsp.cz/>

máme, připravme se také na alternativu, že se po (krátkém) čase zhroutí, vyhoří, odejde... Neprofesionální výkon pracovníka je však zároveň neprofesionálním výkonem knihovny. Co znamená neprofesionální (diletaantská) práce pro obraz či prestiž knihovny, si asi umíme všichni představit... Měl by toto být náš vzkaz veřejnosti?

Co s tím dělat? Zásadní věcí je ujasnit si *na základě kvalifikovaných analýz a s respektování podstatných kulturně historických specifik, materiálních i dalších podmínek, cím vlastně konkrétní knihovna pro své (i potenciální) klienty v místě a pro zřizovatele je či v blízké budoucnosti bude, redefinovat, jaké funkce plní, resp. bude plnit v místě i v systému knihoven; kam směruje a jaké lidi pro to potřebuje*. Z toho by měla vzniknout jasná vize, strategie a koncepce knihovny, a to i v oblasti personální. Poté je třeba reálně definovat relevantní pozice, reálně popsat pracovní místa a jejich vazby, event. stanovit kompetenční profily, ale zejména *ujasnit si nutné změny ve struktuře zaměstnanců tak, aby konkrétní činnosti vykonávali k tomu kvalifikovaní odborníci*. Bude to jistě nelehké rozhodování; možná se dojde k tomu, že v knihovně bude třeba méně knihovníků a více jiných profesí. Pak bude nutné analyzovat, kdo ze současných knihovníků je schopen rekvalifikace na jinou profesi (s výhodným využitím knihovnické kvalifikace) a kdo ne; na která místa budeme muset event. přijmout kolik specialistů z jiných oborů. Výřešeno je to v knihovnách, pokud jde o ekonomy, případně experty v oblasti ICT, kde se automaticky sahá po lidech z ekonomických či IT oborů. Ale přece stejně existují kvalifikovaní pedagogové volného času, andragogové či geragogové, lektoři vzdělávání dospělých, produkční kulturních zařízení, dramaturgové, marketingoví specialisté atd.

Pokud knihovna bude i nadále vykonávat jakékoli knihovnické činnosti, např. v oblasti dokumentových služeb, plnit základní knihovnické funkce, bude potřebovat kvalifikované knihovníky, tj. ty, kteří umí pracovat s databázemi, ovládají rešeršní strategie a techniky, orientují se v literatuře, nakladatelské produkci a situaci na trhu, umí zpracovávat a uchovávat informace, chránit dokumenty, jsou schopni analyzovat informační dotaz, vyvodit informační potřeby a mají řadu dalších kompetencí, které jsou základem knihovnických profesí.

Je jistě vhodné i celooborově redefinovat potřebné kompetence a kvalifikaci knihovníků z hlediska praxe, se zřetelem k funkcím a rolím veřejných knihoven v blízké budoucnosti, porovnat je s kurikuly oborových škol, s NSP a NSK, zhodnotit, co by se mělo změnit, začít o těchto změnách vyjednávat s relevantními partnery.

To vše a mnoho dalšího se snaží reflektovat nová *Koncepce celoživotního vzdělávání knihovníků* (dále CŽV), jejíž principy schválila zhruba před čtvrt rokem Ústřední knihovnická rada (ÚKR), poradní orgán ministra kultury. Koncepce *reaguje na hlavní negativní trendy oboru*, jako je jeho rychlé „stárnutí“, velká setrvačnost na pracovních místech, růst počtu pracovníků bez oborové kvalifikace na odborných místech, nepřehledná situace v oblasti CŽV, i na diskuse o nutnosti redefinování oborových kompetencí. Jak se bude situace s koncepcí vyvíjet, zatím není zcela jasné, postup by měla při svém nejbližším jednání stanovit právě ÚKR. Pro jistotu si připomeňme některé principy a připravované kroky navrhované koncepce. Jsou formulovány ve čtyřech blocích:

I. Doplnění (změna) kvalifikace

Východisko: v knihovnách pracují především lidé s ne-knihovnickým vzděláním. Pro mnoho specializovaných knihoven i řadu pozic v knihovnách univerzálního typu je, resp. může být jiná oborová specializace výhodná; na druhou stranu na místo knihovníka musí pracovat lidé se znalostí profese a profesionálními oborovými kompetencemi.

Cílem je do 15 let dosáhnout plné kvalifikovanosti na odborných knihovnických místech, což znamená, že všichni pracovníci na místech odborných knihovníků, kteří nemají odborné knihovnické vzdělání, si je musí povinně doplnit. Lze toho dosáhnout různými cestami: studiem na oborové škole, samostudiem či různými kurzy s prokázáním certifikátem NSK nebo delší než desetiletou praxí na konkrétní pozici. Výběr způsobu by měl být záležitostí dohody konkrétního zaměstnance a zaměstnavatele.

Stanovený harmonogram ukládá:

- 1) připravit jednotný obsah kurzů pro středoškolské pozice v termínu do konce r. 2016;
- 2) připravit jednotný obsah kurzů pro vyšší odborné pozice (VOŠ a Bc.) v termínu do konce r. 2017;
- 3) připravit jednotný obsah kurzů pro vysokoškolské pozice na magisterské úrovni v termínu do konce r. 2018 (všechny tyto kurzy musí umožnit složení zkoušky ke každé příslušné typové pozici v NSP – viz požadavky dané jednotlivými profesními kvalifikacemi v NSK);
- 4) připravit potřebné e-learningové moduly studia a následně je nabídnout veřejnosti v letech 2016 – 2018;
- 5) zahájit pořádání kurzů formou přímé výuky (kurzy „face-to-face“) od r. 2017 – do doby splnění cíle;
- 6) doplnit požadavek rekvalifikace, resp. certifikované zkoušky NSK do NSP jako kvalifikační požadavek odborné komunity.
- 7) Navíc se doporučuje zavést povinné dvacetihodinové „oborové“ školení pro veškerý personál knihoven na úrovni technicko-hospodářských pracovníků.

II. Obnovování kvalifikace

Východisko: v knihovnách pracují většinou lidé ve vyšším věku (nad 40, resp. nad 50 let), kteří absolvovali školní docházku před delší dobou. Většinou dlouhodobě pracují v jedné instituci na jednom místě.

Cílem je dlouhodobě udržet, resp. trvale obnovovat odbornou kvalifikaci na odborných knihovnických místech, což znamená, že všichni pracovníci na místech odborných knihovníků si musí kvalifikaci povinně pravidelně inovovat.

Stanovený harmonogram ukládá:

- 1) zpracovat systém inovačních kurzů pro jednotlivé specializace, resp. typové pozice s termínem do konce r. 2016;
- 2) zpracovat obsahy inovačních kurzů na léta 2017 – 2020 (a následně vždy na několikaleté období) s termínem do konce r. 2016;
- 3) zahájit inovační kurzy povinné pro všechny pracovníky na odborných knihovnických pozicích.

Požadována je pětiletá frekvence kurzů; pro pořadatele to znamená každoročně zajistit kurzy pro všechny specializace, a to přímou výukou („face-to face“ kurzy) nebo v kombinaci s e-learningem. Rozsah inovačních kurzů zatím nebyl stanoven; délka může být dána např. specializací, konkrétními zásadními změnami v období apod. Termín zahájení kurzů se předpokládá v letech 2017 – 2018.

III. Prohlubování a rozšiřování kvalifikace

Východisko: vzrůstající nároky na knihovnické profese vedou k nutnosti rozšiřovat jejich záběr zejména v oblasti IT, ale často též o kompetence z jiných oborů.

Cílem je zajistit a garantovat kvalitu specializačního vzdělávání pro knihovnické profese, jeho úplnost, aktuálnost a začlenění do systému CŽV.

Stanovený harmonogram ukládá:

- 1) vytvořit a v intervalu 4 – 5 let pravidelně aktualizovat strukturu akreditovaných specializačních kurzů pro jednotlivé knihovnické pozice či specializace v termínu do konce r. 2016;
- 2) vytvořit systém garance kvality těchto kurzů formou jejich akreditace v termínu do konce r. 2017;
- 3) zahájit akreditované kurzy v systému od r. 2018.

Specializační kurzy jsou sice obecně chápány jako nepovinné, mohou se však vyskytnout výjimky, kdy specializační kurz bude nutný; takové kurzy by mohly být substitucí kurzů inovačních.

IV. Zvyšování kvalifikace

Východisko: v knihovnách pracují především středoškoláci (přes 70 %); na řadě míst je to dostačující kvalifikace, mnohde je však žádoucí její zvýšení. K dispozici v ČR je funkční vysokoškolské oborové studium v Praze (ÚISK FF UK), Brně (KISK FF MU) a Opavě (PFSU) i s kombinovanými formami, kvalifikaci lze tedy zvyšovat školním vzděláváním.

Cílem je dlouhodobě udržet kombinované formy vysokoškolského studia na bakalářské i magisterské úrovni na všech oborových vysokých školách a ovlivnit vysokoškolské oborové studijní programy tak, aby respektovaly požadavky praxe.

Stanovený harmonogram ukládá:

- 1) konstituovat v termínu do konce r. 2016 společný koncepční orgán knihoven a oborových škol, který bude řešit průnikové otázky, zejména formy studia, obsah kurikulí, oborové postgraduální studium, celoživotní vzdělávání apod. – s ohledem na potřeby praxe;
- 2) průběžně iniciovat změny oborových kurikulí dle požadavků praxe;
- 3) průběžně iniciovat vznik zejména specializačních kurzů CŽV na oborových školách.

Tolik navržená koncepce, v níž je jistě v současné chvíli mnoho neznámých. Pokud se přistoupí k její realizaci, bude každý rok nutné provést její vyhodnocení a eventuální korekce či doplnění podle reálných možností a potřeb. Zejména v prvních letech to bude jistě nelehká práce. V současné době není možno přesně predikovat, jak bude celý systém fungovat a jaké si např. vyžádá náklady či kdy která knihovna (knihovny) koncepci akceptuje apod. Je to však šance na systémové řešení podstatné části výše zmíněných neuralgických bodů personální situace v našich knihovnách.

Zpět k názvu této úvahy: Jak se stát knihovníkem? Výše uvedená ne zcela jasná pravidla říkají, že je třeba:

- znát a umět, a to stále lépe a více,
- to, co známe a umíme, obnovovat,
- to, co známe a umíme, rozšiřovat a prohlubovat.

Přidejme, že je třeba také

- chtít (*motivace pracovníků, problematika benefitů a růstu platů je mimochodem rovněž velký úkol managementu knihoven i profesních organizací a také téma na jiný článek*),

- být ochoten k mobilitě (*praktická rada pro všechny, kdo jsou kvalifikovaní a nemohou najít vhodné místo, je – rozhlédnout se v místech a regionech, kde je kvalifikovaných nedostatek*),
- respektovat podmínky v oboru
- – a vydržet.

Není to jednoduché. Ale opravdový knihovník ví, že to stojí zato!

Použité zdroje:

HOUŠKOVÁ, Zlata; PILLEROVÁ, Vladana. Analýza věkové, vzdělanostní a mzdové struktury pracovníků knihoven v České republice v roce 2011. Zpráva z průzkumu [online]. 1.vyd. Praha: Národní knihovna ČR, 2013. Dostupné z: <http://knihovnam.nkp.cz/docs/ZpravaAnalyzaPracovniku2011.pdf>

HOUŠKOVÁ, Zlata. Existujeme? aneb Koncepce celoživotního vzdělávání knihovníků. In: JURAČKOVÁ, Lenka a Jiří MIKA. *Knihovna současnosti 2014: Sborník z 22. konference, konané ve dnech 9. – 11. září 2014 v Olomouci*. 1. vyd. Ostrava: SDRUK, 2014, s. 265 – 271. ISBN 978-80-86249-71-1, ISSN 1805-6962 tištěná verze, ISSN 1805-6970 on-line verze. Dostupné z: [www.sdruk.cz/data/xinha/sdruk/ks2014/Sbornik2014\(1\).pdf](http://www.sdruk.cz/data/xinha/sdruk/ks2014/Sbornik2014(1).pdf)

HOUŠKOVÁ, Zlata. Knihovnické profese v Národní soustavě povolání a v Národní soustavě kvalifikací. *Knihovna plus* [online]. 2012, č. 2 [cit. 2014-01-09]. Dostupný z <http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus122/housko.htm> ISSN 1801-5948.

HOUŠKOVÁ, Zlata. Koncepce celoživotního vzdělávání knihovníků v ČR aneb Otázky (zatím) bez odpovědí. *Knižnica. Revue pre knihovníctvo, bibliografiu, knižnú kultúru, informačné systémy, biografistiku, archív a múzeum kníhy a literárnych pamiatok*. 2015, č. 2 s. 11 – 14. ISSN 1335-7026.

Národní soustava kvalifikací [online]. Dostupné z: www.narodnikvalifikace.cz

Národní soustava povolání [online]. Dostupné z: www.nsp.cz

HOUŠKOVÁ, Zlata. Vzdělávání jako nezbytnost? aneb Co (všechno ještě) mají knihovníci znát. In: ŠEDÁ, Marie, ed. *Knihovna pro všechny: sborník ze semináře konaného ve dnech 12.-13.5.2015 v Městské knihovně Havířov*. Vydání 1. Ostrava: Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě, 2015, s. 70 – 78. ISBN 978-80-7054-220-0. Dostupné z: <http://www.svkos.cz/informace-o-knihovne/publikaci-cinnost/clanek/publikaci-cinnost/>

* pozn. redakcie: text článku vychádza z prezentácie, ktorú autorka predniesla na konferencii Kniha ve 21. storočí, 16. – 18. 2. 2016, Praha. Príspevok je uverejnený v zborníku z konferencie.

Mgr. Zlata Houšková

zlata.houskova@gmail.com

(Svaz knihovníků a informačních pracovníků České republiky – SKIP)

Digitálny informačný priestor

K výskumu digitálneho informačného priestoru možno pristupovať viacerými spôsobmi. Jeden extrém predstavuje abstrakcia až do úrovne konceptu a nástrojov teórie grafov. Druhým extrémom je skúmanie len cez vonkajšie prejavy, t. j. cez v súčasnosti módne online sociálne siete. V tomto príspevku sme zvolili strednú cestu. Nie nevyhnutne zlatú, ale umožňujúcu dostatočne presný popis fenoménu „digitálny informačný priestor“ pri zachovaní zrozumiteľnosti pre širšiu odbornú verejnosť. V prvej časti príspevku diskutujeme samotný koncept informačného priestoru a vzťah digitálneho informačného priestoru k nemu. V druhej časti sa zamýšľame nad súčasným stavom digitálneho informačného priestoru z pohľadu informačnej architektúry, informačnej ekológie a teórie remediacie. V závere formulujeme možné smery budúceho výskumu digitálneho informačného priestoru.

Úvod

Pred niekoľkými tisícročiami zmizol pod vlnami oceánu svet zvaný Atlantída. Pred niekoľkými desaťročiami sa z vln informačno-komunikačných technológií (ako kompenzácia?) vynoril nový digitálny svet. Podľa Gibsona treba za jeho stvoriteľa považovať digitálne databázy a kolektívnu halucináciu¹. Odvtedy tento svet utešene puchne ako špongia, zalieraná aplikáciami z dielne softvérových mágov a lajkami klikajúcich konzumentov. Nás odborný záujem o digitálny svet vyplýva z empiricky potvrdenej skúsenosti. Informačno-komunikačné technológie (IKT) nevstupujú do života človeka ako inertný prvok, ale skôr ako ky-selina, prezierajúca si svoju cestu spoločenstvom ľudí. Tá cesta viedie k digitálnemu informačnému priestoru (DIP), ktorý už dnes zaujíma v aktuálnej spoločnosti výsadné postavenie. Ak chceme svet DIP pochopiť, musíme ho položiť pod drobnohľad informačnej vedy. Preto najsíkô rozoberieme samotný koncept digitálneho informačného priestoru. Potom urobíme analýzu jeho súčasnej podoby z pohľadu informačnej architektúry, informačnej ekológie a teórie remediacie. V závere diskutujeme možné smery budúceho výskumu digitálneho informačného priestoru.

Koncept priestoru

Spory o koncept² „priestor“ sú zdokladované až do obdobia antiky³. Dnes berieme ako axiómu tvrdenie, že fyzikálny priestor je naplnený hmotnými objektmi a platia v ňom prírodné zákony. Takéto videnie priestoru sa opiera o Descartov koncept priestoru – priestor existuje len za podmienky, že je naplnený objektmi. Opačná predstava, t. j. že fyzikálny priestor môže existovať sám o sebe, bez jediného objektu v ňom, sa prieči našej každodennej skúsenosti. Objekty vo fyzikálnom priestore tvoria dva typy: prírodné, ktoré vznikli bez príčinenia človeka a kultúrne, ktoré sú výsledkom činnosti človeka. Nás zaujímajú len kultúrne objekty, s ktorými môžeme robiť najmä nasledujúce operácie: vkladanie/likvidovanie objektov, usporiadanie objektov podľa kritérií funkčnosti a účelu, vzájomné prepojenie objektov, ich kategorizácia, rekonštruovanie objektov (oprava), atď. Dôsledkom materiálnosti objektov je, že na jednom mieste môže byť umiestnený len jeden objekt (inak treba demolať pôvodný objekt), objekty majú definitívne rozmery, môžu si zacláňať, resp. dopĺňať sa. Dôležité je aj ich osadenie do prostredia, (t. j. „do kontextu“) a ich „metadáta“. Odpovede na to, ako tvorí objekty, umiestňovať ich do priestoru a ako ich využívať dáva architektúra a ekológia.

Geografická predstava priestoru je prirodzená a vžitá a opiera sa o koncepty priestoru a času. Čas a fyzikálny priestor vždy stáli v opozícii voči predstavám človeka o jeho možnostiach. Nástup IKT umožnil uvažovať o priestore, v ktorom takéto obmedzenia nebudú platiť. Týmto smerom sa überajú aj vízie Mc Luhana a P. Valiere:

„V priebehu mechanického veku sme expandovali naše telo do priestoru. Dnes ... sme do globálneho priestoru expandovali našu nervovú sústavu a opustili tak priestor i čas.⁴“

„Obdobne ako vodou, plynom a elektrinou ... budeme zásobovaní vizuálnymi a zvukovými obrazmi, ktoré sa budú objavovať a miznúť akoby mávnutím ruky.⁵“

Informačný priestor

Informačný priestor človek vníma ako metaforu, resp. analógiu k reálnemu fyzikálnemu priestoru. V súčasnosti neexistuje unifikovaný koncept informačného priestoru – jeho obsah sa mení podľa oblasti jeho využitia. V odbornej literatúre je naj-

¹ Viac pozri Gibson, William. *Neuromancer* (1984). český preklad Gibson, William. *Neuromancer*. LASER: Plzeň 2010. ISBN 978-80-7193-318-2.

² Informačná veda najčastejšie nazerá na koncept ako na metaforickú škatuľku v dlhodobej pamäti človeka, v ktorej je uložený obraz/asociácia, spojený s daným konceptom. Inými slovami, koncepty dokopy poskytujú vysvetlenia pre všetko, čo človek vníma svojimi zmyslami.

³ Dôkazom sú spory medzi rôznymi školami, napr. Aristotelovou a Platónovou. Viac pozri Aristoteles: Metafyzika. Vydavateľstvo Rezek. 2003. ISBN 8086027198.

⁴ Mc Luhan, M. (1964). Understanding new media. Český preklad: Jak rozumět mediím. Mladá fronta 2011.

⁵ Valery,P. (1991). Pieces sur l'art, Paris conquête de l'ubiquité. in Walter Benjamin, "The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction".

častejšie popisovaný budť ako „celkový objem dostupných informácií o určitom predmete⁶“, alebo ako „súbor konceptov a relácií medzi nimi udržiavaných informačným systémom⁷“, ako miesto, kde dochádza k interakcii ľudskej myслie a informácie a/alebo ku komunikácii informácií inému človeku. Pojem „miesto“ tu treba chápať metaforicky, nie nevyhnutne, len ako určité konkrétné miesto vo fyzikálnom priestore. Analogicky predpokladajme, že informačný priestor je, podobne ako fyzikálny priestor, zaplnený informačnými objektmi⁸. Musíme nad ním definovať operácie s informačnými objektmi, ako napr. vytváranie objektov, ich premiestňovanie, uchovávanie, spracovanie, vyhľadávanie, likvidáciu, atď.

Informačný priestor nie je ani dynamický ani statickým obrazom (odrazom) celej reality. Ide skôr o jej kódované výseky, vyberané podľa istého kľúča a umiestnené v imaginárnom priestore vo forme informačných objektov. Každý informačný objekt je nositeľom istej informácie, ktorá môže byť prezentovaná v rôznej forme (audio, obraz, video, písané/tlačené symboly, atď.). Existencia informačného priestoru sa navonok prejavuje práve existenciou informačných objektov a existenciou komunikácie.

Digitálny informačný priestor

Pripomeňme si, že počas svojej existencie prešiel informačný priestor cez niekoľko fáz vývoja. Do novej fázy vstúpil vždy, keď došlo k zmene spôsobu získavania informácií a ich prenosu, t. j. k nástupu nového média. Pôvodný koncept informačného priestoru je „humanocentrický“. Ideu informačného priestoru vzťahuje výlučne na človeka. Nový, digitálny informačný priestor je priestorom pre ľudí i stroje. Nutnou podmienkou na to, aby sa digitálny informačný priestor stal pre konzumenta prínosom je možnosť vyhľadávať, prehliadať/prezerať dokumenty v nôm umiestnené. Digitálny informačný priestor má charakter teoreticky neohraničeného multisenzorového a multidimenzionálneho hypertextového priestoru a formálne ho popíšeme vzťahom

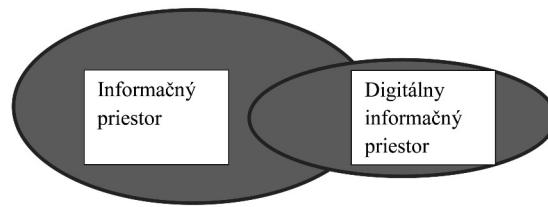
Informačný priestor = f (siet, multimédia, obraz, text, reč)

Koncept DIP je v niektorých aspektoch revolučne iný ako tradičný koncept informačného priestoru. Preto nemôžeme mechanicky modelovať DIP ako podmnožinu informačného priestoru, ale len ako nový typ priestoru, ktorý je sčasti v prieniku s tradičným informačným priestorom – obr. 1.

Dojem priestorovosti v digitálnom informačnom priestore vytvára nové ponímanie vzdialenosť. Ide o vzdialenosť medzi jednotlivými informáciami, resp. informačnými objektmi (napr. v hypertexte sú informačné objekty vzdialené na x kliknutí, adresáre majú stromovú štruktúru, kde vzdialenosť informácií je daná ich polohou v strome, v databáze určuje vzdialenosť rozdiel v adresách miest, na ktorých sú informácie uložené). Okrem toho môžeme hovoriť aj o sémantickej vzdialnosti, kde mierou vzdialosti je príbuznosť, resp. rozdielnosť obsahov. IKT dávajú digitálnemu informačnému priestoru nové vlastnosti v oblasti prenosu, uchovávania, odovzdávania, prezentácie, sprístupňovania informácie, nový obsah získava aj koncept interaktivitu a koncept siete. Asi najcharakteristickejším vonkajším znakom DIP je heterogenita – heterogenita z pohľadu kvality, aktuálnosti, viero hodnosti informačných objektov, spôsobu spracovania, heterogenita tematická, štýlová, heterogenita formy, atď).

Človek má tendenciu vnímať DIP na jednej strane ako miesto, na druhej strane zároveň aj ako neohraničený priestor. Z hľadiska času sleduje DIP zákon pôsobenia entropie t. j. smeruje k stále väčšej neusporiadanosťi. Okrem iného je tento trend spôsobený extrémne jednoduchým vytváraním kópií informačných objektov a ich ľahkou editáciou. Z pohľadu informačnej ekológie ide o znečisťovanie DIP duplicitami digitálnych objektov, ich neaktuálnymi verziami, neudržiavými objektmi a pod. Napriek tomu ide o priestor neustále expandujúci s neustálou rastúcim počtom používateľov. Expanzia DIP sa u používateľa prejavuje pocitom informačného preťaženia, spôsobeného práve dostupnosťou extrémneho množstva informácií/dokumentov.

Výsledkom dlhodobého pôsobenia priestorovej metafory vo vzťahu k informačnému priestoru je jeho interpretácia pomocou termínov/konceptov známych z fyzikálneho priestoru. Castells napríklad hovorí o informačných tokoch, čo priamo evokuje predstavu transportu informácií (napr. po informačnej diaľnici od Al Gora), dnes je v móde „dolovanie“, resp. vyťažovanie dát, atď. Priestorovú metaforu v tomto prípade používame na to, aby sme digitálny informačný priestor (DIP) viac priblížili ľudskému chápaniu a zjednodušili proces jeho poznávania. Otázkou však je, do akej miery je vhodné, aby DIP kopíroval, vzhľad/charakteristiky fyzikálneho priestoru. Ide o to, že DIP je kvalitatívne iný typ priestoru a snaha prezentovať ho len cez optiku fyzikálneho priestoru potláča nové charakteristiky DIP. Napr. väzby medzi objektmi DIP môžu byť sémantické (podľa obsahu) i geometrické (podľa liniek). Teoreticky i prakticky sa v jednom bode časopriestoru môže nachádzať len jeden objekt⁹, čo uľah-

Obr. 1 Model vzťahu informačný priestor – digitálny informačný priestor

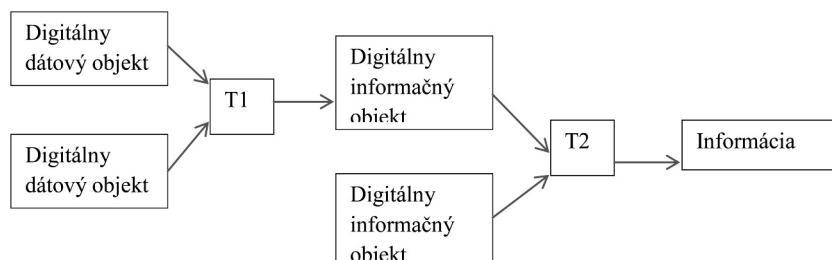
⁶ Business Dictionary, dostupné online <http://www.businessdictionary.com/definition/information-space.html#ixzz17G9htUMQ>. [Citované 12.2.2016]

⁷ Newby, Gregory B. (2002) "The necessity for information space mapping for information retrieval on the semantic web." **Information Research**, 7 (4) dostupné online. <http://InformationR.net/ir/7-4/paper137.html>. [Citované 12.2.2016]. Rovnakú definíciu používa i informačná veda – pozri TDKIV.

⁸ Podľa TDKIV je informačný objekt „Informace nebo skupina informací tvorícich jednotný celek bez ohľedu na typ nebo formát.“ Informačný objekt plní v informačnom priestore rolu stimulu, ktorý má schopnosť produkovať informáciu pre používateľa – viac pozri Gregory B. Newby Cognitive Space and Information Space. Dostupné online. <http://www.petascala.org/papers/cogstats-withimages.pdf> [Citované 12.2.2016]

čuje identifikáciu objektov v čase a priestore. V DIP to neplatí. Dôležitú úlohu pritom v DIP zohráva i škálovanie (granularita) – čím jemnejšiu škálu zvolíme, tým menšie objekty dokážeme lokalizovať. Jediné, čo sa s časom a vývojom technológií nezmenilo, je dialektika informačného priestoru: čo je blízko to sa počíta, čo sa počíta je blízko.

IKT otvorili v DIP Pandorinu skrinku datovizácie priestoru, robiacu DIP čoraz viac priestorom pre stroje ako priestorom pre človeka. Aby sme DIP priblížili človeku, musíme v ňom zaviesť nový typ transformácie – obr. 2.

Obr. 2 Proces generovania informácie v DIP

Transformáciou T1 vytvárame, teoreticky z viacerých dátových objektov jeden informačný objekt. Transformáciou T2 priraďujeme informačným objektom význam, t. j. generujeme informáciu. Zatiaľ čo T1 je transformáciou v objektívnej rovine a dá sa algoritmizovať, transformácia T2 prebieha sťasti v objektívne a sťasti v subjektívnej rovine.

Veľká časť digitálnych objektov sa do DIP dostáva remediaciou¹⁰. Remediacia v sebe na jednej strane zahŕňa opakovanú mediáciu obsahov, na strane druhej preberanie

a modernizáciu praktík reprezentácie obsahov. Rozsah modernizácie je pritom diktovaný nielen technologickým progresom, ale aj stavom digitálnej gramotnosti. Proces remediacie tradične a permanentne prebiehal a prebieha v každom type informačného priestoru:

- orálny informačný priestor po príchode elektronických médií využíva existenciu systémov elektronickej komunikácie na zlepšenie svojich parametrov (telefón zväčšuje dosah komunikácie, rozhlasové vysielanie rozširuje počet účastníkov komunikácie a pod.). Nástup nových médií obohatil orálny informačný priestor o syntézu reči a možnosť transformácie textu na reč. Zároveň dochádza k preberaniu formy a obsahu orálneho priestoru priestorom nových médií (záznam znalostí, príbehov, mýtov, zvykov, vyznávaných hodnôt, literárnych diel). Časť DIP tak tvoria informácie, vznikajúce v orálnom (a zároveň) digitálnom priestore.
- Priestor písomného média po svojom vzniku do seba absorboval podstatnú časť obsahu orálneho priestoru. Nástup tlačeného média zmenil charakter priestoru písomného média zo skôr intímneho priestoru na viac – menej verejný priestor. Dnes originálne digitálne informačné obsahov vznikajú práve v DIP.
- Elektronické masové médiá priniesli remediaciu priestoru písomného média – napr. čítanie na pokračovanie, rozhlasové hry, TV adaptácie literárnych diel, atď.
- Nové digitálne médium postupuje zatiaľ v remediacii predchádzajúcich priestorov najagresívnejšie. Prejavuje sa to digitalizáciou textových, zvukových, obrazových informačných obsahov pôvodne fixovaných na analógových nosičoch.

Záver – výzvy

Trajektória vývoja podoby informačného priestoru (trajektória vývoja vzťahu fyzikálneho priestoru FP – informačný priestor IP) viedie od lokálneho a unikátneho IP v (orálnej) kultúre kmeňov cez kultúru tlačenej knihy, ktorá vniesla do IP masové kópie informačných objektov (IO) až k súčasnemu globálному DIP. Posunom po trajektórii od minulosťi do súčasnosti sa čím ďalej tým viac uvoľňuje väzba podoby IP na miesto vo FP: Ak v minulosťi FP a IP boli jedno, nástupom elektronickej komunikácie sa začal proces ich vzdialovania, pričom s nástupom IKT sa rýchlosť tohto procesu exponenciálne zvyšuje (dôkazom je rast počtu DIO oproti počtu IO vo FP, resp. porovnanie rýchlosť zmeny informačného horizontu). V súčasnosti akoby sa dovršovalo oddelenie FP od IP. Existencia IK sietí spôsobila kolaps IP do akoby jedného bodu, nachádzajúceho sa „všade a nikde“ vo FP. Zároveň sa tiež dovršuje proces transformácie „prirodzene sa vytvárajúceho“ IP orálnej kultúry k „strojovo vytváranému“ IP kultúry digitálneho média.

Literatúra

- Aristoteles: Metafyzika. Vydavateľstvo Rezek. 2003. ISBN 8086027198
 Bolter, Jay David and Richard Grusin. *Remediation: Understanding New Media*. Cambridge, MA: MIT Press, 1998.
 Gibson, William. *Neuromancer* (1984). český preklad Gibson, William. *Neuromancer*. LASER: Plzeň 2010. ISBN 978-80-7193-318-2.
 Mc Luhan, M. (1964). *Understanding new media*. Český preklad Jak rozumět mediím. Mladá fronta 2011.
 Newby, Gregory B. (2002) "The necessity for information space mapping for information retrieval on the semantic web." *Information Research*, 7 (4) dostupné online. <http://InformationR.net/ir/7-4/paper137.html>. [Citované 12.2.2016]
 Valery, P. (1991). *Pieces sur l'art*, Paris conquete de l'ubiquite. in Walter Benjamin, "The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction".

prof. Ing. Milan Konvit, PhD.

milan.konvit@mediamatika.sk

(Žilinská univerzita, Fakulta humanitných vied, Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva)

Príspevok je recenzovaný

⁹ Vyplýva to z princípov geometrie.

¹⁰ Koncept remediacie tu chápeme v podobe, navrhnutej Bolterom a Grusinom. Viac pozri Bolter, Jay David and Richard Grusin. *Remediation: Understanding New Media*. Cambridge, MA: MIT Press, 1998.

Vymedzenie priestorových vzťahov v jazyku na sociálnych sieťach na pozadí deíx a referencie

Cieľom tejto štúdie je analýza prostriedkov na vyjadrenie priestorových vzťahov v jazyku na sociálnych sieťach.
Práca popisuje deíxy, typologické koncepcie a lexičalne jednotky, ktorími jedinec tvorí virtuálny priestor. Záver poukazuje na to, že aj keď jedinec nie je so skutočným fyzickým svetom spojený, jazyk flexibilne reaguje na túto skutočnosť a vytvára dojem, ako keby ho chcel dôverne napodobniť.

Jazyk je podmienkou akejkoľvek komunikácie a intelektuálnej interakcie medzi ľudmi. Pomocou jazyka môžu ľudia vyjadriť svoje postoje k predmetom, udalostiam, stavom a pod. Jazykom internalizujeme informácie o tom, ako sa okolie stavia k našim postojom, vďaka čomu získavame spätnú väzbu, ktorá je v ďalšom štádiu rozhodujúca pre prípadnú korekciu a percepciu pôvodných postojov. Tvorbu postojov, používanie jazyka ako prostriedok na dorozumievanie nie raz ovplyvňuje médium, ktoré ľudia používajú. Žijeme v informačnej dobe, v ktorej sa bežná komunikácia čoraz častejšie situuje do virtuálneho priestoru. Sociálne siete a obzvlášť Facebook sa stávajú akousi každodennou súčasťou nášho života. Čoraz častejšie sa stretávame s vetou „...vidíme sa na Facebooku“. Osobný kontakt sa z nášho života pomaly vytráca, žijeme a rozprávame virtualitou. Jedinec sa snaží orientovať a identifikovať sa s virtuálnym priestorom pomocou najrozmanitejších podôb svojho prejavu. Usiluje sa tento svet vymedziť, poznávať konečnosť jeho súčasti. Pokúša sa určiť jeho rozsah v procese porovnávania konečnosti a nekonečnosti reálneho sveta na základe priestorového určenia.

Metodológia

V predkladanej štúdii pracujeme s kvalitatívnou metódou. Zaoberáme sa popisom procesov, vzťahov a okolnostami fungovania jazyka v priestore sociálnych sietí na pozadí personálnej a priestorovej deixe, ako aj referencie. Skúmaný jazykový korpus reflekтуje statusy 1000 používateľov Facebooku vo veku 15 – 25 rokov, zozbieraných v rozmedzí augusta a septembra 2015. Vzhľadom na to, že sociálne siete nie sú plne anonymné a subjekty citované v ukázkach by bolo možné identifikovať, v záujme zachovania etickosti výskumu sme ich anonymizovali a mená používateľov nahrádzame označením AAAA a pod.

Priestor ako východisko komunikácie

Predmetom našej štúdie je analýza prostriedkov na vyjadrenie priestorových vzťahov v jazyku na sociálnych sieťach. Preto je namiesto venovať pozornosť najprv tomu, čo rozumieme pod pojmom priestor a priestorové vzťahy.

Priestor predstavuje každodennú súčasť ľudského života. Človek sa v ňom pohybuje a uvedomuje si existenciu všetkých druhov a seba samého ako fyzického bytia, telesa. Reálny priestor a svet chápe ako výkľad. Veci, predmety sa mu zobrazujú na určitom pozadí, ktoré je schémou univerza, významovým systémom, ktorý prechádza jeho a priori. Je iba ontickou realitou jednotliví, súborom všetkého, čo ho obklopuje a s čím prichádza do kontaktu. Má predovšetkým hermeneutický rozmer a jeho vnímanie by bez existencie ľudskej skúsenosti nebolo možné. Pretože jednotlivé veci existujú prostredníctvom priestoru. Svet je súbor zmyslov a znamená všetko, čo v ňom je. Jazyk využíva jedinec na charakteristiku a orientáciu v prostredí, ktoré ho obklopuje. Podľa Patočku jazyk svet nielen artikuluje, ale ho aj konštruuje. Svet je vytvorený zo slov „prilepených“ na vetách. Jazyk však prekračuje význam. Z reflexie a artikulácie vytvára nový svet, ktorý vzniká na tom druhom. Jazyk je neuvedomlým zdvojením sveta. Pre reflexiu, ale aj sám pre seba splýva s telom sveta. Naša tvorba presahuje svet tak, ako nám je daný, a vytvára niečo, čo sa vo svete danej skúsenosti nevyskytuje (porov. Patočka, 1992, s. 10).

Virtualita ako základ novej jazykovej orientácie

Ako sme v predchádzajúcej časti spomínali, orientácia človeka v reálnom priestore je úplne prirodzená. Násť jazyk sa tomu faktu úplne prispôsobuje. Komunikácia na sociálnych sieťach sa realizuje vo virtuálnom priestore, ktorý sa od toho reálneho do značnej miery líši. Čo môžeme chápať pod pojmom virtuálny priestor?

Prostredím a virtualitou ako pojmom sa zaoberala mnoho filozofov už od najstarších čias. Najskôr bol vykreslovaný ako prázdro. Prázdra nádrž bez stien, v ktorej sa veci vyskytujú ako predmety zapĺňajúce časť tohto priestoru, bez toho, aby predmety ovplyvňovali vlastnosti predmetného priestoru. Iný pohľad na problematiku priniesol Aristoteles, ktorý vnímanie reality prirovnával k potencialite a aktualite. Niečo sa stáva účinným, pôsobiacim vzhľadom na prostú možnosť; je to stav úplnosti, zavŕšenosťi. Realitu a virtualitu vykreslil ako dva póly jedného rádu, ktoré sú prepojené a ovplyvňiteľné, a tým vytvárajú substanciu.

Prostredníctvom Michelangela dochádza k istému zblíženiu týchto pólov. Jeho sochárstvo približuje virtualitu k realite. V novoveku dochádza k rozličným prístupom chápania virtuality, a to prostredníctvom Descartesa, Leibniza. Descartes odčlenil hmotu od virtuality. Leibniz sa opieral o tvrdenie, že celý svet je systém monad a štruktúrnych vzťahov. Vo virtualite je zahrnutý obraz celého sveta. Išlo o utopistickú predstavu. Kant sa vydal cestou syntézy duše a priestoru. Podľa Kanta reálnym je hmotný svet priestoru a duša je vo svete prítomná iba virtuálne. Okrem iného deklaroval aj svoju známu tézu; priestor a čas objektívne neexistujú, sú len apriornymi formami ľudského názoru. Usporadúvajú elementy ľudského vnímania a myse-

nia. Súčasní filozofovia sa v porovnaní s historiou nestavajú k tejto problematike v snahe vymedziť reálne od virtuálneho. Filozof Bergson zastáva názor, že tieto svety sa dokonca prekrývajú a nie sú jeden na druhý prevoditeľné. Podľa neho sú práve virtuálne obrazy kľúčmi k vnímaniu reality. V našej štúdii sa prikláňame k názoru filozofova Welscha, podľa ktorého virtualita realitu nepredbieha, nie je vyčlenená mimo nej, ale je jej súčasťou (porov. Welsch, 2000, s. 22 – 60).

Pojem virtuálny môžeme podľa Krátkeho slovníka slovenského jazyka charakterizovať ako: „*Skutočnosť simulovanú pomocou počítačovej techniky*“ (Krátky slovník slovenského jazyka, 1997, s. 853). Teda to znamená, že simulácia je napodobňovanie fungovania reálneho sveta. Niečo, čo sa skutočnosti približuje. Mnoho zahraničných filozofov (Welsch, Leibniz) upozorňujú aj na skutočnosť, že virtualita vytvára kompletnejšiu verziu reálneho sveta, pretože vytvára situácie, ktoré sa v reálnom prostredí nemusia vyskytovať. Pri virtuálnych priestoroch si ešte treba uvedomiť, že nám „odpadáva“ reálny kontext. Jedinec nie je situovaný do reálneho prostredia, ktoré dokáže zachytiť svojimi zmyslami. Napriek tomuto faktu sa realite snaží približovať prostredníctvom referencie a deiktických prvkov. Ak by sme porovnali reálnu komunikáciu a textotvorný proces, vonkajšie prostredie zohrávajú veľkú rolu a tvorí primárnu zložku. Pri virtualite človek uprednostňuje kognitívny aspekt komunikácie. Prvotná je myšlienka, tá formuluje jazykový prejav a ten je odrazom apriórnych vlastností. Môžeme sa zastaviť pri názore, že dieťa myslí tak, ako vníma, dospelý vníma tak, ako myslí, ale pri virtuálnych priestoroch sa jedinec môže podieľať na tvorbe týchto svetov. Lister a spol. vo svojej knihe *Media: A Critical Introduction* tvrdí: „*Médium je viac ako technológia, od ktorej závisí, je to tak tiež prax, druh zručnej práce s hrubým materiálom, ktorá používa konvenčiu štruktúr a znakov na to, aby vytváralo význam, vyjadrovalo myšlienky a vytváralo skúsenosti*“ (Lister, 2003, s. 108). Zhrnúť to môžeme tak, že všetky virtuálne miesta a priestory vznikajú v rámci komunikačnej siete, prostredníctvom nášho rozumu na pozadí reálneho priestoru.

Človek ako nulový bod: antropocentrismus

Pri vnímaní klasického priestoru sa často vykresľuje egocentrická perspektíva. Telo človeka je nulovým bodom prežívaného sveta, centrum, z ktorého vychádza a na ktorý sa viaže všetka orientácia (porov. Petříček, 1991, s. 58). Človek je ponímaný ako objekt, ktorý veci vidí a opisuje ich v prirodzenom jazyku skrz seba. Tieto skutočnosti sa do jazyka premietajú formou deiktických výrazov ako *ja, tu, teraz*. Deiktické výrazy sú hlavnou manifestáciou faktov našej existencie uprostred sveta a vykreslením reality okolo nás. Priestor sociálnych sietí sa nevykresľuje primárne skrz jedinca. Človek nie je ohniskom daného priestoru, ale stojí mimo stredu ako objekt, ktorý reflekтуje svet okolo seba prostredníctvom médií. Môžeme hovoriť o prelínaní egocentrickej a excentrickej perspektívy. Jedinec zohráva napriek tomu vo virtuálnom priestore veľkú rolu, pretože stojí na rázcestí reálneho prostredia s nevymodelovaným svetom a virtuálneho prostredia s plne modelovateľným svetom. Virtuálny priestor môže komunikant sám vytvárať, ale dostáva sa do kontaktu s virtuálnym svetom vymodelovaným iným jedincom. Dochádza ku konfúzii reálneho a virtuálneho prostredníctvom apriórnych daností jednotlivcov s priamym alebo nepriamym konaním. Jedinec je vtiahnutý do interakcie a podieľa sa na komunikácii, alebo je len pasívnym sledovateľom komunikácie a virtuálneho prostredia. Pri opise tejto problematiky sa nám otvára niekoľko otázok: Ako sa prejavuje „prítomnosť“ jedinca vo virtuálnom priestore prostredníctvom jazyka? Líši sa jazykový prejav jednotlivca od prejavu v prirodzenom jazyku? Ktoré jazykové jednotky zohrávajú pri vykreslovaní virtuality veľkú úlohu?

Dôležitú rolu zohráva na sociálnych sieťach v prvom rade personálna deixa, pretože vzťahuje svoju výpoved' na partnerov komunikácie, respektíve odlišuje účastníkov a neúčastníkov komunikačnej udalosti. Prejavuje sa to v systéme osobných zámen, keď 1. osoba zastupuje hovorcu, 2. osoba adresáta a 3. osoba toho alebo to, o čom sa hovorí (porov. Hirschová, 2006, s. 61). Personálna deixa nám teda vykresľuje komunikanta v komunikačnom akte, kde 1. osobou referuje o sebe samom, 2. osobou o inom účastníkovi komunikácie a 3. osobou o spomínamej nezainteresovanej osobe.

Keď sa zameriame na oblasť sociálnych sietí, tak sa nám do popredia dostáva komunikačný akt vykreslený schémou (ja, ty, vy – účastníci) v neuchopiteľnom priestore. Podľa Sennholza môžeme hovoriť o takzvanej **personálnej autodeixe a heterodeixe** (porov. Sennholz, 1985, s. 66). **Personálna autodeixa** zastupuje samotného používateľa, on je objektom/témou daného prehovoru, napr.: **AAAA:** *hm ja by som si uzival len keby som mal s kym :-((*; **AAAA:** *Praskne mi hlava au*; Ako si môžeme v jednotlivých ukážkach všimnúť, personálna deixa môže byť vyjadrená osobnými, ako aj privlastňovacími zámenami a deskriptívny referent, meno používateľa (AAAA), sa zhoduje s personálnou autodeixou a vytvára tzv. autoreferenciu, čiže zdvojené vyjadrenie svojej osoby. **Personálna heterodeixa** hovorí o komunikačnom partnerovi, ktorý sa stáva predmetom diskusie, napr.: **AAAA: BBBB:** *Ty sa zamysli sa nad sebou a nad tym čo robiš!!! BBBB: AAAA: ty si bol včera taký ožratý, že som tā musel odnieť domov!*; **AAAA: BBBB:** *A mi povedz aký si bol ty, keď si ma je*ol ku susedom*. Personálna deixa patrí k situačným druhom deixy, odkazuje sa ťou na konkrétnu osobu v priestore a poukazuje na danú realitu. To je v jazyku menší paradox, pretože komunikácia na internte nie je priestorovo ukotvená. V bežnej komunikácii by sme k personálnej deixe potrebovali príslušný kontext, aby sme si vedeli predstaviť, na akú osobu sa táto deixa vzťahuje, ale v priestore sociálnych sietí tento kontext preberá deskriptívny referent a následne anaforická referencia. Hranica medzi referenciou a deixou sa stiera, môžeme hovoriť o deiktických referentoch, ktoré v sebe spájajú kontext a denotáciu.

Zastúpenie personálnej deixy v priestore sociálnych sietí je obmedzené v porovnaní s bežnou hovorovou komunikáciou. Na jednej strane sú tieto deskriptory zastúpené v deskriptívnej referencii vlastných mien, ktorá dostatočne zastupuje tieto výrazy, a na druhej strane tu môžeme pozorovať skutočnosť, že osoba hovoriaceho sa vyjadruje aj **pomocou indikatívu prvej osoby**, napr.: **AAAA: BBBB: pozeraj, čo som vyhrabala, tie vlasy:DDDDD; CCCC: môžm si to dať do onééééééééhooooo áno aj toto sú moje brepty pri telefonovaní keď chcem už spať a mám sa baviť o tetovaní:D :D; prvej osoby kondicionálu**, napr.: **DDDD: keby som mala peniaze, kúpila by som všetky (obrázok topánok); EEEE: :)) tatooo noc konec!!! ♥♥♥** – v Supprise, Poprad ►FFFFF: nešla by som tam, byť tebou; pomocou **posesívnych zámen**, napr.: **GGGG: HHHH: mať tak tvoje problémy:DDDDD; IIII: in loooove ♥♥♥ ►JJJJ: podľa mojho názoru táraš:P**; Tento štýl vyjadrovania súvisí jednak so skutočnosťou, že prítomnosť tvorca správ je implicitne vyjadrená v samotnom mene používateľa a je všadeprítomná. Uvedenú implicitnú autoreferenciu mô-

žeme vysvetliť ako prejav skromnosti, respektíve intuitívneho vnímania prítomnosti vlastnej osoby v jednotlivých statusoch a replikách. Na druhej strane však môžeme vnímať aj duplicitnú autoreferenciu, teda dvojité vyjadrenie osoby vlastným menom a osobným zámenom. Táto duplicitná autoreferencia sa vyjadruje na miestach, kde chce používateľ sociálnych sietí prízvukovať svoju dôležitosť, alebo ide o dlhšíu repliku, napr.: **AAAA:** *Vazim si ludi, ktorí ma maju radi, a ja ich za to tiez milujem.*

Uvažovanie o priestore prostredníctvom jazyka

Ak by sme chceli vykresliť, ako človek vníma priestor z hľadiska svojej skúsenosti v jazyku, stretнемe sa predovšetkým s vnímaním priestoru prostredníctvom deiktických výrazov, ktoré sú manifestáciou našej existencie v priestore, prostredníctvom ktorých sa jedinec snaží priestor uchopovať. Ďalej prostredníctvom priestorových pojmov odvodených zo skúseností gravitácie a dominantnej vertikálnej dimenzie a v neposlednom rade prostredníctvom typologických pojmov, lexikálnych jednotiek a dynamických slovies, ktoré priestor vykresľujú, napr. *doma, dom, vonku, vzadu*, ale aj prostredníctvom substantív označujúcich výšku, dĺžku a pod. (porov. Lyons, 1983, s. 279). Ako však dochádza k vykresleniu prostredia prostredníctvom sociálnych sietí? Ako sme už spomínali v predchádzajúcej časti, človek nie je centrom vnímania priestoru. Je len akýmsi referentom reality. Celý priestor musí do virtuality premieťať. Preto je nevyhnutné hovoriť o referencii.

Referencia

V tejto časti sa budeme zaoberať spôsobmi, ktorými používateelia sociálnych sietí referujú o objektoch, priestore a subjektoch reálneho sveta vo virtualite. Pod pojmom referencia sa rozumie vzťah medzi jazykovým výrazom a jeho pojmovým obsahom, ktorý zobrazuje objekty mimojazykovej reality (porov. Hirschová, 2006, s. 28). Voľne povedané, budeme pozorovať, ako človek prostredníctvom výrazov zobrazuje svoj vzťah k jazyku a predmetu, na ktoré pomocou určitého výrazu odkazuje, poukazuje, alebo ho vyčlenuje, a tak v kontexte komunikácie odkazuje na určitý priestor. Klúčovým termínom v tejto časti bude pomenovanie, ktoré nám umožňuje vysvetliť, prečo výraz referuje na určité individuum, objekt, priestor a nie na niečo iné. Pri pomenovaní sa zavádzajú nový menný ideálny znak a každý fyzický znak, ktorý je realizáciou tohto ideálneho znaku, bude referovať na to isté, ako daný ideálny znak. Meno sa v jazykovej komuniti rozširuje pomocou tzv. komunikačnej siete a ukotvuje sa v priestore. Virtuálny priestor je len ponáškou na ten reálny, jedinec sa snaží pri komunikácii dôverne reálny priestor napodobniť. Teória referencia sa zaobrá skúmaním vertikálnych vzťahov medzi jazykom a svetom. Za referenty často pokladáme plnovýznamové lexikálne jednotky. Musíme však rozlišovať medzi vlastnými menami, ktoré sú priamou denotáciou vecí v realite, napr.: **AAAA:** *na tento Lomničák sa už nevytrpem :P (plus fotografia pohoria)* a všeobecné mená, ktoré referujú o všeobecných konceptoch vecí, napr.: **BBBB:** *nalepil som si nové nálepky do izby x) (plus fotografia pokoja)*.

Ako sme si mohli všimnúť na príklade, vo virtuálnej komunikácii musíme brať do úvahy nielen výrazy, pretože sa v nej nachádzajú aj iné prvky (napr. fotografia, miesto odosania príspevku a pod.), ktoré majú referenčnú platnosť, zastupujú jazykové výrazy a slúžia na vykreslenie priestoru. Na referovanie môžeme použiť výrazy rôznych druhov a takisto môžeme referovať o rozmanitých entitách. Najväčšiu pozornosť však budeme venovať referovaniu o reálnych objektoch prostredníctvom jazyka vo virtuálnom priestore sociálnych sietí a deskriptívnej referencii, ktorá v tomto type média dominuje.

5.1.1 Deskriptívna referencia

Vo virtuálnej komunikácii, ako aj v komunikácii vo všeobecnosti plnia úlohu deskriptorov plnovýznamové slová (porov. Hirschová, 2006, s. 28). Môžeme nimi identifikovať predmety, ktoré sú spojené s prítomnou rečovou situáciou, respektíve situáciou, ktorá sa nachádza v našej prítomnosti, a tak sa zorientovať v priestore, resp. môžeme nimi na konkrétny priestor odkazovať. Na sociálnych siatiach musí vždy vitalitu uchopovať nejaký pravok alebo človek. Podľa toho, kto referuje o mimojazykovej skutočnosti, priestore, môžeme hovoriť o výrazovej a intencionálnej referencii.

Pod výrazovým referentom deskripcie podľa Zouhara rozumieme: „*predmet, ktorý jediný vyhovuje sémantike deskripcie v danom možnom svete a čase a výrazovou referenciou je vzťah medzi deskripciou a týmto predmetom*“ (Zouhar, 2004, s. 22). Voľne povedané, ide o pojem, ktorý v daný moment správne opisuje mimojazykovú realitu a okolitý svet. Tento výrazový referent je vždy určený používateľom komunikácie, ktorý koriguje spôsob použitia referencie. Pre výrazovú referenciu vo virtuálnych sieťach platí tento vzťah pomenovania (porov. Zouhar, 2004, s. 22):

- a) deskripcie, ktoré vyčleňujú predmet bez kontextu, väčšinou ich tvoria všetky plnovýznamové slová, napr.: **AAAA:** *(fotografia) – Gerlachovský štít.* Vyjadraje určitú propozíciu, napríklad „*najvyšší vrch Slovenskej republiky*“.
- b) deskripcie, ktoré sa spravidla začínajú privlastňovacím zámenom, napr.: **BBBB:** *na mojom auticku pribudli nalepky, aká som natešená :D.*
- c) temporálne deskripcie, ktoré sa vŕahujú na časový údaj, napr.: **CCCC:** *chcem sa vratit na strednu, to boli casy :(*

Intencionálna referencia je vzťah, v ktorom používateľ jazyka referuje pomocou nejakého výrazu o predmete, o ktorom si myslí, že je referentom tohto výrazu. Môžeme hovoriť o týchto prípadoch intencionálnej deskriptívnej referencie:

- a) **atributívna intencionálna referencia:** referent pomenúva všetko, čo vyhovuje sémantike deskripcie prostredníctvom individuá. Prináša so sebou rad výhod, môžeme referovať o priestoroch bez toho, aby sme ich museli odlišovať od iných, na základe ich vlastností. Aj keď človek nemá rozsiahle jazykové a faktuálne znalosti o referende vlastného mena, môže na príslušný priestor referovať, napr.: **AAAA:** *Majte sa tu zmrdi, zajtra odchádzam prvýkrát do Ria :P*
- b) **sémantická intencionálna deskripcia:** hovorca referuje o konkrétnom individuume, ktoré vyhovuje sémantike referencie, napr.: **BBBB:** *Martinkam všetko najlepšie prajem :)*

- c) **čistá intencionálna deskriptívna referencia**, kde hovorca referuje o objekte, ktorý nezodpovedá sémantike a reálite, pričom referent je v chybnej domnienke, že to tak v skutočnosti je. Pritom táto skutočnosť je relevantná, pretože v danom kontexte to tak skutočne je.

Taktiež nesmieme zabúdať na deskripciu samotnú, ktorá plní rovnakú funkciu ako podstatné mená. Táto deskripcia sa nachádza vo vlastných menách, konkrétnie v mene odosielateľa príspevku, napr.: **AAAA:** *O 2 hod mallorca*. Práve táto deskripcia nám umožňuje identifikovať individuum v priestore a vnímať ho ako predmet diskurzu, teda nám referuje o konkrétej rečovej situácii. Okrem iného nám táto deskripcia pomáha vyčleniť konkrétnego človeka z určitej množiny ľudí pôsobiacich na sociálnych sieťach a referovať iba o jeho konkrétej udalosti. Zo sémantického hľadiska nám táto deskripcia indikuje jedinečnosť. Ak by sme nahliadli do bežnej komunikačnej situácie, deskripcia nemusí byť vždy priamočiara. Môže existovať viacero individuií s danou vlastnosťou, napr.: *učiteľka nemeckého jazyka*. Deskripcia sa v tomto ponímaní prejaví naplno iba pomocou dodatočných faktorov, ktoré obmedzia počet predmetov, konkrétnie osôb, na ktoré sa vzťahuje. Ak by sme chceli vedieť, o ktorú osobu v priestore ide, museli by sme využiť konkrétnu situáciu a samostatný kontext, napr.: *aha, tam je naša učiteľka nemeckého jazyka*. V prípade komunikácie na virtuálnych sieťach deskripciu nemusíme vždy dokreslovať. Teda nemusíme siahať po deixách (osobných zámenách), ktoré sa priamo prepájajú s kontextom, ich funkciu prebera hypertextualita. Čiže tú istú vetu by sme mohli na Facebooku napísať takto, napr. *Michaela Stopková – naša učiteľka nemeckého jazyka*, kde meno používateľa je prepojené na jeho profil. Referovať môžeme tiež prostredníctvom deiktického zámena, napr.: *Ona je naša učiteľka nemeckého jazyka*, ale musíme pridať obrázok. Dominantou sociálnych sietí sa však stávajú privlastňovacie neindexické deskripcie, ktoré obsahujú meno alebo deskripciu v genitíve. Tú je možné zhliadnuť v takzvanom označovaní používateľov v jednotlivých príspevkoch, napr.: **AAAA: BBBB jediný vodič najoblúbenejšieho auta na svete**.

Označovanie používateľov má okrem iného demonštratívny charakter, napr.: *No len tak zláhka začínajú piť AAAA a BBBB*. Vlastné mená referujú o konkrétnych používateľoch sociálnych sietí a ich referenčný charakter výrazne ovplyvňuje budúci obsah ich komunikácie. Referenčná deskripcia bude nútť používateľov sociálnych sietí opisovať len tú skutočnosť, jav, osoby, priestor, ktoré spĺňajú danú deskriptívnu podmienku. Ak by v priebehu komunikácie došlo k strate jednotlivých entít, tak by sa porušila celková komplementárna vlastnosť (sémantika) a deskripcia by sa posunula do iného pola, nebola by splnená ilokúcia, napríklad odpoved' na výšie uvedený status: **BBBB: ale kde, ja vôbec nepijem**.

V súvislosti s vlastnými menami môžeme hovoriť o určitých syntaktických atribútoch, ktoré sa prejavujú práve v ich pozícii a plnia špecifické úlohy a vstupujú do určitých vzťahov a väzieb. Je zrejmé, že v komunikácii na sociálnych sieťach sa vlastné meno objavuje ako singulárny nominatívny výraz a je deskripciou individua, ako aj priestoru. Ako sme už uvádzali, referuje o nejakom predmete, osobe, ktorá má nejakú vlastnosť. Pozícia deskriptívneho referenta, od ktorého sa odvíja vzťah k miemojazykovej realite, stojí vždy na začiatku statusu, napr.: **AAAA: Neexistujú náhodné stretnutia. Každý človek v našom živote je bud testom, trestom alebo darom!** Ak sa v jednotlivých replikách, statusoch nachádza viacero vlastných mien, ich funkcia je výlučne deskriptívna a do značnej miery anaforická. Zväčša sa tieto výrazy nepodieľajú na syntaktickej väzbe vety a stoja ako keby na jej okraji, buď na začiatku, alebo konci vety, napr.: **BBBB: Už by si mohla dojsť aj domkov CCCC**. Ako sme si mohli všimnúť, jedinec na sociálnych sieťach zohráva veľkú úlohu. Tvorí akýsi orientačný bod. Jeho existencia nepríamo vyjadruje priestor, pretože podvedomo sa ho snažíme stále niekde ukotviť.

Priestorová deixa

Obr. 1 Priestorová lokalizácia na sociálnych sieťach.

Ako sme už spomínali, pre orientáciu v priestore sú potrebné aj deixy. Priestorovú deixu charakterizujú priestorové designátory, ktoré odkazujú na miesto a čas prehovoru. V priestore sociálnych sietí sa často stretávame s dvojitou lokalizáciou používateľov. Lokalizáciou tvorca príspevku a lokalizáciou „označeného“, respektíve citovaného jedinca v príspevku. Lokalizácia tvorca príspevku je vyjadrená niekedy implicitne, môžeme predpokladať, že používateľ sa nachádza práve za počítačom, ak status neodosnal cez mobilný telefón, v tomto prípade jednotlivé lokalizácie splývajú, napr.: **AAAA: Môže ona chytat mačky ráno o jednej za sporakom – s: BBBB; CCCC: Co zas ta mama vymysla... chcem ist vonku na slniecko :(**; **DDDD: tak rob, že tá budem zase minimálne hodinu čakať pred domom – s: EEEE :P :D :D;** V jednotlivých statusoch sú taktiež vyjadrené priestorové vzťahy, ktoré sú základom priestorovej orientácie. Táto orientácia môže byť vykreslená pozíciou prispievateľa príspevku k inému subjektu a objektu, napr.: **DDDD: fu ja tu beham este v teplakoch a by som mala byt na zastavke aaaa :)) ... niekto bude cakat :)) ...ci :((:DDD; EEEE: no tak dnes to bola sranka v tesku, chudák predavac ako vysypal paradajky ked sa na mna pozrel :DD... a dalsia 2 blondynky trepu nakupny kosik cez retarder...auu :DDDDDDDDDD**; Pri využívaní indexov *tu, sem* v priestore sociálnych sietí musí byť táto deixa identifikovaná, musí jej predchádzať určitý kontext, respektíve iný referent. V bežnej komunikácii by sme museli často siahať na ukazovacie gesto alebo poukázať na dané miesto na mape. V jednotlivých statusoch funkciu „ukazovacieho gesta“ preberá obrázok, ktorý nahrádza realitu a dokresľuje chýbajúci kontext, napr. (Obr.1). Označenie, vymedzenie používateľa extenziou, ktorá ho umiestňuje do určitej polohy,

vedie k explicitnému vyjadreniu lokalizácie. Všetkým používateľom sociálnych sietí je potom intuitívne zrejmé, k akému miestu sa jednotlivá deixa *tu* vzťahuje. Deiktický výraz má v tomto prípade stabilný charakter, podobne, ako aj označovanie inštitúcií, kultúrnych podujatí alebo iných grafických výpovedí (porov. Hirschová, 2006, s. 41). Predmet diskusie sa preto nemusí odvíjať od vymedzenia polohy používateľa, ale už iba okolo komunikačného zámeru danej správy.

Obmedzený, nie však úplne nevýdaný, je výskyt deíx, ktoré odkazujú na neurčité miesta, napr.: ***bohvie kde, niekde*** atď., napr.: ***AAAA: Je ešte môžne niekde zakúpiť lístky na pohodu*** :((?); ***BBBB: Vo chvili ako je tato, by som chcel vedieť kde v z.... som ked ma ani gps nezamera...ups, ale pekny výhľad***; Neurčité deixy sú často sprevádzané expresívnymi jazykovými jednotkami. V niektorých prípadoch sú použité pejoratíva, vulgarizmy, napr.: ***CCCC: to ma byť chata niekde v pici kde si este nebol;*** Naproti tomu deixy inštitúcií a geografické označenie poloh majú nociónálny charakter.

Špecifické prostriedky na vyjadrenie priestorovej deixy sú predložky fungujúce v súčinnosti so slovesom, ktoré rozvíja adverbium (porov. Hirschová, 2006, s. 42), napr.: ***AAAA: už sme docestovli do NY*** – s: ***BBBB: Podľa Hirschovej môžeme rozlišovať v predložkových fázach tieto priestorové významy*** (porov. Hirschová, 2006, s. 42): **a) významy statické, b) významy dynamické, c) významy simplexné, d) významy komplexné.** Rozdiel medzi statickým a dynamickým významom sa liší v závislosti od toho, kde sa používateľ/objekt práve nachádza/nachádzal, alebo kam smeruje, napr.: ***Viktória Slušná: nič nie je lepsie ako lezat vo vani a popijat vinko; AAAA: och, zase nestiham, opäť budem utekať na zastavku*** (: Ak dochádza k modifikácii objektu cez lokalizačnú deixu, hovoríme o simplexnom význame ***BBBB: behať cez celú dedinu počas omse kde babky vychadzajú z kostola je take moje;*** Ak ide o zobrazenie viacnásobnej lokalizácie, kde dochádza k zmene priestoru, hovoríme o komplexnom význame, napr.: ***CCCC: Po dvanásť hodinách kráčam konečne z práce.***

Záver

Najvýznamnejšia odlišnosť komunikácie na sociálnych sieťach tkvie v tom, že používatelia nie sú fyzicky spojení s reálnym svetom, a napriek tomu sa snažia svojou komunikáciou vyvolať dojem, že to tak je. Odzrkadluje sa to obzvlášť v referencií, spôsobe, akým používateelia prostredníctvom výrazov zobrazujú svoj vzťah k jazyku a predmetu, na ktoré pomocou nich odkazujú. Používateelia sociálnych sietí pracujú s plnovýznamovými jednotkami, ktoré už svojím obsahom sa situujú do určitého priestoru. Už samotné meno používateľa odkazuje na reálnu bytosť, ktorá je tvorcom prehovorov, a spája jedinca s jazykom a reálnym svetom. Existuje niekoľko spôsobov, pomocou ktorých môžu používateelia referovať o reálnom svete, a to pomocou deskripcíí, ktoré majú intencionálnu a výrazovú podobu. V priestore sociálnych sietí používateelia nereferujú len o reálnom svete, ale aj o prvkoch, javoch, objektoch, ktoré sú vykreslené v samotnej výpovedi. Nachádza sa tam množstvo anaforických prvkov, ktoré sú toho priamym dôkazom.

Veľmi zaujímavé je aj používanie deiktických prvkov v priestore sociálnych sietí, pomocou ktorých sa používateelia snažia vykresliť priestorové vzťahy v danom kontexte. V prvom rade by sa mohlo zdať, že priestor na sociálnych sieťach je výlučne virtuálny, ale používateelia si našli rad prvkov, ktorími reálny svet do značnej miery nahradzajú. Časté je využívanie obrázkov, videí, zvukov atď. Táto simulácia reálneho sveta umožňuje komunikantom používať priestorové deixy *tu, to* atď., ktoré výlučne odkazujú na predmety v reálnom čase a priestore.

Použitá literatúra:

- CASSIRER, E. *Filosofie symbolických forem*. Praha: OYKOIMENH 1996. 299 s.
- HIRSCHOVÁ, M. *Pragmatika v češtine*. Olomouc: Univerzita Palackého 2006. 243 s. LISTER, M. et al. *New Media: A Critical Introduction*. 2nd edition. [s.l.]: Routledge 2003. 390 s.
- LYONS, J. *Semantik*. Band 2. München: Beck 1983.
- KAČALA, J. et al. *Krátky slovník slovenského jazyka*. 3. vyd. Bratislava: Veda 1997. 944 s.
- KAREN, N. *Soziale Netzwerke in der Transformation am Beispiel von Facebook* (bakalárská práca). Magdeburg: Otto von Guericke Universität Magdeburg 2008. 63 s.
- PATOČKA J. *Přirozený svět jako filosofický problém*. Praha: Československý spisovatel 1992. 282 s.
- PETŘÍČEK, M. *Úvod do (současné) filozofie*. Praha: Herrmann a synové 1991. 190 s.
- SENNHOLZ, K. *Grundzüge der Deixis*. Bochum: Studienverlag Dr. Norbert Brockmeyer 1985. 303 s.
- SCHNEITER, M. K. *Einführung in die Pragmatik: Skript*. Passau: Universität Passau 2001. 96 s.
- ZOUHAR, M. *Podoby referencie*. Bratislava: Iris 2004. 256 s.
- WELSCH, W. *Virtual to Begin With? Subjektivität und Öffentlichkeit; Kulturwissenschaftliche Grundlagenprobleme virtueller Welten*, eds. Mike Sandbothe and Winfried Marotzki, Köln: Herbert von Halem Verlag, 2000, s. 25-60.

PaedDr. Michaela Stopková
stopkova.michaela@gmail.com

(Inštitút slovakistických, mediálnych a knižničných štúdií, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove)

Digitální datové kurátorství: mikro a makro pohled

Článek nabízí pohled na tradiční koncept digitálního kurátorství a klade jej do souvislosti s moderním pojetím, které vychází z Whittakera a spojuje dlouhodobé uchovávání dat s osobním datovým managementem. Oba směry přitom integruje do knihovnické a informačně vědní praxe a odkazuje se k rozvoji informačního vzdělávání v této oblasti.

Digitální datové či informační kurátorství je tématem, které s nástupem některých moderních technologií získává zcela jiný rozuměr, než jaký mělo v nedávné historii. V článku se pokusíme nastinit některé zajímavé kontexty tohoto tématu, které může být zajímavé jak pro odborné, tak také pro větší veřejné knihovny.

Pokud se podíváme na tradiční vnímání pojmu davové (respektive informační) kurátorství, pak zřejmě nejbližším synonymem, bude dlouhodobé uchovávání dat.¹ Jde o disciplínu, která je integrální součástí kurikula téměř každého knihovnického oboru a která, jakkoli ji lze označit jako tradiční, má také silně zastoupení v oblasti iSchool.² Jde o činnost, která souvisí s určitou podpůrnou rolí informační vědy a knihovnictví, které vytváří podmínky pro efektivní činnost různých dalších věd, případně se podílí na podpoře paměťových institucí.

Základní cíle takového vymezení je možné vidět v následující trojici vzájemně navazujících činností – ochraně a digitalizaci dat, zpřístupňování obsahu a přidávání určitých kurátorovských kvalit. Rádi bych se všem třem oblastem na tomto místě věnovali podrobněji.

Preservation, tedy zachování dat v určité nezměněné podobě, jejich konzervování a uchovávání. Tato činnost může mít více rovin, zahrnuje jak digitalizační procesy, tak také například zprávu a uchovávání zdrojových dat pro výzkumy, záznamů z měření atp. Jistě není bez zajímavosti, že této oblasti kurátorství se stále věnuje největší pozornost národních knihoven, ale směřují k ní také strategické dokumenty nebo ekonomická podpora (v českém prostředí například formou VISK-ů, NAKI projektů atp.).

Maintanence označuje přístupnost obsahu, což je téma, které může obsahovat několik rovin. Je spojené s existencí nějakého unifikovaného grafického informačního systému, jehož prostřednictvím se lze k digitalizovaným objektům dostat, často také distančně. Druhým úkolem je péče o datové formáty, které procházejí určitými změnami, a je třeba zajistit, aby uchovávaná data byla nejen nezměněná, ale také dostupná a čitelná koncovým uživatelům.

Value addition je tradičně spojováno s tím, že kurátor přidává datům nějakou specifickou další hodnotu. Otázkou samozřejmě je, jakou. V běžném vnímání jde především o vytvoření metadatového popisu, umístění dat do určité struktury, promýšlení vyhledávání a modelů nakládání s daty, případně o roli služby, kterou správce kolekcí nabízí koncovým uživatelům v oblasti technické podpory, pomoci atp.

Jakkoli především první dvě výše uvedené oblasti patří do běžného rámce knihovnictví a mají své významné teoretické i praktické opodstatnění v kurikulu, protože představují například základní rámec pro práci s digitálními knihovnami či katalogy, dovolíme si tyrdit, že velký důraz by měl být kláden především na poslední oblast, totiž na jistou přidanou hodnotu k jednotlivým datům. Často se zaměňuje za prosté výbudování knihovny, metadatový popis a možnost vyhledávání, aniž by se systematicky studovalo, kdo a jakým způsobem bude s daty pracovat.

Tomu ostatně odpovídají také běžné kompetenční modely, které lze identifikovat u kurátorů. Tak například podle Competencies Required for Digital Curation: An Analysis of Job Advertisements³ jde o:

- komunikační a presentační kompetence,
- technologické kompetence,
- oborově-orientační kompetence,
- manažerské kompetence,
- kompetence pro design objektů a služeb,
- systémové a analytické kompetence.

Ještě více směrem k systémům a digitalizaci směřuje A Sample of Research Data Curation and Management Courses⁴, který od kurátora vyžaduje, aby měl kompetence k:

- volbě správného formátu pro ukládání dat,
- vytváření sad objektů,
- práci s citacemi a zdroji,
- tvorbě metadatického popisu,
- archivaci,

¹ Srov. KONEČNÝ, Michal. *Návrh kompetenčního modelu a kurikula digitálního kurátorství* [online]. Brno, 2016 [cit. 2016-02-18]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce RNDr. Miroslav Bartošek, CSc. Dostupné z: <http://theses.cz/id/p0q0g3/>.

² FRYŠ, Jakub. Co je informační kurátorství? *Inflow* [online]. Brno, 2014 [cit. 2016-02-18]. Dostupné z: <http://www.inflow.cz/co-je-informacni-kuratorstvi>

³ KIM, Jeonghyun; WARGA, Edward; MOEN, William. Competencies required for digital curation: An analysis of job advertisements. *International Journal of Digital Curation*, 2013, 8.1: 66-83.

⁴ CREAMER, Andrew T., et al. A sample of research data curation and management courses. *Journal of eScience Librarianship*, 2012, 1.2: 4.

- tvorbě a prosazování strategie nakládání s daty.

Pro pochopení celé problematiky se pokusíme učinit ještě jedno dělení, které z hlediska kurátorství obvykle explicitně nezaznívá, ale které považujeme za velice podstatné:

- Makro kurátorství, které se věnuje velkým projektům a je organisované profesionální formou. Obvykle se mu věnují knihovny nebo jiné specializované instituce. Výše uvedený výčet v trojím základním poslání datového kurátorství je pro ně adekvátní a přiměřený.
- Mikro kurátorství, které je zaměřené na organizaci dat pro vlastní potřebu. Takový koncept čerpá především z Whittakera, který v něm vidí těsnou návaznost na osobní datový či informační management. Dle našeho soudu jde o jednu z klíčových činností, které by měla informační věda rozvíjet u všech osob, které by měly být aktivní v informační společnosti. Role knihoven je zde podpůrná a edukační.

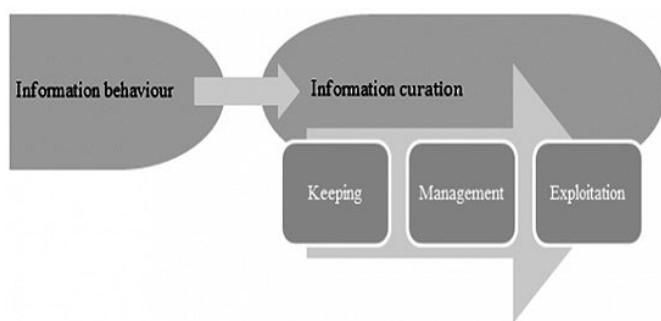
Je přitom nutné zdůraznit, že zatímco první koncept se těší jasnému kurikulárnímu zakotvení, tak u druhé lze sledovat zásadní nedostatky. Běžné vzdělávací kurzy se mu nevěnují ani na úrovni odborné, z hlediska návrhu konkrétních strategií, technik a procesů, ani v oblasti didaktické či v kontextu služeb. Rádi bychom se proto zaměřili především na druhou oblast.

Whittakerovské pojetí digitálního kurátorství

Whittaker⁵ vidí v digitálním informačním (a datovém) kurátorství kompetenci, kterou by si měl osvojit každý člověk. Domníváme se, že jde o činnost, která by měla být vnímaná stejně základně a zásadně, jako schopnost učit se nebo vyhledávat informace, jde o zásadní prvek informační gramotnosti, neboť člověk, který schopnost osobního informačního managementu nemá dostatečně rozvinutou má zásadní ekonomickou i sociální nevýhodu, stává se obyvatelem digitální propasti.

V českém prostředí význam takových aktivit podtrhuje například Strategie digitálního vzdělávání do roku 2020 z MŠMT: „Kvalitní vzdělávání přitom předpokládá také průběžnou modernizaci vzdělávacích zdrojů a vzdělávací infrastruktury, v níž stále významnější místo získávají informační a komunikační technologie. Možnosti jejich těsnější integrace do výuky vytváří vynikající příležitosti nejen pro podporu efektivních procesů učení postavených na principu individualizace v rámci školního vzdělávání, ale také základ pro celoživotní učení a život ve společnosti, která bude dalším rozvojem digitálních technologií zásadně ovlivňována.“⁶

Základním východiskem modelu je studium informačního chování. Zatímco v případě makro kurátorství je možné vycházet z modelů a konceptů, které primárně akcentují nějaká teoretická východiska, tak u osobní organizace dat je třeba reflektovat specifické potřeby jednotlivých uživatelů, a to jak v informačním vyhledávání, tak také v tom, jaké technologie, chtějí používat, s jakým typem dat pracují, případně jakou preferují organizační strukturu (může jít o myšlenkové mapy, běžné poznámky, ...). Je jistě možné v této oblasti uživatele formovat či vzdělávat, ale je nutná tato jeho specifika znát a respektovat.

Obrázek 1 Whittakerův model digitálního kurátorství.⁷

rolí knihoven v tradiční oblasti práce se zdroji je podporovat možnosti získávání informací a dat různého typu pro konkrétního uživatele na míru. Jde o přístup, který na první pohled může působit podobně jako rešeršní služby, ale ty jednak navazují na minimální organizaci dat, tedy na druhý krok, ale současně jsou máloky spojené s kontextem konkrétního uživatele.

V oblasti informačního vzdělávání sem spadá téměř celý model Big6⁸ a téma, které jsou s ním spojená – od identifikace potřeby, přes její definování až po vyhledání relevantních zdrojů a jejich posouzení. Jde tedy o oblast, která je tradičně s jistým informačním vzděláváním spojená jak ve veřejných, tak také akademických či vědeckých knihovnách.

Druhá fáze spočívá v tom, že je třeba najít systém, který umožní získané informace určitým smysluplným způsobem uložit. Nejde jen o prosté uskladnění dokumentů, ale také o jejich popis metadaty (často například tagy), vytvoření logické struktury, tvorbu hypertextových vazeb, počítačové zpracování dat, možnost indexace, prohledávání atp. Zatímco tradiční digitální kurátorství v makro pohledu se zde zaměřuje na budování digitálních knihoven, tak mikro pohled směřuje k systémům pro organizaci poznámek (OneNote, Evernote, ZIM, osobní wiki) nebo dokonce k jejich vizualizaci či konceptualizaci (Mohiomap, Novamind,...).

Zde se již dostáváme do situace pro informační vzdělávání méně obvyklé, především proto, že sama organizace je těsně navzána na znalost informačního chování a již předchozí zvyklosti a potřeby uživatele. V zásadě se zde otevírá prostor buď pro indi-

⁵ WHITTAKER, Steve. Personal information management: from information consumption to curation. *Annual review of information science and technology*, 2011, 45.1: 1-62.

⁶ MŠMT ČR. Strategie digitálního vzdělávání do roku 2020. *MŠMT.CZ* [online]. 2015 [cit. 18. 2. 2016]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/strategie-digitalniho-vzdelavani-do-roku-2020>.

⁷ WHITTAKER, Steve. Personal information management: from information consumption to curation. *Annual review of information science and technology*, 2011, 45.1: 1-62.

⁸ EISENBERG, Mike; BERKOWITZ, Bob. A Big6 skills overview. *Retrieved April*, 2001, 26: 2008.

vidualizovaný přístup formou mentoringu⁹, podporu na úrovni kurzu typu Kreativní práce s informacemi¹⁰ nebo individualizovanou pomocí s konkrétním nástrojem.

Data či informace jsou vždy z nějakého důvodu ukládány a získávány. V třetí fázi jsou hledány cesty, jak je smysluplně a efektivně využít – ať již nějakou automatickou prezentací, seřazením a vytvořením sbírky, nebo jen dostupností uživateli či sdílením mezi jednotlivými uživateli. Spadají sem ale také různé formy strojového zpracování textu, příprava podkladů pro porady, články, rozhodování. Jde o fázi, kterou typicky může knihovna ovlivnit jen málo, ale která je pro běžného uživatele zcela zásadní. Informační vzdělávání na ni může mít buď nepřímo (třeba tím, že upozorní, že Evernote má API¹¹ pro podporu blogování) nebo opět pouze formou individuální pomoci.

Dle mého soudu jde o zásadní téma, které by se mělo v oblasti vzdělávání, ať již školního nebo andragogiky koncipovaného v knihovnách zcela jistě objevovat. Vytváří nejen prostor pro vzdělávání samotné, ale také pro novou roli knihoven jako komplexního místa rozvoje kurátorství, jak v makro také mikro kontextu. Jakkoli by bylo ukázáno, že mezi oběma přístupy existují jisté rozdíly, ať již v přístupu nebo v technologickém řešení, jde o služby informačně vědní, které by měli předsazovat jeden ze základních pilířů činnosti knihovny.

Závěr

Digitální informační kurátorství není dnes již fenoménem jen knihovnickým, jakkoliv z jeho metod a přístupů vytrvale vychází, ale také oblastí s výrazným pedagogickým přesahem.¹² V tomto ohledu jde o téma interdisciplinárního dialogu. Za zásadní přitom lze považovat schopnost knihovny na toto téma navázat jak adekvátně koncipovaným modelem informačního vzdělávání (také jiného než jen kurzového nebo frontálního pojetí) a propojit ho se svou kompetencí ať již jako fundovaného a kvalitního zdroje informací, nebo jako přirozeného kurátora s historickou tradicí.

Na závěr bychom rádi zmínili ještě jeden synergický koncept – jestliže tradiční pojetí kurátorství představovalo určitou základní servisní platformu pro vědecký výzkum, tak nové pojetí podporuje možnosti odborného a výzkumného směrování každého jednotlivce. Také v této souvislosti lze vnímat význam kurátorství jako stálé servisního konceptu podpory vědy a výzkumu. V neposlední řadě jde o téma, které silně akcentuje sociální interakci, sdílení a spolupráci¹³, tedy prvky, na kterých je fungování moderních vědeckých komunit do značné míry postavené.

Zdroje

- Core Concepts: Evernote Cloud API Basics. *Evernote* [online]. [cit. 2016-02-18]. Dostupné z: https://dev.evernote.com/doc/articles/core_concepts.php
- CREAMER, Andrew T., et al. A sample of research data curation and management courses. *Journal of eScience Librarianship*, 2012, 1.2: 4.
- ČERNÝ, Michal. *Digitální informační kurátorství v pedagogickém kontextu*. Brno: Flow, 2015. 85 s. ISBN 978-80-88123-03-3.
- EISENBERG, Mike; BERKOWITZ, Bob. A Big6 skills overview. Retrieved April, 2001, 26: 2008.
- FRYŠ, Jakub. Co je informační kurátorství? *Inflow* [online]. Brno, 2014 [cit. 2016-02-18]. Dostupné z: <http://www.inflow.cz/co-je-informaci-kuratorstvi>
- CHYTKOVÁ, Dagmar. Kritické a kreativní myšlení v informačním vzdělávání. In PhDr. Zdeňka Friedlová, Mgr. Pavla Gajdošíková. *Knihovny současnosti 2012*. 1. vyd. Ostrava: Sdružení knihoven ČR, 2012. s. 46-52. ISBN 978-80-86249-65-0.
- KIM, Jeonghyun; WARGA, Edward; MOEN, William. Competencies required for digital curation: An analysis of job advertisements. *International Journal of Digital Curation*, 2013, 8.1: 66-83.
- KONEČNÝ, Michal. Návrh kompetenčního modelu a kurikula digitálního kurátorství [online]. Brno, 2016 [cit. 2016-02-18]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce RNDr. Miroslav Bartošek, CSc. Dostupné z: <http://theses.cz/id/p0q0g3/>.
- LAZAROVÁ, Bohumíra, et al. Mentoring jako forma kolegiální podpory a strategie dobré školy. *Pedagogika*, 2010, 55.3-4: 254-264.
- MATTHEWS, Tara, et al. Beyond end user content to collaborative knowledge mapping: Interrelations among community social tools. In: *Proceedings of the 17th ACM conference on Computer supported cooperative work & social computing*. ACM, 2014. p. 900-910.
- MŠMT ČR. Strategie digitálního vzdělávání do roku 2020. *MŠMT.CZ* [online]. 2015 [cit. 18. 2. 2016]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/strategie-digitalniho-vzdelavani-do-roku-2020>.
- WHITTAKER, Steve. Personal information management: from information consumption to curation. *Annual review of information science and technology*, 2011, 45.1: 1-62.

Mgr. Michal Černý

mcerny@phil.muni.cz

(Kabinet informačních studií a knihovnictví Filozofická fakulta, Masarykova univerzita v Brně)

⁹ Srov. LAZAROVÁ, Bohumíra, et al. Mentoring jako forma kolegiální podpory a strategie dobré školy. *Pedagogika*, 2010, 55.3-4: 254-264.

¹⁰ CHYTKOVÁ, Dagmar. Kritické a kreativní myšlení v informačním vzdělávání. In: PhDr. Zdeňka Friedlová, Mgr. Pavla Gajdošíková. *Knihovny současnosti 2012*. 1. vyd. Ostrava: Sdružení knihoven ČR, 2012. s. 46-52. ISBN 978-80-86249-65-0.

¹¹ Core Concepts: Evernote Cloud API Basics. *Evernote* [online]. [cit. 2016-02-18]. Dostupné z: https://dev.evernote.com/doc/articles/core_concepts.php

¹² ČERNÝ, Michal. *Digitální informační kurátorství v pedagogickém kontextu*. Brno: Flow, 2015. 85 s. ISBN 978-80-88123-03-3.

¹³ MATTHEWS, Tara, et al. Beyond end user content to collaborative knowledge mapping: Interrelations among community social tools. In: *Proceedings of the 17th ACM conference on Computer supported cooperative work & social computing*. ACM, 2014. p. 900-910

ESCI – nový citačný index vo Web of Science Core Collection

Článok poskytuje základné informácie o novom citačnom indexe ESCI (Emerging Sources Citation index), ktorý je spriístupnený ako súčasť databázy Web of Science Core Collection od novembra 2015. Za vznikom tohto indexu stojí potreba pružne reagovať na rýchly vývoj vo vede a technike, ktorý vyúsťuje do vzniku nových vedných disciplín a smeruje v medziodborovosti a netradičným kombináciám vedných odborov. Rigorózne citačné indexy, najmä vo vede a technike (SCI) a v spoločenských vedách (SSCI) vzhľadom na relatívne dlhý výberový proces tieto zmeny neodzrkadľujú. Vznik ESCI bol podmienený aj ďalšími faktormi, ktoré sú diskutované v príspevku. Článok obsahuje aj výberové kritériá a dôvody, prečo je vhodné pre autorov a vydavateľov stať sa súčasťou ESCI. Krátky prieskum publikácií v indexe ESCI ukázal, že slovenskí vedeckí a výskumní pracovníci najčastejšie publikujú v časopisoch v odbore matematika. Súčasťou článku je aj prehľadný zoznam 60 časopisov identifikovaných v ESCI, v ktorých publikujú slovenskí vedeči. Zoznam obsahuje základné údaje, ako je názov, tematické zameranie, zaradenie do vednej oblasti, dĺžka existencie časopisu a jeho periodicitu, jazyk, vydavateľské údaje a odkaz na webové sídlo. Časopisy v tomto zozname spolu s časopismi uvedenými na web stránke ESCI, môžu slúžiť ako menej známe prípadne úplne nové publikáčne zdroje pre študentov, mladých začínajúcich vedcov a výskumníkov prípadne pre tých vedeckých pracovníkov, ktorých publikáčné možnosti sú svojím bádateľským zameraním alebo jazykom špecificky užšie vyhranené; to sa týka hlavne humanitných vied, umenovedy a spoločenskovedných disciplín a aj niektorých úzko špecializovaných lekárskych disciplín. Pozitívom je otvorený prístup takmer polovice časopisov zaradených do citačného indexu ESCI.

Otázka na úvod

Už ste niekde videli túto značku?

Že ešte nie? Tak nasledujúci článok Vám odkryje, čo sa za ňou skrýva.

Vznik citačného indexu ESCI

Koncom roku 2015 spoločnosť Thomson Reuters rozšírila edíciu citačných indexov o Emerging Source Citation Index, v skratke ESCI. Zachytáva vysokokvalitné recenzované časopisy regionálneho významu a časopisy zamerané na nové trendy vo vede a technike.

Vznik ESCI bol vyvolaný potrebou komplexne zhodnotiť aktivity v oblasti vedy a techniky, teda odhaľovať publikácie s regionálnym významom a súčasne identifikovať nové časopisy s netradičným zameraním, ktoré ešte nevyhovujú kvalitatívnym požiadavkám na zaradenie do citačných indexov SCIE, SSCI a AHCI. Odráža sa v ňom aj oprávnená kritika dĺžky procesu hodnotenia časopisov ašpirujúcich na zaradenie do etablovaných citačných indexov, v dôsledku čoho vývojové trendy v určitých najmä interdisciplinárnych oblastiach vedy a techniky zostávajú nepodchýtené.

Ďalším podnetom bola potreba vychádzajúca z radov vydavateľov, inštitúcií financujúcich vede a výskum, zákazníkov, hodnotiteľov a partnerov zväčšiť objem publikácií a s väčším zameraním na národné a publikácie s regionálnym významom, ktoré by slúžili na podporu vedy, na jej hodnotenie a analýzy.

Zároveň ESCI je odpovedou na častú otázku vydavateľov, akým spôsobom je možné zaradiť časopisy, ktoré vydávajú, do databázy WoS, a akým spôsobom je možné zlepšiť ich kvalitu, aké štandardy sú požadované.

Výber časopisov do ESCI

Výber časopisov do ESCI je rigorózny proces. Časopisy sú posudzované odborníkmi spoločnosti Thomson Reuters s cieľom vybrať tie najkvalitnejšie, s potenciálne vysokým ohlasom. Zároveň cieľom výberového procesu je poskytnúť objektívne štandardy, aby časopisy mohli dosahovať vysokú úroveň, aby sa zlepšovala kvalita vedeckej komunikácie a to celosvetovo.

Vybrať nové časopisy, ktoré majú skutočne vysoký potenciál zaujať svetovú vedeckú komunitu a odrážajú nové trendy predstavuje veľkú výzvu zo strany spoločnosti Thomson Reuters vyžaduje vykonať isté kroky. Prvým krokom je personálne poslúnenie kolektívu odborných redaktorov. Kmeňoví redaktori Thomson Reuters, ktorí posudzujú vhodnosť časopisov na zaradenie do platformy Web of Science, sú odborníci z celého sveta, ktorí sú aktívni v rôznych vedných oblastiach a majú bohaté skúsenosti a prax. Obvykle ovládajú niekoľko jazykov a prevažne žijú na severovýchode Spojených štátov amerických, čo je v istom smere limitujúcim faktorom. Potreba vniestť pohľad na časopisy z inej perspektívy a zachytiť výnimcočné časopisy regionálneho charakteru, si vyžiada v priebehu nasledujúcich troch rokov rozšíriť kolektív o siedmich odborných redaktorov z krajín mimo USA. V súčasnosti novou editorkou mimo USA je odborníčka pôsobiaca v Barcelone.

Druhým krokom, ktorý má zabezpečiť, že skutočne sú hodnotené nové trendy a vývoj vo vede, ktoré nie sú zachytené vo vedeckých časopisoch s vysokým ohlasom v platforme Web of Science, je nadviazanie a prehĺbenie existujúcich kontaktov, komunikovanie a konzultácie s vládami, subjektmi financujúcimi vede, kľúčovými postavami rozhodujúcej sféry a partnerskými vydavateľstvami.

Tretím krokom je budovanie takej kolekcie recenzovaných časopisov, ktorá úplnosťou bibliometrických informácií zodpovedá najprestížnejším ediciám platformy Web of Science. Indexovaný je celý obsah, vrátane všetkých autorov, adries a všetky citované práce tak, aby bolo možné takéto úplné a spoľahlivé údaje normalizovať a použiť na bibliometrické analýzy, na porovnania a pod.

Pri výbere časopisov do ESCI sú uplatňované prísné kritériá. Na to, aby bol časopis zaradený do tohto indexu musí splňať tieto minimálne požiadavky: časopis je svojím obsahom vedecký, je recenzovaný a dostupný v elektronickej forme vo formátoch pdf, alebo xml. Jazyk časopisu môže byť iný ako anglický, ale metadáta článku musia byť uvedené v anglickom jazyku. Musí tiež splňať etické a technické štandardy spoločnosti Thomson Reuters. Svojim zameraním musí byť časopis pre vedeckú komunitu, subjekty financujúce vedu a výskum a pod. príťažlivý a musia oň prejavoviť záujem.

Hodnotiaci proces prebieha kontinuálne v dvoch fázach. Prvá fáza slúži na rýchle zhodnotenie časopisu z hľadiska jeho zaradenia do ESCI v zmysle prv uvedených minimálnych kritérií. Táto fáza je prípravnou. Druhou fázou je posúdenie vhodnosti časopisu na preradenie do niektorého z ostatných citačných indexov, opäť na základe splnenia ďalších prísnych kritérií. Časopisy zaradené v ESCI sú v podstate kandidáti na to, aby sa časom stali súčasťou citačných indexov SCIE/SSCI/AHCI.

Prečo byť súčasťou ESCI?

Zaradenie časopisu do citačného indexu ESCI prináša výhody autorom, pre ktorých je profesionálnou cťou byť súčasťou prestížnej svetovej databázy WoS Core Collection. Pomáha im zviditeľniť kvalitné výsledky vlastného výskumu a v časopisoch s takou vedeckou orientáciou, ktorá ešte chýba v zavedených rigoróznych indexoch a sprístupňuje ich širokej svetovej vedeckej komuniti s očakávaním ohlasu. Je zdrojom hodnotných informácií o výskume na Slovensku a v iných krajinách vo formujúcich sa nových vedných oblastiach. Redaktorom prináša výhodu v podobe väčšieho počtu, kvalitnejších a relevantnejších príspevkov zaslaných na publikovanie a vydavateľom kontinuitu časopisu.

ESCI ako súčasť ďalších produktov spoločnosti Thomson Reuters

Predplatitelia platformy Web of Science majú sprístupnený Emerging Source Citation Index ako súčasť databázy Web of Science Core Collection. Vyhľadávanie je možné podľa rovnakých kritérií ako v databáze Web of Science Core Collection (podľa témy, názvu príspevku, mena autora, názvu publikácie, typu dokumentu, DOI, adresy, editora, roku publikovania, jazyka atď.) – obrázky 1 a 2.

The screenshot shows the 'Basic Search' interface of the Web of Science Core Collection. In the search bar, the word 'slovakia' is entered. Below the search bar are buttons for 'Address' and 'Search'. Underneath the search bar, there are buttons for '+ Add Another Field' and 'Reset Form'. A 'TIMESPAN' section is visible with a radio button selected for 'All years'. Below it, there are dropdown menus for 'From' (set to 1985) and 'to' (set to 2016). A 'MORE SETTINGS' section is expanded, showing a list of citation indexes with checkboxes. Most boxes are empty except for the last one, which is checked: 'Emerging Sources Citation Index (ESCI) --2015-present'.

Web of Science Core Collection: Citation Indexes
☐ Science Citation Index Expanded (SCI-EXPANDED) --1985-present
☐ Social Sciences Citation Index (SSCI) --1985-present
☐ Arts & Humanities Citation Index (A&HCI) --1985-present
☐ Conference Proceedings Citation Index- Science (CPCI-S) --1990-present
☐ Conference Proceedings Citation Index- Social Science & Humanities (CPCI-SSH) --1990-present
☐ Book Citation Index- Science (BKCI-S) --2005-present
☐ Book Citation Index- Social Sciences & Humanities (BKCI-SSH) --2005-present
☒ Emerging Sources Citation Index (ESCI) --2015-present

Obrázok 1. Náhľad na web stránku Web of Science Core Collection - výber podľa indexu ESCI*

WEB OF SCIENCE™

Search My Tools Search History Marked List

Results: 103 (from Web of Science Core Collection)

You searched for: ADDRESS: (slovakia) ...More Create Alert

Refine Results

Search within results for...

Web of Science Categories

- MATHEMATICS (12)
- EDUCATION EDUCATIONAL RESEARCH (12)
- ENGINEERING MULTIDISCIPLINARY (6)
- HISTORY (5)
- ECONOMICS (5)

more options / values... **Refine**

Document Types

- ARTICLE (95)
- REVIEW (5)
- BOOK REVIEW (2)
- EDITORIAL MATERIAL (1)

more options / values... **Refine**

Research Areas

Sort by: Publication Date -- newest to oldest

Page 1 of 11

Select Page | Save to EndNote online Add to Marked List |

1. Introduction to integral calculus at high school through calculating area and volume with spreadsheets
By: Benacka, Jan
INTERNATIONAL JOURNAL OF MATHEMATICAL EDUCATION IN SCIENCE AND TECHNOLOGY Volume: 47 Issue: 1 Pages: 149-155 Published: JAN 2 2016 View Abstract

2. EXPERIENCE WITH MASSIVE OPEN ONLINE COURSES IN SLOVAKIA
By: Melicherikova, Zuzana; Piovacci, Andrej
JOURNAL OF E-LEARNING AND KNOWLEDGE SOCIETY Volume: 12 Issue: 1 Pages: 149-155 Published: JAN 2016 View Abstract

3. MONITORING DIAGNOSTIC INDICATORS DURING OPERATION OF A PRINT MACHINE
By: Dubravsky, Jozef; Baron, Petr; Kocisko, Marek; et al.
ADVANCES IN SCIENCE AND TECHNOLOGY-RESEARCH JOURNAL Volume: 9 Issue: 28 Pages: 34-39 Published: DEC 2015 View Abstract

4. DEFORMATION AND ENERGY PARAMETERS OF FRACTURE OF STEEL OF THE MAIN GAS PIPELINE
By: Maruschaik, Pavol; Panin, Sergey; Polyanya, Ulyana; et al.
ADVANCES IN SCIENCE AND TECHNOLOGY-RESEARCH JOURNAL Volume: 9 Issue: 28 Pages: 40-46 Published: DEC 2015 View Abstract

5. RESEARCH OF FATIGUE AND MECHANICAL PROPERTIES AIMg1SiCu ALUMINIUM ALLOYS
By: Mihalikova, Maria; Liskova, Anna; Vojtko, Marek; et al.
ADVANCES IN SCIENCE AND TECHNOLOGY-RESEARCH JOURNAL Volume: 9 Issue: 28 Pages: 56-60 Published: DEC 2015 View Abstract

Times Cited: 0 (from Web of Science Core Collection)
Usage Count

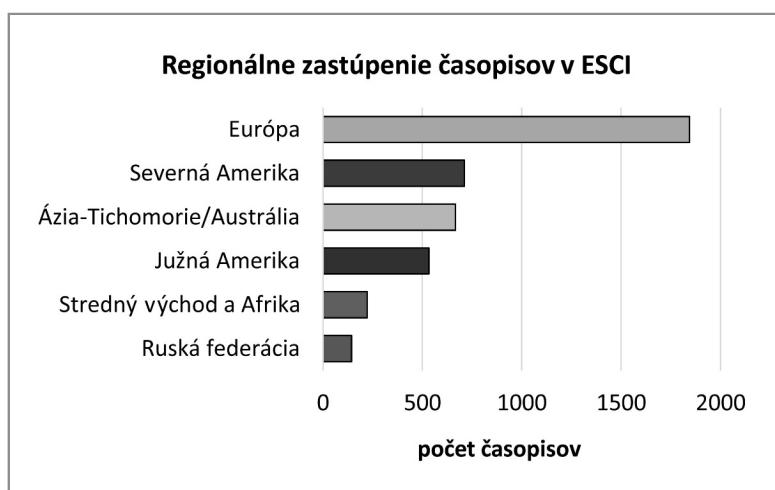
Times Cited: 0 (from Web of Science Core Collection)
Usage Count

Times Cited: 0 (from Web of Science Core Collection)
Usage Count

Times Cited: 0 (from Web of Science Core Collection)
Usage Count

Times Cited: 0 (from Web of Science Core Collection)
Usage Count

Obrázok 2. Náhľad na údaje v indexe ESCI na web stránke Web of Science Core Collection*

Z geografického hľadiska v ESCI dominujú časopisy z Európy, výrazne menej z USA. Zastúpené sú však aj krajiny Južnej Ameriky, Stredného východu, Afriky a Ruskej federácie (obrázok 3).

Prekvapením je prevaha spoločenskovedúcich časopisov a časopisov so zameraním na humanitné vedy a umenie. Táto skutočnosť poukazuje na väčšiu orientáciu regionálnych časopisov na tieto typy vedných disciplín (obrázok 4).

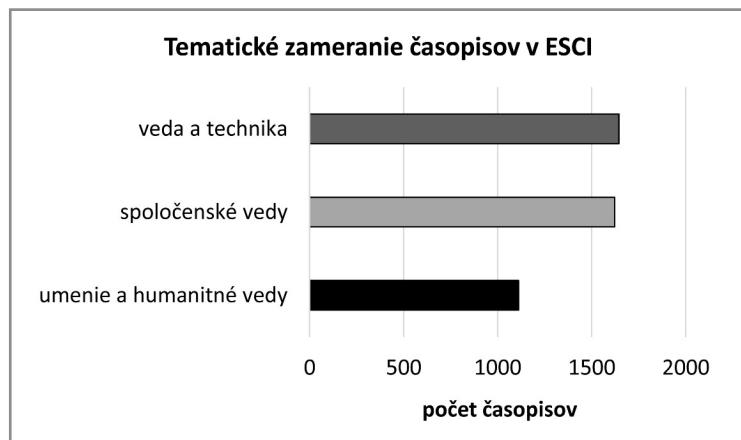
Nakoľko časopisy zaradené do ESCI spĺňajú iba isté minimálne výberové kritériá, so zaradením tohto indexu do JCR a do ESI sa určite nepočíta. Do budúcnosti sa však plánuje zaradiť ho do databázy InCites 2 do častí Benchmarking a Analytics. Bude tiež súčasťou WoS API či už Lite alebo Premium.

Prieskum v ESCI, ktorý autorka tohto príspevku urobila koncom januára 2016 preukázal, že slovenskí vedci, publikujú v časopisoch v zozname uvedenom v tabuľke 1, ktorá obsahuje aj

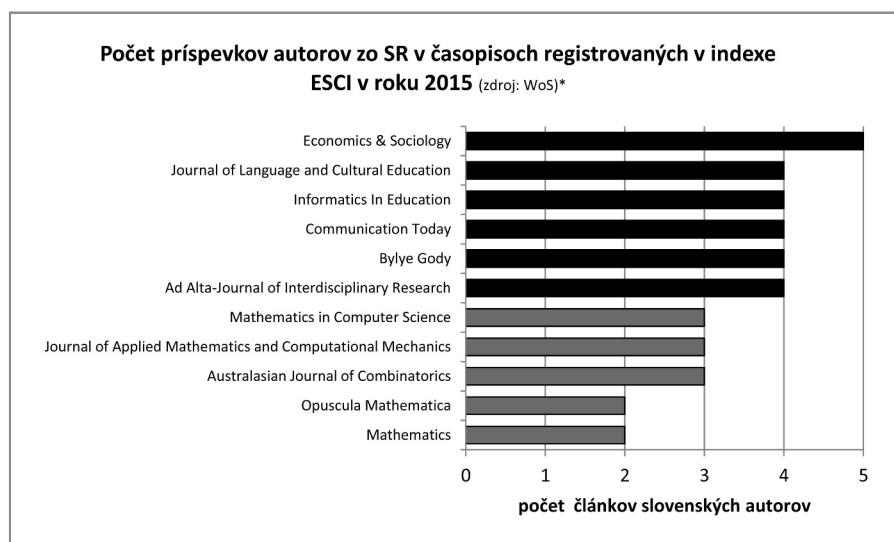
Obrázok 3. Geografický pôvod časopisov zaradených do indexu ESCI*

základné informácie o časopisoch. Podľa údajov aktuálnych k dátumu písania tohto príspevku bolo v ESCI zaradených 2878 časopisov; z nich v 60 časopisoch publikovali svoje práce slovenskí autori. Časopisy, v ktorých autori zo Slovenska publikovali viac ako jedenkrát, sú uvedené na obrázku 5 s jednoznačnou prevahou publikácií v matematických disciplínach.

Skutočnosťou tiež je, že v redakčných radách týchto časopisov je zastúpenie Slovenska minimálne. Niektoré časopisy vyzývajú fundovaných vedeckých pracovníkov na dobrovoľnú recenznú činnosť. To by mohla byť jedna z vhodných príležitostí pre slovenských vedcov na nadviazanie kontaktov vedúcich k potenciálnej spolupráci.

Obrázok 4. Tematické zameranie časopisov zaradených v indexe ESCI*

Obrázok 5. Časopisy registrované v indexe ESCI v rokoch 2015-16, v ktorých publikovali autori zo Slovenska viac ako jeden raz (zdroj: WoS)*

v ESCI predstavujú ďalšie pravdepodobne nové publikácie zdroje, ktoré sú svojím tematickým zameraním užšie špecializované a publikáčnym jazykom špecifické. Ako inšpirácia môže slúžiť zoznam 60 časopisov s podrobnejším opisom uvedených v tabuľke 1.

ESCI môže byť vhodnou príležitosťou aj pre slovenských vydavateľov vedeckých recenzovaných časopisov s vyššími ambíciami, ako zvýšiť kvalitu svojich časopisov a postupne preniknúť do rigoróznych indexov spoločnosti Thomson Reuters. Prvými lastovičkami sú časopis Journal of Language and Cultural Education (vydáva SlovakEdu, o. z. Nitra) a Communication Today, (vydáva Fakulta masmediálnej komunikácie Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave). Veríme, že ostatní vydavatelia slovenskej vedeckej literatúry ich budú nasledovať ... aby nás nepredbehli iní, ved' máme čo ponúknut'.

*Poznámka:

Tento materiál je reprodukovaný na základe licencie poskytnutej spoločnosťou Thomson Reuters. Tento materiál nie je dovolený kopírovať alebo distribuovať bez písomného úplného alebo čiastočného súhlasu oddelenia Scientific Business spoločnosti Thomson Reuters.

Zoznam použitých zdrojov:

http://wokinfo.com/media/pdf/ESCI_Fact_Sheet.pdf

<http://ip-science.thomsonreuters.com/cgi-bin/jrnlst/jlresults.cgi?PC=EX>

<http://edge.media-server.com/m/p/unzsg36k>

Záverom

ESCI bol sprístupnený ako súčasť WoS CC v novembri 2015. Z navrhnutého počtu viac ako 10 000 časopisov bolo vybraných viac ako 4100 titulov, z ktorých takmer polovica je s otvoreným prístupom (OA). Takmer tretina časopisov je uvedená výlučne v platforme Web of Science, t.j. nie je dostupná v konkurenčných databázach. Niektoré z časopisov sa nachádzajú v abstraktovej databáze SCOPUS. V súčasnosti sa na zozname ESCI nachádza 3005 časopisov. Elektronický zoznam zverejnený na adrese <http://ipscience.thomsonreuters.com/cgi-bin/jrnlst/jloptions.cgi?PC=EX> umožňuje vyhľadávať aj podľa kategórií časopisov.

ESCI zabezpečuje transparentnosť postupu pri výbere časopisov a posilňuje postavenie používateľov v tom zmysle, že je im umožnený hlbší a celistvnejší pohľad na to, čo sa deje na svetovej vedeckej scéne. Zároveň sa im ponecháva možnosť zamerať sa na kvalitné vedecké publikáčné výstupy, ktoré spĺňajú prísné výberové kritériá a sú zaradené do citačných indexov SCIE/SSCI/AHCI.

ESCI otvára možnosť, ako sa dozvedieť o ďalších významných vedeckých publikáciách. Údaje o počte citácií dovoľujú posúdiť, ako konkrétny článok prispieva k rozvoju špecifických disciplín a tiež umožňujú identifikovať potenciálnych spolupracovníkov na výskum. Ďalším aspektom je využitie bibliometrických informácií na účely hodnotenia kvality vedy, napr. počtom citácií, ktoré pochádzajú z publikácií zaradených v niektorom z rigorózne posudzovaných indexov SCIE/SSCI/AHCI a počtom citácií v indexe ESCI. To poskytuje ďalší rozmer využitia citačných databáz, ktorý bude potrebné zohľadniť pri aktualizácii hodnotiacich kritérií.

Z pohľadu praktického využitia samotnými slovenskými vedeckými a výskumnými pracovníkmi, časopisy

Názov časopisu	Tematické zameranie	Kategória vo Web of Science	Začiatok vydávania periodicta	Jazyk	Vydavateľ	ISSN	e-ISSN	adresa webového sídla
ARCHIVES OF CONTROL SCIENCES The Journal of Polish Academy of Sciences	Významné témy z oblasti riadenia a príbuzných disciplín v širokom ponímaní, ktoré zahŕňajú všeobecnú teóriu riadenia, optimálne riadenie, optimalizačné metódy, riadenie zložitých systémov, matematické modelovanie dynamických a riadiacich systémov, podporné experimentné a rozhodovacie systémy a rozličné metódy modelovania znalostí a výjedrovanie neistot pomocou stochastických, hodnotových, množinových či fuzzy alebo hrubých metód, a pod., robotiku a príručné výrobne disciplíny, sú informačné technologie, paralelné a distribuované počítanie, neuronové siete a matematická biomedicina, matematická ekonomika, aplikovaná teória hier, finančné inžinierstvo, obchodná informatika a iné podobné odbory.	automatizácia a riadiace systémy	2012, 4/rok	A	Gruyter Open Ltd, Varšava, Poľsko, Komisia pre automatické riadenie a robotiku - PAS, Akadémia vied, Poľsko	1230-2384	2300-2611	http://acs.czasopisma.pan.pl/ http://www.dęciutef.r.com/view/j/acsc
MEMBRANES	Všetky témy súvisiace so syntetickými, anorganickými a biologickými membránami a membránovým transportom, štruktúra a funkcie membrán, membranové procesy a javy, biologické a nebiologické membrány, membránové materiály alebo polimery a separačné technológie.	biochémia a molekulárna biológia	2011, 4/rok	A	MDPI AG, Bazilej, Švajčiarsko	2077-0375	http://www.mdpi.com/membranes	
MOLECULAR METABOLISM	Minoriadne objavy a vývoj nových a vylepšených liečív proti obezite, cukrovke a suviaziacim ochoreniam. Výskum založený na hypotezach významných vedcov vedúci k pochopeniu metabolickej fyziologie a umožňujúci pokrok.	endokrinológia a metabolizmus	2012, 12/rok	A	Elsevier Science BV, Amsterdam, Holandsko	2212-8778	http://www.molecularmetabolism.com/	
INTERNATIONAL JOURNAL OF RENEWABLE ENERGY RESEARCH	Dôležité výsledky výskumu obnoviteľných energii, vývoj, aplikácie a návrhy zameranie na „zelené“ – obnoviteľné zdroje energie a systémy (GESSs) e. vetrá, slnečná, biomasy, biopalivá, geotermálna e., prílivu a odlivu, vln, vodík a palivové články, litiové batérie, kapacitory; nové trendy a technologie pre GESSs, prístupy a stratégie pre GESSs; výroba energie využívaním obnoviteľných zdrojov (OZ); aplikácie pre GESSs; transformácia energie z OZ a napojenie na elektrického sústavu; štúdie o nových spôsoboch premeny energie pre GESSs; hnacie odovy pre systémy využívajúce energiu z OZ; techniky riadenia systémov využívajúcich energiu z OZ; systémy sieťového rozhrania pre využitie energie z OZ; analýza výkonu energetických systémov využívajúcich OZ; hybridné GESSs; výskum v oblasti energie z OZ a aplikácie v priemysle; GESSs pre elektrické nosiče a komponenty; štúdie o umelé inteligencii v systémoch využívajúcich energiu z OZ; výpočtovoé metódy pre GESSs; strojové učenie pre aplikáciu v oblasti energie z OZ; hĺvih GESSs; úspory energie; informovanie a vzdelenie verejnosti v oblasti energie z OZ; budúce smerovanie v oblasti GESSs.	energia a palivá	2011, 4/rok	A	Prof. Dr. İlhami Colak, Gazi Univerzita, Erci, Fakulta technológie, Turecko	1309-0127	http://www.iier.org/index.php/ijer	
EUROPEAN JOURNAL OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT	Integrácia teoretických a politických štúdií zameraných na problematiku udržateľnosti a medzinárodné príspevky v oblasti energetického hospodarstva, environmentálne politické štúdie, štúdie z oblasti vzdelenia, udržateľnej rovnosti, polnohospodárska, zdravotné vzdelenie a vzdelenie v oblasti potravín, plánovanie miest a suviazacie s témou udržateľnosti. Príspevky aj z iných vedy disciplín zodpovedajúce zameraniu časopisu a obsahujúce interakcie za hranicami tradíčného filozofického myšlenia.	environmentálne vedy	2012, 3-4/rok	A	Európske centrum pre udržateľný rozvoj - ECSD, Rim, Taliansko	2239-5938	2239-6101	http://www.ecsdev.org/index.php/iesd
CONTEXTOS KANTIANOS-INTERNATIONAL JOURNAL OF PHILOSOPHY	Filozoficky a kritický výskum Kantových štúdií so zohľadnením súčasných diskusií o jeho diele, podpora rozvoja Kantovej štúendií siete aj v Latinskej Amerike a užívania zväčša medzi výskumnými skupinami v rôznych krajinách a jazykových skupinách, ktoré sú už konsolidované. Kant je centrálnou temou časopisu, ktorý odkryva disciplíny ako filozofia morálky a politiky, dejiny myšlenia, filozofia práva, filozofia dejín, filozofia náboženstva, filozofia výchovy, estetika, antropológia, metafyzika a epistemológia, ľudskej práva, sociálna politika, teórie spravodlivosti a kozmopolitizmus.	filozofia	2014, 2/rok	A, N, Š, F, P	Filozofický ústav Národnéj rady pre vedecký výskum (IIS-CSIC), Madrid, Španielsko	2386-7655,	http://www.contextoskantianos.net/index.php/revisia	
UKRAINIAN JOURNAL OF PHYSICS	Pôvodné vedecké práce a prehľadové články v oblasti experimentálnej a teoretickej fyziky, štúdie o elementárnych časticach, ľadová, atómová a molekulová fyzika, optika a kvantová elekttronika, plyny, plazmy, fyzika kondenzovaných látok, štatistiká a kvantová fyzika, fyzika	fyzika, multidisciplinárna	1956, 12/rok	R, U, A	Bogoliubov Inštitút teoretickej fyziky, Národná akadémia	2071-0186	2071-0194	http://ujp.bitp.kiev.ua/

	nanočastic.			vied України, Kyiv, Україна		
Bulletin of Geography-Socio-Economic Series The Journal of Nicolaus Copernicus University	Od teoretického po empirický výskum v oblastiach humánnnej geografie, demografie, súčelnej geografie, procesy urbanizácie a systémy mestského osídlenia, urbanne štúdie, mestiské oblasti, integrovaný mestiský a regionálny rozvoj, krajinné a vidiecke osídlenie, prieskorno organizačia a územné plánovanie, regionálna politika, lekárstva geografia, cestovný ruch a rekreácia, hospodárska geografia, geografia zloženov, geografia obchodu, geografia služieb, politická geografia, volebná geografia, ekológia človeka, sociológia, problematika ekonomiky na miestnej, regionálnej, národnej a medzinárodnej úrovni.	geografia	2002, 4/rok	A De Gruyter Open Ltd, Varšava, Poľsko	1732- 4254	2083- 8298 http://www.bulletinofgeography.unik.pl/
GEOGRAPHICA PANONICA	Vedecké články v oblasti nauk o Zemi a rôznych vednych disciplín geografie – fyzickej (geológia, geomorfológia, klimatológia, hydrologia a Pedológia), humánnnej (demografia, súdejna, hospodárska, sociálna, politicák, environmentálna, prieskorné plánovanie, geografické informačné systémy-GIS a pod.) a regionálnej geografie.	geografia	1997, 4/rok	A Universita v Novom Sadu, Fakulta vied, Katedra geografie, cestovného ruchu a hotelového manažmentu, Novi Sad, Srbsko	0354- 8724	1820- 7138 http://www.dgt.uns.ac.rs/panonica.htm
Quæstiones Geographicæ The Journal of Adam Mickiewicz University	Hospodárska a humánná geografia, územné plánovanie a prieskorný manažment, udržateľný rozvoj (vrátane regionálneho a miestneho rozvoja), environmentálne vedy, GIS a geoinformácie, cestovný ruch a rekreácia.	geografia	1974, 4/rok	A De Gruyter Open Ltd., Varšava, Poľsko	0137- 477X	2081- 6383 http://geoinfo.amu.edu.pl/gq/index.php
BYLYE GODY	Ruský historický žurnál Bylye Gody (Foretime) sa venuje ruskej histórii v období rokov 1613 – 1917.	historia	2006, 4/rok	R, A Štátna inštitúcia pre vysšie odborné vzdelanie, Sochi Štátna univerzita Soči, Ruská federácia	2073- 9745	2310- 0028 http://hg.sutr.ru/en/index.html
INTERNATIONAL BIBLIOGRAPHY OF MILITARY HISTORY	Pôvodné výskumné práce o vojenskej histórii od staroveku až po novodobé dejiny, ktoré zajímu medzinárodnú čitateľskú obec. Historiografické a prehľadové články zasadeného významu alebo slúvajúce s historiou vojenstva a krajine, ktorá je členom Medzinárodnej komisie pre história vojenstva (CMH), recenzie na novo vydané knihy historiograficky významné pre medzinárodnú komunitu alebo pre jednu z národných komisií (CMH).	historia	1978, 2/rok	A, F, N, T, Š Brill, Leiden, Holandsko	0378- 7869	2211- 5757 http://www.brill.com/international-bibliography-military-history
INTERNATIONAL JOURNAL OF SURGERY CASE REPORTS	Autentické prípadové štúdie v oblasti chirurgie a jej podšpecializácií, – zaujímavé z hľadiska vzdelenia lekárov.	chirurgia	2010, 12/rok	A Elsevier Science Ltd, Oxford, Anglicko	2210- 2612	http://www.caseresorts.com/
ADVANCES IN SCIENCE AND TECHNOLOGY-RESEARCH JOURNAL	Pôvodný výskum, články a prehľadové články vo vybraných oblastiach inžinierstva, výpočtovej techniky a technológií; výpočtové modelovanie a simulácie, softvérové aplikácie, bezpečnosť počítačových sieci, prístroje, technológie a zariadenia, výrobné technológie, environmentálne inžiniersvo, vedecký a technický výskum, premyseľný manažment.	inžinierstvo, multidisciplinárne	2012, 4/rok	A Spoločnosť poľských strojárskych inžinierov a technikov, Varsava, Poľsko	2080- 4075	2299- 8624 http://www.astij.co.mil/

FLUMINENSIA	Časopis pre filozofický výskum – filozofické témy a témy jazykovedné predstavuje zamerané na chorvátsku dialektiku, diachronickú jazykovedu, problematiku štandardizácie a porovnávacie metódy s cieľom premostiť medzeru medzi opisným a teoretickým výskumom. Vitané sú práce sprístupňujúce zložité údaje o jazyku tým, ktorí nemajú znalosť o tomto jazyku alebo o skúmanej oblasti alebo práce približujúce zložité teoretičke vzťahy tým, ktorí pracujú tejto teoretičkej oblasti.	jazyk a jazykoveda	1989, 2/trok	S alebo iný	1988- 9680	Universita v Rijeku, Fakulta humanitných a spoločenských vied, katedra chorvátsky jazyka a literatúry, Rijeka, Chorvátsko	0353- 4642	http://fluminensia.ifr.hr/en/
ITALIAN JOURNAL OF LINGUISTICS	Všetky dôležité aspekty jazykovedy v širokom ponímaní, porovnania rôznych škôl/prístupov a metod s cieľom premostiť medzeru medzi opisným a teoretickým výskumom. Vitané sú práce sprístupňujúce zložité údaje o jazyku tým, ktorí nemajú znalosť o tomto jazyku alebo o skúmanej oblasti alebo práce približujúce zložité teoretičke vzťahy tým, ktorí pracujú tejto teoretičkej oblasti.	jazykoveda	1989, 2/trok	A	1120- 2726	http://www.italian-lingistics.com		
COMMUNICATION TODAY	Vedecky časopis z oblasti masmediálnej a marketingovej komunikácie zaberajúci sa od obornej vedeckej reflexie médií, mediálnych sposobností, diskurznej reality, myšlienia médií, nových médií, marketingu a vzťahov s médiami, nových trendov v marketingu, špecifík jednotlivých druhov marketingu, psychológie a sociológie marketingovej komunikácie a štrukturovania komunikátov, marketingových stratégii a komunikačných vied. Interdisciplinárne zameraná diskusia, štúdie teoretického charakteru, výsledky výskumov a ich implementáciu do praxe, recenzie odborných publikácií. Základné rubriky: Editoriál, Teoretické štúdie, Výskumné štúdie, Recenzie a Today.	komunikácia	2011, 2/trok	A	Fakulta masmediálnej komunikácie University sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Slovenská republika	1338- 130X.	http://www.communicationtoday.sk/	
EUROPEAN JOURNAL OF PROBATION	Podpora pre porovnávací výskum v oblasti probácie (v zmysle sankcií a opatrení používaných v ktoromkoľvek stadiu procesu podľa kriminálneho práva, pred a po súdnom pojednávaní a po väzbe) a komunitného práva v Európe vo forme článkov prehľadových prác a vedeckých komentárov. Materiály od autorov predovšetkým, no nielen z Európy, ktorí sú medzinárodne známi a téma je zaujímavá pre medzinárodnú komunitu. Nie sú uprednostňované určité školy, názorové prúdy alebo smery výskumu alebo určité disciplíny a vedecké ciele, terminológia a štýl je zrozumiteľný, nie iba v kontexte určitej disciplíny alebo abstrakcie, ale napriek domenám priľúšných disciplín.	kriminológia a penológia	2009, 3/trok	A	SAGE Publications Ltd, Londýn, Anglicko v spolupráci s Univerzitou v Bukurešti, Rumunsko	2066- 2203	http://jnl-ejp.sagepub.com	
AUSTRALASIAN JOURNAL OF COMBINATORICS	Príspevky o pôvodnom výskume vo všetkých oblastiach kombinatoriky, aktuálne prehľady a krátke vysvetľujúce články.	matematika	1990, 3/trok	A	Ctr. for Discrete Math. and Computing, Dept. of Math., University of Queensland, Brisbane, Australia	1034- 4942	http://ajc.maths.uq.edu.au/	
JOURNAL OF ADVANCED MATHEMATICS AND APPLICATIONS	Čistá a aplikovaná matematika , aplikácie matematiky v chemii, fyzike, inžinierstve, biologických vedách/zdravotníctve, výskume mozgu, výpočtovej a informačnej vedy, vedy o zemi, nanovede, nanotehnológií, spoločenské vedy, finančne a služobné (algebra, topológia, pravdepodobnosť, geometria, analýza, štatistiká, teória hier, výpočty, chemia, fyzika, peňažníctvo, materiálove vedy, elektrotechnika a elektronika, strojné inžinierstvo, optika, chemické inžinierstvo, keramické materiály, prístrojové inžinierstvo, geofyzika, meteorológia, vedecko-inžinierstvo, počítačové vedy a technológie, informačné technológie, bioinformatika, biológia, biotehnológie, vedy o povrchoch a inžinierstvo, supramolekulárne stavy, chaos).	matematika	2012, 2/trok	A	American Scientific Publishers, Valencia, CA, USA	2156- 7565	http://www.aspbs.com/jama.html	
Journal of Applied Mathematics And Computational Mechanics	Mechanika , matematické metódy v mechanike aplikovaná matematika, neoterická mechanika. Aplikovaná matematika a numerické modelovanie fyzikálnych procesov a technológií využívaných aplikovanéj matematiky, diferenciálnych rovnic, diskretná aplikovaná matematika, numerický analýza a výpočty, zlomkový kalkulus a jeho aplikácie, štatistiká, ekonometria, teória hier, teória grafov, aplikovaná mechanika, výpočtová mechanika, prenos tepla a hmoty, biomechanika, mikrofano-mechanika, kompozitné materiály, vibrácie a akustika.	matematika	2002, 4/trok	A	Technická univerzita Černotichová, Matematický inštitút, Černotichová, Poľsko	2299- 9965	http://amcm.poz.pl/	

JP Journal of Algebra Number Theory and Applications	Medzinárodný časopis publikujúci pôvodné vedecké práce a prieskumy súvisiace s algebrou a teóriou čísel a ich aplikáciou.	matematika	2001, 6/rok	A	PUSHPA, Alahabad, India	0972-5555	http://www.pphmj.com/journals/pjanta.htm
MATHEMATICS	Vysokokvalitné prehľadové články, pôvodné vedecké práce a krátke články zo všetkých oblastí číslej a aplikovanej matematiky, výberávajúce prieskumy o súčasných trendoch, nových teoretických technikách, nových myšlienkach a nových matematických nástrojoch v rôznych odboroch matematiky: algebraická geometria, algebraická topológia, analýza parciálnymi diferenciálnymi rovnicami, teória kategórií, klasická analýza a obyčajné diferenciálne rovnice, kombinatorika, komplexná matematika, všeobecná matematika, dynamické systémy, funkcionálna analýza, všeobecná matematika, všeobecná geometria, geometrická topológia, teória grup, história a prehľad, teória informácie, K-teória a homologická logika, matematická fyzika, metrická geometria, teória čísel, numerická analýza, operačná analýza, optimálizácia a riadenie, pravdepodobnosť, kvantová algebra, spektrálna teória, štatistické teórie, symplektická geometria, geometrická analýza, finančná matematika.	matematika	2013, 4/rok	A	MDPI AG, Bazilej, Švajčiarsko	2227-7390	http://www.mdpi.com/journal/mathematics
MATHEMATICS IN COMPUTER SCIENCE	Theorie a metódy pre výpočtové a informačné vedy, dizajn, realizácia a analýza algoritmov a softverových nástrojov pre matematické výpočty spolu so zdôvodnením a integráciou matematiky a výpočtových vied do vedeckych a technických aplikácií. Pôvodné vedecké práce sú publikované hlavne vo forme špecialných čísel tak, aby odrazili súčasné trendy vo výskume a využívaní matematiky vo výpočtových viedach.	aplikovaná matematika	2008, 4/rok	A	Springer Basel AG, Bazilej, Švajčiarsko	1661-8270	http://www.springer.com/birkhauser/mathematics/journal/11786
OPUSCULA MATHEMATICAE	Pôvodny výskum v oblasti – diskrétna matematika, matematika, funkcionálna analýza, diferenciálne rovnice, matematická fyzika, neilineáma analýza, numerická analýza, teória pravdepodobnosti, štatistiká, teória a optimálne riadenie a optimalizácia, finančná a ekonomická matematika, operačný výskum a iné oblasti aplikovanej matematiky.	matematika	1937, 6/rok	A	Vydavateľstvo Universzity AGH, Krakov, Poľsko	1232-9274	http://www.opuscula.agh.edu.pl/
AIR SOIL AND WATER RESEARCH	Všetky oblasti výskumu pôdy, ovzdušia a vody v každom aspekte individuálne a ako reaguju vzájomne jednotlivlo medzi sebou a s rôznymi zložkami životného prostredia, vlastnosti (vrátane fyzičkých, chemických, biochémických a biologickej), analýza, mikrobiológia, chemické látky a znečistenie, následky pre rastliny a urodu, pôdna hydrologia, zmeny a dôsledky zmien, spoločenské javy a ďalšie. Viacodobový prístup, výskum, výsledky teórie, modely, analýzy, aplikácie, prehľady, laboratórne a terénné práce. Minimálny záujem o rukopisy týkajúce sa ohrozenia životného prostredia.	neuvedená	2008	A	LIBERTAS Academy, Albany, Auckland, Nový Zéland	1178-6221	http://www.libertaspress.com/journal/aims_and_scope/journal_id=99
GEM-International Journal on Geomathematics	Príspisy k matematiky – modelovanie zemských systémov (geoférfia, kryoférfia, hydrosféra, atmosféra, biosféra) a analytické, algebraické, metódy operačnej analýzy a metódy vypočítajev a numerickej analýzy potrebné pre matematické riešenia využitiam z hľadiska náuk o zemi. Vitané sú tiež knižné recenzie.	neuvedená	2011, 2/rok	A	Springer-Verlag, GmbH, Heidelberg, SRN	1869-2672	http://www.springer.com/mathematics/a-publications/journal/13137
International Journal of Education and Information Technologies	Propaguje integráciu informačných a vzdeleniavacích technológií, súčasný stav rozvoja týchto technológií.	neuvedená	2011, 12/rok	A	North Atlantic University Union-NAUN, Salem, OR USA	2010-3689	http://www.jiet.org/
ENERGY SUSTAINABILITY AND SOCIETY	Témny od vedeckého výskumu po inovatívne prístupy k realizácii technológií, analýza hospodárskych, spoločenských a environmentálnych dopadov udržateľných energetických systémov, koncepty na využívanie nových energetických zdrojov, kombinácie rôznych druhov energii a energetické systémy, ktoré využadujú množstvo rôznych technologických riešení, náročné počítačové simulácie, nové laboratórne technológie, vektorozmerné výskumné príslušenstvo a zariadenia, rozvoj scenárov a národné a medzinárodné sieťe.	neuvedené	2011, 12/rok	A	Springer-Verlag, GmbH, Heidelberg, SRN	2192-0567	http://www.springer.com/engineering/energy+technology/journal/13705

IKON-JOURNAL OF ICONOGRAPHIC STUDIES	Práce mimoriadnej akademickej kvality v oblasti kultúrnych koreňov Európy a sfer vplyvu ťažiskovo z oblastí história a archeologie, jazykovedy a literatúry, umenia a dejín architektury.	Jazyk a vzdelávanie, literárne štúdie a vzdelávanie, kultúrne štúdie a vzdelávanie, medzikultúrne vzdelávanie, prekladateľské štúdie a vzdelávanie, aplikovaná jazykoveda (vrátane sociolinguistiky, psycholinguistiky a neurolinguistiky) vo vyučbe jazykov, metódy výskumu v spoločenských a kognitívnych disciplinach z teoretickej a analytickej perspektívy z oblasti od humanitných vied, kognitívna jazykoveda, rozvoj gramotnosti, telovychova, hudobné a umelecké vzdelávanie, hudba a umenie vo vzdelávaní, vyučovanie a kurikulárna prax vo vyučovaní jazykov a kultúry, vyučovanie materinského, druhého a cudzieho jazyka, jazykový korpus, analýza diskurzu, etnografia komunikácie a kultúry, štúdie o médiach a hromadnej komunikácii, diskurzívna psychológia. Zvlášť sú vitané články, ktoré prehodnocujú existujúce teoretické rámce a ktoré navrhujú a aplikujú nové metódy.	neuvedené	2008, 1/rok	A	Brepols, Turnout, Belgicko	1846- 8551	http://www.brepolsonline.net/boeken/
JOURNAL OF LANGUAGE AND CULTURAL EDUCATION	Jazyk a vzdelávanie, literárne štúdie a vzdelávanie, kultúrne štúdie a vzdelávanie, medzikultúrne vzdelávanie, prekladateľské štúdie a vzdelávanie, aplikovaná jazykoveda (vrátane sociolinguistiky, psycholinguistiky a neurolinguistiky) vo vyučbe jazykov, metódy výskumu v spoločenských a kognitívnych disciplinach z teoretickej a analytickej perspektívy z oblasti od humanitných vied, kognitívna jazykoveda, rozvoj gramotnosti, telovychova, hudobné a umelecké vzdelávanie, hudba a umenie vo vzdelávaní, vyučovanie a kurikulárna prax vo vyučovaní jazykov a kultúry, vyučovanie materinského, druhého a cudzieho jazyka, jazykový korpus, analýza diskurzu, etnografia komunikácie a kultúry, štúdie o médiach a hromadnej komunikácii, diskurzívna psychológia. Zvlášť sú vitané články, ktoré prehodnocujú existujúce teoretické rámce a ktoré navrhujú a aplikujú nové metódy.	Všeobecny tematický rámec obsahuje, ale neomedzuje sa len na socio-ekonomickej analýzy spoločnosti, a ekonomik, inštitúcií a organizácií, spoločenských skupín, sieť a vzťahov. Články v oblastiach: ekonomickej štúdie a filozofia hospodarstva, politické vedy a politická ekonómia, výskum historie ekonomiky a sociologických fenoménov, sociologickej a rodovej štúdie, ekonomickej a sociálnej záležitosti výchovy a vzdelávania, socio-ekonomickej a institucionálnej záležitosti v manažmente živôtneho prostredia, administrácia v obchode a management MSP, riadenie štátu a spoločensko-ekonomické dôsledky, hospodársky a spoločenský rozvoj, neziskového sektora, kultúrna sociológia a demografia miest a vidieka, migrácia, riziko podnikania a štátne bezpečnosť, ekonomika bohatstva. Temy v oblasti sociálnej ekonomie, aktuálne otázky sociologického výskumu, ekonomického rozvoja, medzioborový prístup k ekonomike a sociológií. Časopis je určený na výmenu informácií a názorov medzi vedecími pracovníkmi a praktikmi, neziskovými organizáciami a komunitou, producentmi dát a ich používateľmi.	neuvedené	2013, 3/rok	A	SlovakEdu, o.z., Nitra, Slovensko De Gruyter Open, Berlín, SRN	1339- 4045	http://www.jolacec.mil/journal/
ECONOMICS & SOCIOLOGY	Spoločenské záležitosti v rámci návrhu, požitia, manažmentu a politik v oblasti informačných, komunikačných a nových masovkomunikáciích technológií so zvláštnym dôrazom na ich kultúrnu, spoločenskú, poznávaciu, ekonomickú, etickú a filozofickú dosledky. Širokospektrálny záber a výrazná medzioborosť. Príspevky od vedcov, výskumníkov a praktikov z rôznych vedúcich disciplín vrátane informačných technológií, humanitných a spoločenských vied, umenia a vedy ako takej, so širším dopadom na vedenie, bezpečnosť, identitu, inkluziu, pracovnícku život, prosperitu v podnikoch a komunitách a prospech jednotlivcov. Vitané sú spoluautorské príspevky od autorov z rôznych vedúcich disciplín. Snažou sa pomoct porozumieť potenciálnym transformačným dôsledkom a kritickým následkom všeobecnitejnej technológie, ktoré má na spoločnosť. Skladajú sa z troch častí: vedecích článkov v plnej dĺžke, príspevkov o prebiehajúcom výskume a úvah a Studentského fóra pre mladých výskumníkov určeného na komunikáciu o ich prebiehajúcom výskume a úvah a Studentského fóra pre mladých výskumníkov určeného na poradenevstvom členov Poradného výboru časopisu. V tejto časti sú zverejňované recenzie kníh, novinky a Cumulativekutik. Zamernanie – umelá inteligencia vrátane robotiky, počítačové vedy, ekonomika, organizačia, logistika, marketing, riadenie, mechatronika, divadelné umenie, metodológia spoločenských vied.	Centrum pre sociologický výskum, Ternopil, Ukrajina v spolupráci s Univerzitou Mykolasa Romerisa, Litva, Akademiu pre ekonomicke vedy Bukurešť, Rumunsko a Univerzitu v Štítine, Poľsko	2008, 4/rok	A	Centrum pre sociologický výskum, Ternopil, Ukrajina v spolupráci s Univerzitou Mykolasa Romerisa, Litva, Akademiu pre ekonomicke vedy Bukurešť, Rumunsko a Univerzitu v Štítine, Poľsko	2071- 789X	http://www.economics-sociology.eu/	
AI & SOCIETY	Spoločenské záležitosti v rámci návrhu, požitia, manažmentu a politik v oblasti informačných, komunikačných a nových masovkomunikáciích technológií so zvláštnym dôrazom na ich kultúrnu, spoločenskú, poznávaciu, ekonomickú, etickú a filozofickú dosledky. Širokospektrálny záber a výrazná medzioborosť. Príspevky od vedcov, výskumníkov a praktikov z rôznych vedúcich disciplín vrátane informačných technológií, humanitných a spoločenských vied, umenia a vedy ako takej, so širším dopadom na vedenie, bezpečnosť, identitu, inkluziu, pracovnícku život, prosperitu v podnikoch a komunitách a prospech jednotlivcov. Vitané sú spoluautorské príspevky od autorov z rôznych vedúcich disciplín. Snažou sa pomoct porozumieť potenciálnym transformačným dôsledkom a kritickým následkom všeobecnitejnej technológie, ktoré má na spoločnosť. Skladajú sa z troch častí: vedecích článkov v plnej dĺžke, príspevkov o prebiehajúcom výskume a úvah a Studentského fóra pre mladých výskumníkov určeného na komunikáciu o ich prebiehajúcom výskume a úvah a Studentského fóra pre mladých výskumníkov určeného na poradenevstvom členov Poradného výboru časopisu. V tejto časti sú zverejňované recenzie kníh, novinky a Cumulativekutik. Zamernanie – umelá inteligencia vrátane robotiky, počítačové vedy, ekonomika, organizačia, logistika, marketing, riadenie, mechatronika, divadelné umenie, metodológia spoločenských vied.	počítačové vedy, umeľa inteligencia	1987, 4/rok	A	Springer, New York, NY, USA	1435- 5655	http://www.springer.com/computerai/ojs/all/146	

International Journal of Advanced Computer Science And Applications	Významné príspevky v oblasti informatiky pre širokú záujmovú skupinu, všetky hlavné smery informatiky a príbuzných aplikácií vo forme článkov, prehľadových článkov a prieskumov.	počítačové vedy, teórie a metódy	2010, 12/rok	A	The Science and Information (SAI) Organis., Bradford, VBNNew York, USA	2158-107X	2156-5570	http://thesai.org/Publications/JACSA
International Journal of Online Engineering	Aplikácie a skúsenosti v oblasti inžinierstva diaľkovo ovládaných systémov, virtuálnej inštrumentácie online simulácie a simulácia technický, virtuálne a diaľkovo ovládané zariadenia a laboratória, ako budúce vývojné trendy pokročilého televorkingu a prostredia s prácou pomocou e-zariadení, online inžinierstva, ako budúceho smere vo vede a inžinierstve.	počítačové vedy, medzidoborové aplikácie	2005, 6/rok	A	Vydavateľstvo Univerzity v Kasseli, GmbH, Kassel, SRN	1868-1646	1861-2121	http://online-journals.org/index.php/lieje
PARALLEL PROCESSING LETTERS	Krátké príspevky o vlastnom výskume v oblasti paralelného spracovania: návrh a analýza paralelných a distribuovaných algoritmov, teória paralelných výpočtov, jazyky pre paralelé programovanie, prostredie pre paralelné programovanie, paralelné architektúry a VLSI obvody, nekonvenčné výpočtové problémy (časovo-premenné veľkiny, interagujúce premenné), nekonvenčné výpočtové paradigmy (biomolekulárne výpočty, výpočtová chémia, kvantové počítanie), výpočty prírodných systémov (fotosyntéza, dýchacia rastlín, komunikácie baktérií), algoritmy inspirované prírodnými systémami (genetické algoritmy, neurónové sieť, inteligencia roja).. Experimentálne výsledky v prípade, že príspevok obsahuje analýzu súvisiacu s použitým abstraktným výpočtovým modelom.	počítačové vedy, interdisciplinárne aplikácie	1991, 4/rok	A	World Scientific Publishing Co Pte Ltd, Singapur, Singapur	0129-6264	1793-642X	http://www.worldscientific.com/worldscinet/ppl
Tem. Journal-Technology Education Management Informatics	Články interdisciplinárnych vied: technológie, výpočtové a informačné vedy, vzdelávanie, manažment.	počítačové vedy, informačné systémy	2012, 4/rok	A	UIKTEN, Novi Pazar, Srbsko	2217-8309	2217-8333	http://www.tenpunkt.com/
AGRICULTURAL RESEARCH	Nové a rozvíjajúce sa oblasti a koncepty o budúcom smerovaní za účelom presadzovania a na podporu svetového poľnohospodárskeho výskumu. Všetky vedné oblasti poľnohospodársstva – náuky o plodinách, živočichoch vrátane ľyu, lešníctvo a manažment prírodných zdrojov s cieľom stimulovať interdisciplinárny výskum. Zamietaný na dôležitosť temy poľnohospodárskeho výskumu, vzdelávanie a osvetu a súčasné názory vedeckej komunity ako príspevky k tvorbe plánov, politík a opatrení rozehňujúcej sféry na všetkých úrovniach.	agronómia	2012, 4/rok	A	Springer-Verlag, GmbH, Heidelberg, SRN	2249-720X	2249-7218	http://www.springer.com/life-sciences/cell+biology/journal/40003
EUROPEAN JOURNAL OF MENTAL HEALTH	Ochrana duševného zdravia jednotlivcov, komunitný a spoločenský kontext, úloha humanitných disciplín ako vzdelávanie, sociológia, teológia, umenie a pod., ktoré zohrávajú pri ochrane a podpore duševného zdravia jednotlivca a skupín. Integrovaný vedecký prístup k duševnému zdraviu z uhlívahľu viacerých vedúcich disciplín – sociológie, výchovy a vzdelávania, politických vied, sociálnej práce, náboženstva, lekárskych vied, psychiatrie, psychológie a i. na úrovniach od jednotlivca (mikro úroveň), cez skupiny a spoločnosť (mezo) až po spoločnosť (makro úroveň). Osobitá pozornosť je venovaná spirituálnej, problematikám aktuálnym v strednej a východnej Európe s cieľom podniesť spoluprácu medzi bývalými socialistickými krajinami.	psychológia	2006, 2/rok	A, N	Semmelweisova univerzita, Inštitút duševného zdravia, Budapešť, Maďarsko	1788-4934	1788-7119	http://www.eimh.eu/alejo http://www.eimh.eu/7istemap.html
EUROPE'S JOURNAL OF PSYCHOLOGY	Vedecky zameraná psychológia – pôvodné štúdie, výskum, kritické state, rozhovory a knižné recenzie určené psychológom na celom svete.	psychológia, medzidoborová	2005, 4/rok	A	PsychOpen Leibnizov inštitút pre informácie a dokumentáciu zo psychológie, Trier, SRN	184104	184104	http://www.ejop.org/index.php/ejop
JOURNAL OF COGNITION AND CULTURE	Myslienkové základy kultúry a kultúrne základy duševného života, vysvetlenie kultúrnych javov v zmysle zistavania, reprezentovania/predstavovania a transmisie vratane poznávacích schopností, štúdie o rozdieloch kultúr. Články, komentáre, správy z experimentov a kritické knihy z oblasti experimentálnej psychológie, vývinovej psychológie, sociálneho poznávania, neuroviedy, vývin človeka, kognitívna veda o nabozenstve a kognitívna antropologia.	psychológia, medzidoborová	2001, 5/rok	A	Brill Publishing House, Leiden, Holandsko	1567-7095	1568-5373	http://www.brill.com/journal-cognition-and-culture

PASTORAL PSYCHOLOGY	Starostlivosť , porozumenie a využitie ľudských bytostí ako osôb, v rodinách, v malých skupinách a komunitách. Prenos výskumu v psychologii, behaviorálnych, spoločenských a humanitných vedách do pastorálnej starostlivosti (miestnej, institučnej, spoločenskej, politickej, medzinárodnej a inej), pastorálneho a poradenstva, pastorálna teológia, náboženská psychológia, teoretičké perspektívky psychoanalytiky a hľadovej psychológie, experimentálna a empirická psychológia, humanistická psychológia a kultúrna psychológia, rodové štúdie, fenomenológia, sociológia, antropológia a kultúrne štúdie, široko koncipované teoretické príspevky písmo alebo nepríamo významné pre prax sú zvlášť vitané, nakoľko čítateľskú obec a in., napr. kapláni, sociálni pracovníci, poradcovia, klinickí psychológovia a psychiatrii.	klinická psychológia; multidisciplinárna psychológia	1950, 6/rok	A	Springer, New York, NY, USA	0031-2789	1573-6679	http://www.springer.com/psychology/journal/11089
HISTORICKA SOCIOLOGIE	Interdisciplinárny časopis . Problematika dlhodobých sociálnych procesov a trendov, modernizácie, globalizačných tendencií a vplyvov z hľadiska sociologickej, politologickej a historického s prenasahmi do civilizačných analýz, kultúrnej sociologie a ďalších spríznených oblastí pre bádateľov v historických sociálnych vedach.	sociológia	2009, 2/rok	Č, Slo, A, F, N	Karolinum-nakladatelstvo KU v spolupráci s Fakultou humanitných štúdií KU v Prahe	1804-0616	2336-3525	http://historicalsociology.cz/
ANALELE UNIVERSITATII BUCURESTIENE POLITICE	Obsahovo pokryva všeiky hlavné oblasti politických vied s cieľom podporiť medziodborový charakter tejto vednej disciplíny. Pôvodne články vsetkých oblastí politických vied a príbuzných vedúcich odborov vrátane politické teórie, politickéj sociologie, medzinárodných vzťahov, politickéj histórie, práva and politickéj ekonomie. Snažou sa stimulovať pôvodný a inovatívny výskum poskytnutím priorít na výmenu hodnotných vedeckých skúseností na národné a medzinárodnéj úrovni. Vitané sú príspevky od známych vedeckov ale aj mladých výskumníkov vrátane kraťačov ako sú recenzie a kritiky.	politické vedy	1999, 2x ročne	Rum, A, F, N, T, Š	Univerzita Bukurešť, Fakulta politických vied, Bukurešť, Rumunsko	1582-2486	http://analele.fipub.unibuc.ro/index.php/analelefspub.eu	
JURIDICAL TRIBUNE-TRIBUNA JURIDICA	Tematicky rozčlenená na tri stále sektóre. Prvou je „Štúdie a komentáre“ články, štúdie a komentáre k právnym prípadom (najmä jurisprudencie rozhodnutia medzinárodných súdnych dvorov, napr. pre ľudskej práva, súdny dvor EU, medzinárodný a pod.), vo všeikých oblastach právnych vied s cieľom vyvolať živu diskusiú na tému medzinárodného zaújmavé, prehľadné, komparatívneho práva, právne analýzy v rámci súdnych výzvez v EU, štúdiom špecifík národnéj legislatívy. Druhou sektiou je „Jurisprudencia“, v ktorej sú dôležité výňatky Európskeho dvora pre ľudskej práva a Súdneho dvora EU. Treťou je „Súdna agenda“ – predstavuje národné a medzinárodné právne konferencie s dôrazom na legislatívne návrhy na úrovni EU, sú v nej uvedené prestížne podujatia a udalosti medzinárodného charakteru.	právo	2011, 2/rok	Rum, A, F	Bukureštská akadémia ekonomických štúdií, Katedra práva, Bukurešť, Rumunsko	2247-7195	2248-0382	http://www.tribunajuridica.eu/
ESLAVISTICA COMPLUTENSE	Práce slúviače so slovanskými jazykmi, literatúrami a kultúrami v ich špecifickosti a porovnávacie štúdie. Odovzdáva na náležitú potrebu prezentovať akademický kruhom novú linu štúdia a výskumu, ktorý sa rozvinul v Španielsku v oblasti slovenskej filologie. Je otvorená aj zahraničnej vedeckej komuniti, očotnej spolupracovať na porovnávacích štúdiach zamieraných na jazyk, literatúru a kultúru. Akceptované sú aj prehľadové články.	humanitné vedy, multidisciplinárne	2001, 1/rok	Si a Š	Univerzita Computense Madrid, Madrid, Španielsko	1578-1763	1988-2912	https://www.ucm.es/leslavistica-complutense/index.php/ESLC
HERITAGE SCIENCE	Poznatky o výrobných procesoch, pôvode a environmentálny kontext typu materiálov, budov a predmetov kultúrneho a historického významu. Poznatky a predpoveď o fyzikálnych, chemických a biologických procesoch degradácie kultúrnych artefaktov, vrátane klimatických zmien. Prognostické štúdie o kultúrnom a historickom dedičstve. Vývoj a aplikácie zobrazovacích a analytických metod a zariadení na návýzavne, nedeštruktívne a terénné analýzy umelých diel a predmetov kultúrneho významu na zistovanie zloženia materiálov, produktov rozkladu a látok slúžiacich na identifikáciu postupnej degradácie. Vývoj a aplikácie invazívnych a deštruktívnych metod na zistenie pôvodu výrob kultúre významných predmetov. Vývoj a kritické hodnotenie materiálov a metód na úpravu a ošetrovanie kultúre významných umelých diel a predmetov. Vývoj a aplikácie štatistikých metód a algoritmov na analýzu údajov na lepšie poznanie predmetov významných z kultúrneho hľadiska. Referenčné a korpusové dátá vo forme doplnkov.	humanitné vedy, multidisciplinárne	2013, 12/rok	A	Biomed Central Ltd, Londyn, Anglicko	2050-7445	http://www.heritagesciencejournal.com/	

AD ALTA- JOURNAL OF INTERDISCIPLINA- RY RESEARCH	Vedecké články, systematické prehľady, meta-analýzy, články o výskumných metódoch, jedinečné prípadové štúdie, pozvané editoriály a komentáre v deviatich hlavných sekcích fyzika a matematika (15), chémia (9), vedy o zemi (15), biovedy (9), lekárskie vedy (19), poľnohospodárstvo (13), informatika, priemysel (24), vojenstvo, príčom tieto hlavné sekcie sa delia na podsekcie (počty podsekcii uvedené v závorku).	multidisciplinárne vedy	2002, 2/rok	A	Akademické združenie MAGNANIMITAS Assn., Hradec Králové, Česká republika	1804-7890	http://www.magnanimitas.cz/zad-alta-journal-of-interdisciplinary-research-2
ADIPOCYTE	Wýskum orientovaný na všechny stránky fyziologie a patofiziologie vyučujemej tukového tkaniva. Články základného, translačného (aplikovaného) a klinického výskumu tematicky venované štruktúre a vývoju tukového tkaniva, adipogenéze, tukovým kmeňovým bunkám, zápalom tukového tkaniva, imunným bunkám, inzulinovej rezistenčii a cukrovke, metabolizmu a energetickej rovnováhy, mitochondriálnej dysfunkcií, hypoxii tukového tkaniva, apoptóze, adipokineze, angiogenéze, adipokonín, srdcovovo-cievnom ochoreniam a vaskulárnej homeostáze, adipozitného a angiogenného, vysokému tlaku, lipidom, mastným kyselinám, hnedému/béžovému tuku, reprodukcii, obezite a rakovine, farmakologii.	lekárstvo, všeobecné a interné	2012, 4/rok	A	Taylor & Francis, Inc, Filadelfia, PA, USA	2162-3945	http://www.tandfonline.com/loi/kadi20
EPMA JOURNAL	Expertné stanoviská a výskum vo forme článkov a prehľadových prací v oblasti inovácií v ktorokolvek špecializácii lekárskych vied a pokročilej zdravotnej starostlivosti využitím prediktívneho diagnostikovania, cieľených preventívnych opatrení a personalizovanej liečby pacienta. Prepojenie konvenčnej a tradičnej medicíny s pokrokmi v inovatívnej medicíne a biotehnológiach, všeobecnej preventívnej, prediktívnej a personalizovanej medicíny (IPPM) v niekoľkých sekcích: zdravotná starostlosť a služby, rákova, tradičná, doplnková alternatívna medicína, cukroky, klinická výživa, environmentálna a zdravotná psychológia, kultúra tela a telovýchovné lekárstvo, neurologické, neuropsychiatrické a neurodegeneratívne ochorenia, vzácné ochorenia, srdcovocievne ochorenia, manažovanie/medicina bolesťi, zubné lekárstvo, transplantácia, translačná medicína, informačné a komunikačné technológie, inovatívne technológie, farmakogenetika, biobanky, biomarkery, lekárská chémia, vzdelávanie o navrhovaní produktov, obohodné modely.	všeobecné a interné lekárstvo	2010	A	Biomed Central Ltd, Londýn, Anglicko	1878-5077	http://www.epmajournal.com/
BIOMEDICAL REPORTS	Cukrovka – komplikácie, experimenty, typ 1 a typ 2, tehotenská, diabetická angiopatia, d. kardiomiyopatia, d. koma, d. ketoacidóza, d. nefropatia. Donohueov syndróm, fetálna makrosomia, preddiabetický stav. Účelom je zlepšiť modality diagnostikovania, prevencie a liečby cukrovky, a tiež zručnosť klinických lekárov a určovať smerovanie klinického praxe v oblasti cukrovky. Články o pôvodných vedeckých prácach, prehoffové články, editoriály a prípadové štúdie. Wýskum napriek biologickým a lekárskym vedy v rámci disciplínami vrátane farmakológie, patológie, kardiologie a molekulárnej chirurgie vo forme článkov o genové terapie, genetiku, mikrobiológii, neuroviede, infekčných ochorení, molekulárnej prehoffových článkov.	lekárstvo, všeobecné a interné	2010, 24/rok	A	Baishideng Publishing Group Inc, Pleasanton, CA, USA	1948-9358	http://www.journalwoldjournalofdiabetes.htm
EUROPEAN EDUCATIONAL RESEARCH JOURNAL	Témny meniaciho sa prostredia vo výskume vo vzdelávaní v rámci celej Európy. Články o výskume vo vzdelávaní a špeciálne číslo s príspvkami ako európsky kontext a iné svetové álebo regionálne dynamiky formujú témy výskumu vo vzdelávaní.	výskum a experimentálne lekárstvo	2013, 6/rok	A	Spandidos Publications, Atény, Grécko a Londýn, Anglicko	2049-9434	http://www.spandidospublications.combr
EUROPEAN JOURNAL OF ENGINEERING EDUCATION	Hospodárske, kultúrne a spoločenské faktory, ovplyvňujúce vzdelávanie v inžinierskom štúdiu v rozličných spoločnostiach. Fórum, kde sa pedagógovia a výskumnici na technických škôlach, inštitúciach a v priemysle môžu podeliť o osvedčenú prax a diskutovať o metodologii. Speciálny dôraz na špecifický vývoj v oblasti inžinierskeho vzdelávania v Európe a články prezentujúce svetové perspektivy, ktoré majú medzinárodný a medzikultúrny rozmer.	vzdelávanie a výskum vo vzdelávaní	1975, 6/rok	A	SAGE Publications, Ltd Londýn, Anglicko	1474-9041	http://eer.sagepub.com

IARTEM E-JOURNAL	Výskumné práce o učebniciach a vzdelávacích médiách, o ich úlohach pri zlepšovaní výučby a vzdelávania, výskum zameraný na vzájomné prepojenie učebníca a vzdelávacích médií na podporu vyučovania, recenzie nových kníh a disertačných prác. Každé číslo obsahuje sekciu, v ktorej skúma postupy a prax pri poskytovaní vzdelania a učebných materiálov podľa kraju a regionálne pripadové štúdie.	vzdelávanie a výskum vo vzdelávani	2007, 3/rok	A, N, Š, P	IARTEM Medzinárodné zdroženie pre vedecké učebnice a vzdelávacie médiá), Universita Utrecht, Holandsko	1837-2104	https://iarternblog.wordpress.com/ejournal/
INFORMATICS IN EDUCATION	Teoretické , experimentálne a metodologické štúdie v informatike a vzdelávacích technológiach od základného po vysoké školstvo a rozrážajúceho sa prostredia s otvoreným vyučovaním a vyučovaním prostredníctvom elektronických médií. Multidisciplinárne výskumné štúdie, výskum sú prenášané teoretické a technologické inovačné do praxe; softvérové inžierstvo, informačné systémy, informačné technologie; metodologické inovačné vylepšené technológiami; počítacové aplikácie v akéjkolvek oblasti poznania.	Vzdelávanie a výskum vo vzdelávani	2003, 2/rok	A	Universita Vilnius, Inštitút matematiky a informatiky, Vilnius, Litva	1648-5831	http://www.mii.lt/info/miatics_in_educatio/index.htm
INTERNATIONAL JOURNAL OF MATHEMATICAL EDUCATION IN SCIENCE AND TECHNOLOGY	Skúsenosti s vyučovaním matematiky prezentované, prispôsobené a upravené pre potreby bežného života na škóolah, polytechnikach, univerzitách, v priemysle a obchode. Obsah sylabu a metódy prezentácie od prednášajúcich, učiteľov na každom stupni a tých, ktorí využívajú matematiku. Matematické modely vychádzajúce z reálnych situácií, použitie vypočítavnej techniky, nové učebné pomôcky a techniky. Diskusie o metodách rozšírenia apelácií prostredníctvom vedy a techniky. Informácie o dôležitých konferenciach a stretnutiach. Sekcia Classroom Notes pre kratšie články obvykle v podobe nových myšlienok, ktoré učiteľa môžu využiť pri vyučovaní matematiky.	vzdelávanie a výskum vo vzdelávani	1970, 8/rok	A	Taylor & Francis Ltd, Abingdon, Anglicko	0020-739X	http://www.tandfonline.com/loc/tmes20/current#VpYAfHMF01s
OPEN PRAXIS	Výskum a inovácie v otvorenom, externom a flexibilnom vyučovaní, príspevky preukazujúce kreatívny inovatívny výskum a zamerané na výzvy, ponaučenia a výsledky dosiahnuté pri praktickom exterenom a elektronickom vyučovaní. Aktuálny výskum alebo prieskum, opis pôvodnej práce alebo diskutovaná nová technológia, metóda spolu s možnosťami jej využitia, dôsledkami, ktoré prináša a/alebo iné skutočnosti.	vzdelávanie a výskum vo vzdelávani	2006, 4/rok	A	ICDE - Medzinárodná rada pre dистанčné a otvorené vzdelávanie, Oslo, Nórsko	1464-5211	http://openpraxis.org/index.php/OpenPraxis/about
REVISTA LATINOAMERICA NA DE TECNOLOGIA EDUCATIVA-RELATEC	Most medzi latinskoamerickými špecialistami vo výučbe a výskume v oblasti didaktickej techniky. Vedecké príspevky spojené, priamo alebo nepriamo s výskumom, experimentálnym alebo teoretičkým vývojom všeobecným alebo so zameraním na konkrétnu úroveň vzdelávania od základného až po vysoké 3. stupeň s tematikou súvisiacou s didaktickou technikou, ktoré sa kontextom týkajú Latinskej Ameriky alebo ktorých predmet má s nou priamy alebo nepriamy vztah. Určený výskumným pracovníkom a učiteľom na rôznych stupňoch vzdelávania.	Vzdelávanie a výskum vo vzdelávani	2002, 2/rok	Š	Universita de Extremadura, Pedagogická fakulta, Badajoz, Španielsko	1695-288X	http://relatec.unex.es//mascvieu/ex/ex/revisitas/index.php/relatec
FARMECONOMIA. HEALTH ECONOMICS AND THERAPEUTIC PATHWAYS	Hodnotenie nových liečív a farmakologických modelov, ekonomické analýzy všetkých typov poskytovania zdravotnej starostlivosti, zdravotných zásahov a iniciatív v oblasti stratégií v zdravotníctve, hodnotenie metodológií a analýza systémov na stanovenie cien a úhrad.	zdravotná starostlivosť a služby	2000, 4/rok	A	SEEč vydavateľstvo lekárskej literatúry, Turín, Taliansko	1721-6915	http://journals.edizio-niseed.it/index.php/FEP

A – anglický jazyk, Č – český, F – francúzsky, I – iné jazyky, N – nemecký, P – portugalský, Rum – rumunský, R – ruský, SI – slovenské jazyky, Slo – slovenský, S – srbský,

Š – španielsky, T – taliansky, U – ukrajinský

Ing. Adriana Shearman, cSc.
adriana.shearman@cvtsr.sk
(Odbor transferu technológií, CVTI SR)

Osirelé diela ako významná súčasť zbierok európskych kultúrnych inštitúcií

Úsilie vrcholných orgánov EÚ zosúladíť národné úpravy autorského práva jej členských štátov z aspektu zdelenia cezhraničnej digitalizácie a šírenia osirelých diel v intenciach ochrany európskeho kultúrneho dedičstva vyvrcholilo prijatím smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/28/EÚ z 25. októbra 2012 o určitých povolených spôsoboch použitia osirelých diel¹ (ďalej SOD). Smernica stanovila spoločnú definíciu osirelého diela, povinnosť členských štátov Únie, ktoré dosiaľ právnu úpravu pre osirelé diela neprijali², zakomponovať do svojich národných úprav zákonnému výnimku z povinnosti získať súhlas autora na použitie diela, ďalej pravidlá vykonávania dôsledného vyhľadávania nositeľov práv, vzájomné uznávanie statusu osirelého diela medzi členskými štátmi EÚ a zmluvnými štátmi EHP (ďalej členské štáty) a pravidlá pre ukončenie statusu osirelého diela. Do slovenskej legislatívy sa smernica transponovala prijatím zákona č. 283/2014 Z. z., ktorý bol inkorporovaný do nového autorského zákona č. 185/2015 Z. z. s účinnosťou od 1. januára 2016.

Pod pomenovaním osirelé dielo (z angl. *Orphan work*) rozumieme autorské dielo alebo iný predmet autorskoprávnej ochrany, ktorého autora či iného nositeľa práv k nemu nie je možné určiť alebo nájsť s cieľom získania súhlasu s jeho použitím. Podľa slovenského autorského zákona, pojmom osirelé dielo označujeme predmet autorskoprávnej ochrany, prvýkrát zverejnený alebo odvysielaný v členskom štáte³, ktorého autor⁴ nie je určený, alebo ak bol určený, nemožno ho nájsť ani napriek dôslednému vyhľadávaniu. Tento predmet ochrany musí byť uložený v knižnici, archíve, múzeu, škole alebo v zákonom depozitári (t. j. RTVS, SFÚ).

Hoci za osirelé dielo môžeme v praxi považovať akýkoľvek výsledok tvorivej činnosti autora, ktorého nie je možné určiť alebo nájsť, slovenské legislatívne riešenie sa zameriava výhradne na slovesné diela vyjadrené v písomnej forme (knihy, časopisy, noviny a pod.), hudobné diela vyjadrené v písomnej forme a audiovizuálne diela alebo zvukové záznamy. Na iné diela (napr. fotografie či ilustrácie) sa pôsobnosť zákona nevzťahuje, pokiaľ nie sú vložené alebo včlenené do iného diela, tvoriac tak ich neoddeliteľnú súčasť⁵.

Osirelé diela nie sú voľné diela

Je neodškripiteľné, že osirelé diela vyžadujú prijatie osobitného právneho predpisu. Z legislatívneho hľadiska preto, že aj keď ich tak úplne nie je možné zaradiť k autorsky chráneným dielam, rozhodne ich nemožno považovať za diela voľné. Zo spoločenského hľadiska preto, že osirelé diela predstavujú určitú kultúrnu hodnotu, či už je ich obsah pre societu atraktívny alebo nie. Nerovnováha medzi záujmami nositeľov práv a verejnosti znamená na Slovensku (a v takmer všetkých európskych štátoch) bezprostrednú právnu prekážku v prístupe k obsahu osirelých diel. Pokiaľ sa potenciálny záujemca o ich použitie nepokúsi vypátrať nositeľa práv na vlastné náklady s cieľom získania povolenia (formou súhlasu alebo licenčnej zmluvy), ostávajú osirelé diela preňho i pre spoločnosť priam nedotknuteľné, a to až dovtedy, kým nevypršia príslušné majetkové práva⁶ (prirodzene, ak sa neuspokojí s ich prezeraním v priestoroch kultúrnych a vzdelávacích inštitúcií). Potreba prijatia právnej úpravy zameranej na túto osobitnú kategóriu autorský chránených diel sa však najmarkantnejšie prejavuje v posledných dvoch dekádach v súvislosti s ambíciou európskych verejne prístupných kultúrnych a vzdelávacích inštitúcií hromadne digitalizovať svoje zbierky, čo má podporovať volný pohyb znalostí a inovácie na európskom vnútornom trhu. SOD sice úplne neodstraňuje vyššie popísanú legislatívnu bariéru, ale prekonáva rozdielne prístupy členských štátov k uznávaniu statusu osirelých diel a po splnení nevyhnutných podmienok umožňuje inštitúciám sprístupňovať zdigitalizované osirelé diela verejnosti.

¹ Otázkam týkajúcim sa európskej právnej úpravy osirelých diel v súvislostiach sa venuje napr. PRCHAL, P. *Osiřelá díla*. Praha: Linde Praha a. s., 2013, 208 s. Pozri tiež SUTHERSANEN, U., FRABBONI, M. *The Orphan Works Directive*. In Stamatoudi, I., Torremans, P. *EU copyright law: a commentary*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2014, s. 653-695.

² V niektorých krajinách EÚ (napr. Maďarsko, Dánsko, Veľká Británia) bola potrebná úprava prijatá už pred vydaním SOD. V záujme predchádzania právnych kolízií, smernica stanovuje, že hou nie sú dotknuté právne úpravy týkajúce sa správy práv na národnej úrovni. Pozri recitál č. 24 SOD a čl. 1 ods. 5 SOD.

³ Zákonná definícia osirelého diela sa vzťahuje aj na diela, ktoré neboli vydané ani vysielané, ale bol k nemu so súhlasom autora inak umožnený prístup verejnosti prostredníctvom vzdelávacej či kultúrnej inštitúcie, ak možno dôvodne predpokladať, že by autor nemietal proti jeho použitiu (tzn. autor neodovzdal inštitúcii svoju nepublikovanú prácu výhradne s cieľom archivácie). Pozri zákon č. 185/2015 Z. z., § 10 ods. 3.

⁴ Na rozdiel od SOD, autorský zákon používa namiesto označenia „nositeľ práv“ pojed „autor“.

⁵ Právne riešenie problematiky osirelých fotografií, ilustrácií, máp a iných predmetov ochrany, na ktoré SOD nie je aplikovaná, je v súčasnosti stále predmetom diskusií na európskej úrovni. Príčinou absencie vhodného ustanovenia je predovšetkým skutočnosť, že dohľadanie nositeľov práv je u týchto diel omnoho komplikovanejšie než v prípade slovesných či audiovizuálnych diel. Nevyhnutnosť prijatia takého ustanovenia naopak vyplýva z príliš veľkého počtu fotografií či diel výtvarného umenia, ktorých nositeľia práv neboli dosiaľ dohľadaní. O počte osirelých diel odhadovanom na pôde Európskej komisie (presné čísla nie sú kvôli nedostatku relevantných empirických dát dostupné) sa zmieňuje napr. VUOPALA, A. *Assessment of the Orphan works issue and Costs for Rights Clearance*. European Commission, DG Information Society and Media, Unit E4 Access to Information, 2010, dostupné na http://www.ace-film.eu/wp-content/uploads/2010/09/Copyright_anna_report-1.pdf.

⁶ „Majetkové práva trvajú od okamihu vytvorenia diela počas autorovho života a 70 rokov po jeho smrti.“ Pozri zákon č. 185/2015 Z. z., § 32 ods. 1.

Kritérium dôsledného vyhľadávania

Pred zaradením predmetu ochrany, ktorý po bližšom preskúmaní vykazuje znaky osirelého diela, do projektu digitalizácie svojich zbierkových fondov, je knižnica, múzeum či zákonný depozitár⁷ povinný uskutočniť tzv. dôsledné vyhľadávanie. Dôsledným vyhľadávaním sa rozumie získavanie informácií z príslušných zdrojov v dobrej viere na účely stanovenia, či je predmet ochrany osirelým dielom⁸. Podmienka dôsledného vyhľadávania musí byť splnená pre každé dielo osobitne, vrátane diel vložených či vložených do iných diel. Len neúspešné vyhľadávanie môže viesť k použitiu diela zákonom vymedzeným spôsobom. To znamená, že kultúrna, resp. vzdelávacia inštitúcia na základe dôsledného vyhľadávania nedospeje k informácii o tom, kto je autorom diela a kde ho možno kontaktovať. Naopak, ak je nositeľ práv dohľadaný, resp. sa preukáže, že vyhľadávanie nebolo vykonané dôsledne, ostávajú zachované prostriedky ochrany proti porušeniu autorského práva. Kritérium dôsledného vyhľadávania tak v istom zmysle vyvažuje individuálne záujmy nositeľov práv a záujem verejnosti o sprístupnenie osirelých diel⁹.

V snahe o zabezpečenie harmonizovaného prístupu všetkých členských krajín k uskutočňovaniu dôsledného vyhľadávania bol autormi SOD zostavený zoznam relevantných informačných zdrojov. Zoznam¹⁰ je rozdelený do kategórií podľa príslušnosti k predmetnému druhu diela¹¹. Obsahuje však len minimálny výpočet povinných zdrojov¹². Priebeh a výsledky dôsledného vyhľadávania musia byť podrobne zdokumentované a uchované.

Autorský zákon, vychádzajúc zo SOD, deklaruje princíp vzájomného uznávania statusu osirelého diela. Ak sa preukáže, že dielo je na základe výsledkov dôsledného vyhľadávania uznané ako osirelé v niektorom členskom štáte, môže sa považovať za osirelé a môže byť v digitálnej forme verejnosti sprístupnené vo všetkých členských štátoch. Týmto opatrením sa zaistí sprístupnenie osirelých diel čo najširšej verejnosti¹³. Zmyslom tohto z autorskoprávneho hľadiska neštandardného pravidla¹⁴ bolo vylúčiť potrebu vykonávania duplicitného dôsledného vyhľadávania v rôznych štátoch. Súčasne sa stierajú rozdiely v uplatňovaní určovania statusu osirelého diela v jednotlivých štátoch Únie. Princíp vzájomného uznávania tak predstavuje ľahisko napĺňania významu nadnárodnéhom – európskeho riešenia problematiky osirelých diel.

Po dodržaní determinantov, na základe ktorých možno dielo považovať za osirelé, SOD prevedená do slovenského právneho poriadku prostredníctvom autorského zákona povoľuje knižniciam, archívom, múzeám, školám alebo zákonnému depozitáru, aby osirelé diela používali, avšak len na vzdelávacie a kultúrne účely a na plnenie úloh vo verejnom záujme. Používanie osirelých diel je umožnené zavedením novej zákonnej výnimky z povinnosti získať od autora súhlas na vyhotovenie rozmnožiny¹⁵ (na účely digitalizácie, indexácie, katalogizovania, uchovávania, reštaurovania, alebo umožnenia prístupu verejnosti) a sprístupňovanie¹⁶ osirelého diela verejnosti. Z uvedenej formulácie vyplýva, že hoci sa pri tvorbe SOD prihliadal na zabezpečenie prístupu verejnosti k obsahu osirelých diel (pochopiteľne, rešpektujúc mantiene ochrany práv autorov a iných nositeľov), neznamená to, že všetky diela s nedohľadaným autorom môžete bezhranične používať akákoľvek fyzická či právnická osoba. Zákonná výnimka je aplikovaná na obmedzenú množinu predmetného druhu diel a prístup verejnosti k nim umožňuje len sprostredkovane – cez úzky okruh vzdelávacích a kultúrnych inštitúcií. Účel použitia diel uchovávaných v ich zbierkových fondoch musí korešpondovať s verejným záujmom, očakáva sa teda predovšetkým použitie spočívajúce v uchovávaní, reštluovaní a sprístupnení. Za povolené spôsoby sa teda v praxi považuje napr. digitalizácia osirelých diel a ich sprístupnenie na webovom sídle organizácie, nie však zverejnenie slovesného diela vo forme knihy, či zaradenie zvukového záznamu do roz-

⁷ Iné subjekty môžu vykonávať dôsledné vyhľadávanie len pre potreby a. z. poverenia tých inštitúcií, ktoré majú právo použiť osirelé diela. Tieto subjekty sú oprávnené vyžadovať za službu dôsledného vyhľadávania poplatky.

⁸ Čo sa týka rozsahu dôsledného vyhľadávania z.geografického hľadiska, autorský zákon uvádzá, že „dôsledné vyhľadávanie sa vykonáva na území členského štátu Európskej únie alebo zmluvného štátu Dohody o Európskom hospodárskom priestore, kde bolo dielo prvýkrát vydané, alebo ak nebolo vydané, prvýkrát vysielané; (...) kde má výrobca originálu audiovizuálneho diela obvyklý pobyt alebo sídlo; (...) kde je usadená osoba, ktorá so súhlasom autora umožnila iný prístup verejnosti k tomuto dielu, ak ide o dielo, ktoré nebolo vydané ani vysielané; v iných štátoch, ak existujú skutočnosti preukazujúce, že informácie o autoroch možno nájsť v týchto iných štátoch.“ Pozri zákon č. 185/2015 Z. z., § 10 ods. 2.

⁹ Na druhej strane môže nevyhnutná podmienka vykonania dôsledného vyhľadávania znížiť záujem verejne prístupných inštitúcií o sprístupňovanie osirelých diel. Dôsledné vyhľadávanie, ktoré je potrebné vykonať pre každé dielo zvlášť, predstavuje technicky a. potenciálne i finančne náročný proces určovania statusu osirelých diel. Pre oprávnené osoby však môže byť problematická i dostupnosť informácií o dielach, keďže vznikajúce centrálné registre týkajúce sa autorských práv a.ich nositeľov sú v.súčasnosti stále na nízkej úrovni. Bližšie SEUCAN A. Several Aspects Regarding Orphan Works after the Adoption of EU Directive 2012/28/EU of the European Parliament and the Council of 25 October 2012. In: Perspectives of Business Law Journal, č. 2, 2013, s. 190, dostupné na <http://www.businesslawconference.ro/revista/article/an2nr1/26%20Seucan%20Andreea%20EN.pdf>. Pozri aj KONVIT, M. K problému dôsledného vyhľadávania držiteľov autorských práv pri osirelých dielach. Žilina, 2014, dostupné na http://fhv.uniza.sk/mkd_revue/01_2014/martin_konvit_01_2014.pdf.

¹⁰ Zoznam informačných zdrojov na dôsledné vyhľadávanie je dostupný tak v.prílohe SOD, ako aj v prílohe AZ.

¹¹ Zoznam vyratúva zdroje pre knihy, seriálové dokumenty, vložené či včlenené diela a.napokon pre audiovizuálne diela a.zvukové záznamy.

¹² V.prípade potreby sa teda odporúča preskúmať ďalšie zdroje (aj mimo EÚ a EHP), aby bol splnený postulát konania v.dobrej viere a.zabezpečený čo najväčší rozsah vyhľadávania. Avšak „ak niektorý zdroj odmietol poskytnutie informácií alebo požadoval náhradu účelne vynaložených nákladov vo výške, ktorú osoba, ktorá vyhľadáva, nie je schopná uhradiť, neznamená to nesplnenie podmienky dôsledného vyhľadávania, ak táto osoba konala v.dobrej viere.“ Pozri Dôvodová správa k zákonom č. 283/2014 Z. z.

¹³ Recitál 8 SOD uvádzá, že „rozdielne prístupy členských štátov k uznávaniu statusu osirelých diel môžu predstavovať prekážky vo fungovaní vnútorného trhu, ako aj v používaní a cezhraničnom prístupe k osirelým dielam. Tieto rozdielne prístupy môžu viesť k obmedzeniu voľného pohybu tovaru a služieb, ktoré zahrňajú kultúrny obsah.“

¹⁴ Bližšie PRCHAL, Osiřelá díla. Ref. 1, s. 124.

¹⁵ Rozmnожование осиреального диела в зmysle čl. 3 smernice Európskeho parlamentu a Rady 2001/29/ES z 22. mája 2001 o harmonizácii niektorých aspektov autorského práva a súvisiacich práv v informačnej spoločnosti.

¹⁶ Sprístupňovanie osirelého diela verejnosti v zmysle čl. 3 smernice 2001/29/ES.

glasového vysielania. Smernica zdôrazňuje, že osirelé diela nie je možné použiť na získanie priameho alebo nepriameho majetkového prospechu.¹⁷

On-line databáza osirelých diel

SOD ukladá v článku 3 verejne prístupným organizáciám usadeným na území niektorého členského štátu uchované konklúzie dôsledného vyhľadávania a údaje týkajúce sa použitia osirelých diel zaznamenať do jedinej verejne prístupnej on-line databázy, ktorej vybudovaním a správou bol poverený Úrad pre harmonizáciu vnútorného trhu (OHIM)¹⁸ so sídlom v španielskom Alicante¹⁹. Poslaním databázy osirelých diel je zabezpečenie cezhraničného prístupu k osirelým dielam uchovávaným vo fondech verejne prístupných organizácií, hlavne však predchádzanie a zabráňanie možnému porušovaniu autorských práv a tvorbe nových osirelých diel. Nástrojmi týchto ašpirácií sú kumulácia a vzájomná výmena relevantných údajov o osirelých dielach, ale aj o organizáciách digitalizujúcich svoje zbierky. Databáza tak predstavuje jednotné harmonizované prístupové miesto k voľne dostupným informáciám nielen pre samotné kultúrne a vzdelávacie organizácie, ale aj pre potenciálnych nositeľov práv a širokú verejnosť. Ako prostriedok uplatňovania princípu vzájomného uznávania statusu osirelých diel sa má stať základným stavebným kameňom rozsiahleho zoskupenia organizácií sídliacich v členských štátoch, ktoré majú aktívne spolupracovať na legálном sprístupňovaní osirelých diel verejnosti a odstraňovaní úskalí spojených s týmto procesom.

Databáza osirelých diel je umiestnená na webovom sídle Úradu v sekciu Duševné vlastníctvo pre vzdelávanie a kultúru. Vyznačuje sa prehľadným a jednoduchou ovládateľným rozhraním. Priateľské používateľské prostredie dotvára fakt, že od roku 2015 pribudla možnosť výberu jazykovej mutácie akéhokoľvek členského štátu, včítane slovenčiny.

Autorský zákon uvádza, že po uskutočnení dôsledného vyhľadávania je predmetná inštitúcia povinná poskytnúť Slovenskej národnej knižnici v určenom formáte výsledky dôsledného vyhľadávania, informáciu, ako osirelé dielo použila, ako aj informácie o prípadných zmenách statusu použitého osirelého diela. Slovenská národná knižnica následne tieto informácie postúpi bez zbytočného odkladu Úradu pre harmonizáciu vnútorného trhu. Ako už bolo naznačené, v praxi je možné tento postup realizovať výhradne v prostredí centrálnej európskej databázy osirelých diel.

Formulácia uvedenej litery autorského zákona pritom môže z hľadiska postavenia slovenských kultúrnych a vzdelávacích inštitúcií v systéme správy databázy osirelých diel mierne zavádzat. Poskytovanie nazhromaždených dát o osirelých dielach Úradu pre harmonizáciu vnútorného trhu prostredníctvom SNK môže byť totiž interpretované, ako proces prebiehajúci vo väčšine krokov mimo databázy osirelých diel. Nezasvätený recipient sa môže domnievať, že všetky postulované informácie musí kultúrna a vzdelávacia organizácia (tzv. beneficiary²⁰) najprv zaslať SNK, ktorá ich následne zaznamená do databázy osirelých diel. Naopak, za vytvorenie tohto záznamu v databáze je zodpovedný práve beneficiary.

Centrálné úložisko informácií o osirelých dielach

Úlohou beneficia na pri registrácii je uviesť čo najväčší počet dostupných informácií o danom diele. Registrácia diela je realizovaná v niekoľkých krokoch. Ako prvý sa vyplňajú detailné informácie o osirelom diele. Záznam by mal obsahovať nasledujúce údaje:

- identifikátor diela priradený beneficentskou organizáciou s cieľom registrácie do vlastných databáz (napr. čiarový kód alebo signatúra), ktorý jej uľahčuje proces vyhľadávania v databáze osirelých diel²¹
- názov diela, pokiaľ je tento údaj známy (v opačnom prípade je možné vyznačiť pole „Informácia nedostupná“, a nato vyplniť pole alternatívny názov, t. j. akéhokoľvek označenie, ktoré môže nahradieť nezistený názov diela, napr. skratka alebo preklad)
- popis diela, ktorý pomáha identifikovať dielo s nezisteným názvom doplnením akýchkoľvek relevantných informácií o osirelom diele

¹⁷ „Organizácie môžu pri takomto používaní vytvárať príjmy výlučne na účely pokrytie nákladov, ktoré im vzniknú vsúvislosti s digitalizáciou osirelých diel a ich sprístupňovaním verejnosti.“ Pozri čl. 6 ods. 2 SOD. Aby predpokladané náklady priliš neodrádzali verejne prístupné inštitúcie od používania osirelých diel, povoľuje smernica pokrývať náklady spojené s digitalizáciou ich zbierok spodporou externých obchodných partnerov. Porov. recitál č. 22 SOD.

¹⁸ OHIM vykonáva správu databázy osirelých diel v súlade s nariadením Európskeho parlamentu a Rady č. 386/2012 z 19. apríla 2012 o poverení Úradu pre harmonizáciu vnútorného trhu (ochranné známky a dizajny) úlohami súvisiacimi s vymožiteľnosťou práv duševného vlastníctva, vrátane zhromažďovania zástupcov verejného a súkromného sektora ako Európskeho strediska pre sledovanie porušovania práv duševného vlastníctva. Je vhodné pripomenúť, že iniciatíva vytvorenia cezhraničnej databázy, kde sú zaznamenané informácie o existujúcich osirelých dielach, nie je ojedinelá. Spomedzi viacerých registrov spomeřme aspoň projekt Európskej komisie a jej zmluvných partnerov s názvom Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works towards Europeana (ARROW). Cieľom tohto projektu je identifikácia osirelých a nedostupných diel a snaha o dohľadanie nositeľov práv k nim. Aktuálne informácie o projekte sú zverejnené na <http://www.arrow-net.eu/>.

¹⁹ Strategiou Úradu pre harmonizáciu vnútorného trhu po spustení databázy osirelých diel je dnes ďalej rozvíjať jej funkčnosť, skvalitniť služby s cieľom rastu počtu zaregistrovanych osirelých diel a zvyšovať povedomia verejnosti o jej existencii a poslaní rozširovať sieť partnerov, pozostávajúcich z Európskej komisie, kompetentných národných autorít i beneficentských organizácií. Bližšie BERASNEVICUTE, G. *Proposed collaboration between OHIM and Competent National Authorities*. Alicante, 2015, 5 s.

²⁰ Pojem beneficentské organizácie (beneficiary, angl. *beneficiary organisations*) používa SOD, ako aj databáza osirelých diel na označenie verejne prístupných kultúrnych alebo vzdelávacích inštitúcií usadených na území členských štátov EÚ a zmluvných štátov EHP, ktoré sa zaobrajú uchovávaním európskeho kultúrneho dedičstva a podieľajú sa na budovaní digitálnych knižníc. Beneficentské organizácie vytvárajú v databáze záznamy o osirelých dielach.

²¹ Databáza osirelých diel priraduje dielu vlastný identifikátor i dátum zaznamenania príslušného diela do databázy automaticky pri registrácii.

- kategória diela (pole vymedzujúce predmetný druh diela – slovesné, audiovizuálne, filmové, zvukový záznam, iné)
- informácie o prvom sprístupnení²²
- jazyk
- dátum vydania, pričom je možné uviesť buď presný dátum, alebo určité obdobie, ktoré sa k vydaniu či k vytvoreniu daného diela viaže
- krajina pôvodu
- meno, príp. názov fyzickej alebo právnickej osoby, ktoré dielo vydala, odvysielala alebo vyrabila
- príslušné medzinárodné štandardné číslo diela.

Obdobným spôsobom je možné do databázy zaznamenať aj údaje o osirelých dielach alebo iných predmetoch ochrany, ktoré sú vložené alebo včlenené do autorsky chránených diel.

Významou súčasťou detailných informácií o diele sú polia vzťahujúce sa k nositeľovi práv. Databáza ponúka v intenciách zhromažďovania maximálneho počtu dostupných informácií možnosť zaznamenania identifikačných údajov o neobmedzenom počte nositeľov práv (meno²³, typ²⁴). Na základe nich databáza automaticky vygeneruje status príslušného diela, teda či ide o osirelé dielo, čiastočne osirelé dielo alebo dielo, ktoré nie je osirelé²⁵.

Kategóriu čiastočne osirelého diela definuje situácia, kedy aspoň jeden z viacerých nositeľov práv je určený alebo nájdený. Do tejto kategórie spadajú napr. diela, ktorých autor je po procese dôsledného vyhľadávania určený, ale spoluautor, príp. prekladateľ nie. V takom prípade sa na dielo uplatňuje zákonná výnimka len vo vzťahu k tým autorom, ktorí dôsledným vyhľadávaním neboli určení, resp. nájdení. Od dohľadaných nositeľov práv je potrebné vyžiať súhlas na použitie diela licenčnou zmluvou v zmysle autorského zákona²⁶.

Pred zavŕšením registrácie osirelého diela do databázy je potrebné doplniť informácie o dôslednom vyhľadávaní, ktoré k určeniu statusu osirelého diela viedlo. Posledný krok registrácie sa uskutočňuje v rozhraní s označením *Použitie osirelého diela*, kde je verejne prístupná organizácia povinná uviesť informácie o projekte digitálnej knižnice, v rámci ktoreho sa rozhodla registrované osirelé dielo rozmnожovať alebo sprístupňovať. Organizácia môže do záznamu vložiť i internetový odkaz viažuci sa priamo na webové sídlo, kde je zdigitalizované osirelé dielo sprístupnené verejnosti. Na tomto mieste je možné zaznamenať informácie o všetkých projektoch, do ktorých bolo osirelé dielo zaradené, bez ohľadu na to, či sú realizované inou beneficentskou organizáciou alebo v inom členskom štáte. Táto funkcia je určená najmä nositeľom práv, ktorí sú oprávnení nárokovat si za každé použitie primeranú odmenu.

Ak beneficent disponuje veľkým počtom osirelých diel, nie je potrebné nahrávať ich jednotliivo. V intenciach minimalizácie úsilia je možné vykonať jedno *hromadné nahrávanie* údajov o veľkom počte diel²⁷. Aj v prípade hromadného exportu dát sa odporúča, aby záznamy o jednotlivých dielach obsiahli čo najviac dostupných informácií. V ideálnom prípade by mal súbor zahŕňať všetky vyššie spomenuté kategórie, a to vrátane údajov o dôslednom vyhľadávaní a použitia diel.

V okamihu, keď používateľ zastupujúci beneficentskú organizáciu vytvorí záznam o osirelom diele, stáva sa zaň v pozícii autora právne zodpovedný a len on je kompetentný vykonávať jeho dodatočné úpravy. Ostatným používateľom, či už kolegom z radov príslušnej organizácie, alebo reprezentantom iných verejne prístupných ustanovizní, ktoré majú záujem o použitie diskutovaného diela, databáza povoľuje záznamy iba dopĺňovať. Akú rolu však hrá v procese evidovania osirelých diel do databázy Slovenská národná knižnica, ktorá je podľa autorského zákona povinná postúpiť informácie bez zbytočného odkladu Úradu pre harmonizáciu vnútorného trhu?

Slovenská národná knižnica vystupuje v rámci európskeho projektu databázy osirelých diel ako tzv. kompetentná národná autorita, teda organizácia zabezpečujúca správu databázy osirelých diel na vnútroštátnej úrovni. Z tohto postavenia vyplývajú špecifické úlohy prostredníka medzi verejne prístupnými inštitúciami usadenými na území Slovenskej republiky a Úradom pre harmonizáciu vnútorného trhu. Úlohou SNK ako regulačnej autority je kontrola a schvaľovanie záznamov o osirelých dielach vrátane výsledkov dôsledného vyhľadávania tých beneficentov, ktorí sídlia na území SR. Kompetentná národná autorita nemá oprávnenie zasahovať do záznamov o osirelých dielach priamo. V prípade zistených nezrovnalostí je pred schválením záznamu povinná kontaktovať autora záznamu a žiadať od neho vykonanie korekcií. Až schválený záznam je sprístupnený ostatným beneficentom a európskej verejnosti.

Databáza osirelých diel poskytuje svojim používateľom tiež základné kontaktné údaje o beneficentských organizáciach (telefónne číslo, e-mailová adresa, adresa sídla organizácie). Toto opatrenie slúži tak pre potreby sprostredkovania komunikácie

²² Databáza umožňuje zaznamenať aj prípady, kedy dielo nebolo nikdy vydané alebo odvysielané, ale so súhlasom nositeľa práv bolo návštěvníkom verejne prístupnej organizácie iným spôsobom sprístupnené.

²³ Meno nositeľa práv je možné vyplniť nielen v prípade tzv. čiastočne osirelých diel, ale aj v prípade, že sa dôsledným vyhľadávaním podarilo tieto osoby určiť, ale nie nájsť. V prípade, že tieto mená nie sú známe, beneficent môže v závislosti od výsledkov dôsledného vyhľadávania v zázname vyznačiť pole *Anonym*, resp. *Meno neznáme*.

²⁴ Autor, spoluautor, výrobca, vydavateľ, vysielateľ, prekladateľ a ī.

²⁵ Tento status dielu nadobudne zvyčajne potom, čo sa nositeľ práv k dielu prihlási.

²⁶ Porov. zákon č. 185/2015 Z. z., § 10 ods. 4. Pri každom použíti diela sa musí uviesť meno autora, jeho pseudonym, alebo meno osoby, pod ktorou menom sa dielo uvádzá na verejnosti, ako aj názov diela a prameň (zákon č. 185/2015 Z. z., § 51 ods. 3).

²⁷ Aktuálna verzia databázy vyžaduje, aby bol na hromadný export údajov využitý predpísaný formát tabuľkového procesoru MS Excel, ktorý vytvorili zamestnanci OHIM. O uvedený súbor je možné požiadať na e-mailovej adrese observatory.orphanworks@oami.europa.eu.

medzi beneficentmi navzájom, ako aj medzi beneficentmi a nositeľmi práv. Nevyhnutnou podmienkou zaznamenávania údajov do databázy je preto registrácia beneficiarieskej organizácie do databázy. Každá organizácia je povinná delegovať hlavného používateľa a ďalších používateľov databázy²⁸. Zatiaľ čo za menovanie vlastných používateľov databázy je zodpovedná výhradne beneficiarieská organizácia, registrácia samotnej beneficiarieskej organizácie a jej hlavného používateľa musí byť schválená kompetentnou národnou autoritou²⁹.

S cieľom oboznamovania kultúrnych a vzdelávacích inštitúcií i európskej verejnosti s vlastným obsahom disponuje databáza prepracovaným systémom vyhľadávania. Rozhranie jednoduchého vyhľadávania obsahuje rozotváraciu ponuku s kategóriami: popis, meno a kategória diela a meno známeho nositeľa práv. Rozhranie rozšíreného vyhľadávania ponúka väčší počet vyhľadávacích kategórií v závislosti od statusu osoby, ktorá vyhľadávanie vykonáva. Verejnosti je umožnené vyhľadávať v rozpätí menšieho počtu kategórií než beneficentom, resp. národným autoritám³⁰. Vo výsledkoch vyhľadávania sú verejnosti sprístupnené len národnou autoritou schválené osirelé, príp. čiastočne osirelé diela. Návštevník databázy má navyše prostredníctvom aktualizovaných štatistických údajov prístup k informáciám o celkovom počte záznamov o osirelých dielach, počte záznamov v rámci jednej krajiny, počte záznamov podľa príslušnej kategórie vyhľadávania, počte participujúcich verejne prístupných európskych organizácií, rebríčku najvyhľadávanejších kategórií atď.

Ak sa nositeľ práv prihlási

Systém databázy počíta v súlade s predpismi SOD tiež s eventualitou, že vyhľadávanie nositeľov práv neprebehlo dôsledne, resp. že nositeľ práv sa k dielu sám prihlási. Okrem prezerania detailného záznamu má tak potenciálny nositeľ práv možnosť priamo v rozhraní vyhľadávania žiadať od beneficiarieskej organizácie zmenu statusu osirelého diela, pričom je povinný uviesť dôvody, prečo si vykonanie spomenutej zmeny nárokuje, ako aj svoje kontaktné údaje (prinajmenšom e-mail). Autor záznamu o osirelom diele musí v mene zastupovanej organizácie následne v súčinnosti s potenciálnym nositeľom práv verifikovať uvedené skutočnosti a v prípade, že sa ukážu relevantné, vykonať buď editáciu záznamu, alebo jeho úplné vyradenie z databázy. O týchto zmenách sú napokon informované všetky európske beneficiarieské organizácie, používajúce príslušné osirelé dielo, ako aj kompetentná národná autorita.

Uprednostňujúc individuálne záujmy nositeľov práv pred verejným záujmom o použitie osirelých diel, autorský zákon umožňuje autorom ukončiť status osirelého diela, čím sa na dielo prestane uplatňovať zákonná výnimka na jeho rozmnožovanie a sprístupňovanie. Stačí, ak táto osoba oznámi svoje autorstvo kompetentnej národnej autorite (t. j. SNK). Oznamovaciu povinnosť je možné uskutočniť prostredníctvom databázy osirelých diel, ako sme popísali vyššie. Druhým spôsobom je odoslanie písomného oznamenia priamo Slovenskej národnej knižnici budť na adresu jej sídla, alebo na elektronickú adresu správcu databázy³¹. Súčasťou tohto oznamenia musia byť kontaktné údaje autora a základné identifikačné údaje o diele. Užitočné sú aj informácie, preukazujúce autorstvo diela³². Ak sa autor so žiadostou o ukončenie statusu osirelého diela obráti priamo na SNK, je táto inštitúcia povinná bezodkladne o tejto skutočnosti informovať všetky organizácie, ktoré osirelé dielo používajú. Tie musia následne vykonať v databáze zmenu statusu diela.

Ak sa autor k dielu prihlási, knižnica, archív či iná verejne prístupná organizácia má právo ďalej používať dielo len v prípade, že s týmto subjektom uzavrie licenciu, alebo od neho získa na používanie súhlas. Okrem toho má však autor, ktorý ukončil status osirelého diela, právo nárokovali si voči zmieneným organizáciám adekvátnu odmenu. Zákon uvádzá, že pri určení výšky primeranej odmeny sa prihlada na spôsoby použitia diela a má zodpovedať rozsahu, účelu a času tohto použitia. To znamená, že by odmena mala reflektovať nekomerčné použitie, ktoré má uspokojíť záujem verejnosti o kultúrne dedičstvo Európy. Nároky autorov na vyplatenie odmeny preto nemôžu byť premrštené. Dodajme, že pomerne vágna formulácia tohto ustanovenia vyvoláva medzi kultúrnymi a vzdelávacími inštitúciami, ako aj správnymi orgánmi po celej Európe viaceru otázok. Problematické je najmä určenie „primeranej“ výšky odmeny, ktorá má odrážať nekomerčnú povahu použitia diela (do dnešného dňa neboli pravidlá na určenie výšky spravidlivej odmeny pre nositeľov práv definované žiadnym členským štátom³³), ako aj lehota, počas ktorej je možné nárok na spravidlivú odmenu uplatniť. Viacerí sa tiež nestotožňujú s úlohou beneficiarieských organizácií tieto odmeny vyplácať z vlastného rozpočtu³⁴. Do výslednej sumy je totiž potrebné okrem nákladov

²⁸ Používateľ v rámci beneficiarieskej organizácie je osoba oprávnená registrovať osirelé diela archivované vo fonde príslušnej organizácie do databázy. Táto osoba je do databázy registrovaná hlavným používateľom (angl. *beneficiary organisation's master user*), ale sama nemá oprávnenie registrovať iných používateľov. Túto právomoc má len hlavný používateľ. Úlohami hlavného používateľa sú okrem toho registrácia a správa používateľského konta organizácie a registrácia a správa vlastných záznamov o osirelých dielach v databáze.

²⁹ Proces schvaľovania informácií o beneficentoch národnými autoritami predchádza okrem iného i pokusom o duplicitnú registráciu. V prípade, že údaje o beneficentovi sú už raz uložené v databáze, hlavnému používateľovi príslušnej organizácie je zaslaná notifikácia o tejto skutočnosti a proces opäťovnej registrácie je znemožnený. Úpravy registračných údajov organizácie je oprávnený vykonať hlavný používateľ, príp. reprezentant organizácie, ktorého na túto úlohu hlavný používateľ poverí.

³⁰ Rozhranie rozšíreného vyhľadávania ponúka ďalej možnosť kombinovať vyhľadávacie kategórie využitím logických operátorov (a, alebo, nie).

³¹ Kontaktné údaje príslušného správcu sú dostupné na <http://www.snk.sk/sk/informacie-pre/vydavatelov/isbn/databaza-osirelych-diel.html>.

³² V prípade diel, ktorých autor bol pred stanovením statusu osirelé určený, ale nie nájdený, stačí, ak táto osoba svoje nároky podloží základnými biografickými údajmi. Ak autor na základe dôsledného vyhľadávania neboli identifikovaný, dôkaz preukazujúci autorstvo je potrebné prekonzultovať s príslušnou kompetentnou národnou autoritou. Slovenské autorské právo je totiž založené na princípe neformálnosti, vzniku autorstva k dielu teda nepredchádzajú, na rozdiel od priemyselných práv, žiadne formálne záležitosti (vydanie osvedčenia, zápis do registra a pod.). Právna úprava o osirelých dielach sa pôsobnosťou vzťahuje len na obmedzenú množinu diel, ktorých autorstvo sa preukazuje jednoduchšie ako v prípade napr. fotografií či diel výtvarného umenia.

³³ Výnimku v tomto prípade predstavuje Rakúsko, kde právo na primeranú odmenu za použitie osirelého diela zaniká po 10 rokoch, ako aj štaty, ktoré na použitie osirelých diel uplatňovali vlastné právne mechanizmy ešte pred prijatím SOD.

³⁴ Bližšie k tejto problematike SEUCAN, Several Aspects. Ref. 10, s. 190.

za digitalizáciu diela započítať i výdavky spojené s realizáciou dôsledného vyhľadávania. Hrozí, že tieto okolnosti by v konečnom dôsledku mohli inštitúcie digitalizujúce svoje zbierky od sprístupňovania osirelých diel odradiť.

Zmeny sú pozitívne

Zmeny v aktuálnom znení autorského zákona z aspektu sprístupňovania osirelých diel širokej verejnosti mimo priestorov knižníc a iných kultúrnych a vzdelávacích inštitúcií možno hodnotiť jednoznačne pozitívne. Prevedením smernice o povolených spôsoboch použitia osirelých diel do slovenskej legislatívy, osvojením si principu vzájomného uznávania statusu osirelého diela, akceptovaním relevantných informačných zdrojov potrebných pre vykonanie dôsledného vyhľadávania, ktoré sú platné univerzálnie pre verejne prístupné organizácie usídlené vo všetkých členských štátach EÚ, ako aj oznamovacej povinnosti voči Úradu pre harmonizáciu vnútorného trhu, ktorý viedie centralizovanú databázu osirelých diel, je okrem jednotného prístupu k určovaniu statusu osirelých diel garantovaná aj právna istota v súvislosti s používaním osirelých diel.

Aj napriek tomu, že priatými predpismi vzťahujúcimi sa na osirelé diela nie sú doriešené viaceré otázky, obmedzeným okruhom dotknutých diel počnúc a nešpecifikovanými pravidlami odmeňovania nositeľov práv končiac, je potrebné súčasný model považovať za prvý krok, smerujúci k zabezpečeniu dostupnosti k ohromnému množstvu predmetov ochrany, ktoré by v opačnom prípade boli odsúdené na zabudnutie.

Mgr. Juraj Valko

juraj.valko@cvtisr.sk

(Slovenská národná knižnica)

Kdo potřebuje design knihovních služeb?

Článek se zaměřuje na přiblížení konceptů designového myšlení a designu služeb v knihovním prostředí. Zdůrazňuje roli knihoven v demokratických společnostech a snaží se podat úvod do designového myšlení jako nástroje pro zachování role knihoven v dynamicky se měnící a rozvíjející společnosti. Shrnuje základní pojmy a postup designového procesu a identifikuje podobné fáze v jednotlivých přístupech k němu. Ukazuje také dobré příklady z knihovní praxe v zahraničí a České republice.

Knihovny jako strážkyně demokracie

Zkusme se chvíli nedívat na knihovnu jako na prostor, o němž máme zažité představy a předsudky; prostor, v němž se nachází knihy a knihovníci, ale jako na obecnější prvek – instituci. Knihovny jsou dle knihovního zákona zřizované státem, byť na různých instancích, ale krom soukromých a specializovaných knihoven je vždy zřizovatelem povinný subjekt. (Zákon č. 251/2001 Sb.) Státu by pak, podle našeho názoru, měly knihovny sloužit jako šířítelky vědění, které je úzce spjato s demokracií. Vedle ostatních institucí, jako je Vláda ČR, ministerstva či soudy, by tedy měly být, slovy Paula Sturgese, „strážkyněmi demokracie“. (Sturges, 2016) V době neustálé společenské a politické transformace se však tato role stává stále těžší.

Co víc, podle posledního průzkumu Jiřího Trávníčka, provedeného mezi lety 2010 a 2013, radikálně poklesl počet návštěvníků z nejmladší kategorie 15 – 24 let (o 16 %). (Trávníček, s. 74, 2014) Úbytek mladých návštěvníků knihovny můžeme na jedné straně chápat jako výstrahu, neboť se jedná o tu skupinu lidí, kteří do demokratického procesu teprve vstupují, a jejich určitý podíl je tedy jaksi „ochuzen“ o demokratický (a demokratizační) potenciál, kterým knihovna disponuje. Na druhou stranu se jedná také o výzvu. Mladí lidé představují pouze jednu ze skupin obyvatel, kteří služeb knihoven využívají. Právě identifikace skupin uživatelů (která přesahuje demografické charakteristiky) a jejich potřeb je důležitá při poskytování dobrých služeb – využívaných a potřebných.

Zahraniční zkušenosť nám ukazuje, že role knihovny může dalekosáhle přesahovat tradiční horizont symbolizovaný mýtem o „půjčovně“ knih. V Německu a jinde se tak můžeme setkat s knihovnami, které se zapojují do kampaní o ekologické udržitelnosti, nebo samy budují komunitu tzv. *urban gardening*. (Hauke a kol., 2013) Harri Sahavirta z finské knihovny v Helsinkách tvrdí, že environmentální i jiná netradiční činnosti knihoven přitahují pozornost médií a tedy i veřejnosti. Píše: „Jeden z benefitů našeho environmentálního projektu byl, že se díky němu vyskytla možnost jej prezentovat novinářům a říci tak, o čem knihovny dnes jsou.“ (Sahavirta, 2012)

Tyto příklady ukazují, že v zahraničí knihovny reflekují soudobé společenské, kulturní a ekologické požadavky a stávají se „více než knihovnami“ – jsou kulturními centry pro své komunity a v určité míře politickými institucemi na regionální i vyšší úrovni. V České republice je tento požadavek na knihovny také slyšet. Čestný předseda Svazu knihovníků a informačních pracovníků Vít Richter říká, že je nutné, „aby knihovny byly nejen prostorem pro knihy, ale aby se v nich dalo studovat a setkávat. Knihovna budoucnosti je informačním, vzdělávacím, kulturním a dokonce i kreativním centrem.“ (Vít Richter..., 2016) Jakým způsobem ale této bezpochyby náročné transformace docílit? Knihovny svými službami musejí reflektovat proměny potřeb svých uživatelů. Jedním z přístupů, jak toho dosáhnout, je podle nás design služeb.

Nemyslíme si, že by samotná snaha o uspokojení potřeb uživatelů byla pro knihovny něčím revolučním. Teprve v posledních několika letech se setkáváme s pojmy jako designové myšlení a design služeb, které proto mnohým mohou znít jako zbytečná buzzwords (módní označení) pro něco, co je (nejen) knihovnám vlastní. *Koncepce rozvoje knihoven ČR na léta 2011 – 2015*

v cíli 18 podporovala využití výzkumu (případně průzkumu) pro dosažení stavu, kdy „Knihovny rozvíjejí své tradiční služby a nabízejí služby nové.“ (Koncepce rozvoje..., 2012) Také v materiálech k chystané Koncepci rozvoje knihoven na léta 2016 – 2020 s výhledem do roku 2025 je nová vize knihoven formulována větou „Společně [se čtenáři] tvoříme knihovny jako nabídku zdrojů a otevřeného prostoru pro vzdělávání, kulturu a osobní rozvoj.“ (Richter, 2015) Otázkou ale zůstává, nakolik jsou tato doporučení přenositelná do praxe.

Kniha je produkt, výpůjčka služba

Ve službách pracuje stále více procent populace – v České republice to je 60 % (Hazdra, 2014, s. 12). Můžeme mluvit o jejich revoluci, změnách, které se udaly za posledních 20 až 30 let. (Moritz, 2005, s. 25) Přesto některí poskytovatelé přistupují ke službám jako k produktům. (Polaine a kol., 2013) Rozdíl mezi službou a produktem bývá v literatuře popisován především proto, jaké má důsledky pro přístup k navrhování služeb. Základním rozdílem, z nějž vychází všechny ostatní, je ten, že služby nejsou hmotné. Zní to jako banalita, ale nehmotná povaha služby určuje, jakým způsobem k ní uživatel přistupuje a jak hodnotí svou zkušenosť. Každý průchod službou každého jednotlivého uživatele je jedinečný. Nejen proto je složité měřit kvalitu služby, což knihovny pociťují při komunikaci se zřizovateli.

- Služby lze charakterizovat čtyřmi základními vlastnostmi (podle Moritz, 2005, s. 29):
- Služby nejsou hmotné. Při jejich navrhování nelze postupovat stejným způsobem, jako při navrhování produktů – design služby nekončí jejím uvedením na trh.
- Jejich poskytování a konzumace probíhají současně. Proto jsou při poskytování služeb důležití pracovníci, se kterými se uživatel potkává – v případě knihoven například pracovníci výpůjčního pultu nebo referenčních služeb.
- Služby nelze skladovat. Poskytujeme je průběžně a uživatelé často očekávají, že budou dostupné 24/7 – například u knihovních služeb poskytovaných online.
- Služby nelze vlastnit a odnést. Z marketingu pochází pojem *service evidence*, tedy něco, co službu připomene a „zhmotní“ – může to být účtenka nebo e-mail. (podle Stickdorn a Schneider, 2011, 2011, s. 42 – 43)

Design služeb = systematický přístup k jejich poskytování

Kognitivní psycholog Daniel A. Norman se ve své knize *Design pro každý den* zamýšlil nad interakcí lidí s všedními věcmi (jako jsou dveře, televizní ovladače nebo vypínače) a nad tím, proč při jejich používání často chybuji. Chybu nehledá na straně uživatele, ale ve špatně navrženém produktu. Identifikuje principy srozumitelného a použitelného designu – pravidla, kterými by se měli designéři řídit, aby jejich produkty nepotřebovaly obsáhlé návody. (viz Norman, 2010) Stejně tak bychom neměli v první řadě vinít uživatele, pokud naší službě nerozumí – například pokud si sám nedokáže najít knihu v lístkovém katalogu. Právě obrácení pozornosti k uživateli a zjištování jeho potřeb, nikoliv jejich odhadování na základě vlastní zkušenosti, je důležitým prvkem designu služeb.

Při snaze definovat designové myšlení a design služeb narazíme na několik problémů. Existují různé výklady obou pojmu, které se zaměřují na odlišné aspekty v závislosti na oborové perspektivě jejich autorů. V knize *This is Service Design Thinking* najdeme několik definic, které autoři dělí na akademické a agenturní. (podle Stickdorn a Schneider, 2011, s. 28 – 33) Velkou část dostupných oborových zdrojů tvoří příručky a weby agentur, které se designovým myšlením a designem služeb zabývají a jejichž hlavním cílem je praktická aplikace přístupu. Také autoři první české knihy o designu služeb, *Skvělé služby*, se věnují především příkladům z praxe a ne „teoretickým hlavolamům“. (viz Hazdra a kol., 2013, s. 15)

Zjednodušeně můžeme říct, že designové myšlení je souhrnné označení pro systematický přístup k řešení problémů. Design služeb pak tohoto přístupu využívá pro navrhování takových služeb, které respektují potřeby uživatelů a zároveň jsou výhodné pro poskytovatele. Pojmy design a služba se vedle sebe poprvé objevují v článku G. Lynn Shostack z roku 1984 a už o sedm let později v Kolíně vzniklé první škole designu služeb. (Moritz, 2005, s. 67) Zpočátku se design služeb týkal především komerční sféry, ale postupně se rozšiřuje do veřejného sektoru, kam patří také služby knihoven. Další příklady najdeme v oblasti státní správy, zdravotnictví nebo kulturních institucí, což jsou všechno ve své podstatě pilíře demokratických systémů. (viz Šmehlík a kol., 2014)

Cílem designu služeb je zlepšit nejen zážitek uživatele, ale zároveň zefektivnit službu z pohledu poskytovatele. Zaměřuje se proto také na vnitřní procesy a filozofii dané instituce. „Design služeb je návrhem celkové zkušenosti se službou stejně jako návrhem procesu a strategie, které stojí za jejím poskytnutím.“ (Moritz, 2005, s. 39) Úzce souvise s řízením inovací a managementem změn. Bývá označován jako multidisciplinární obor – z jiných disciplín čerpá metody, znalosti a zkušenosti a využívá jich při navrhování služeb. Mezi jeho zdroje patří psychologie, etnografie, marketing a další. (podle Moritz, s. 49) Využívá především kvalitativní metody, tedy takové, které se zaměřují na menší vzorek uživatelů a přináší hlubší porozumění jejich situaci, namísto zobecnitelných kvantitativních dat. Dalšími obory jsou design zaměřený na uživatele a participativní design. S nimi má společný přístup, při kterém je uživatel součástí návrhu služby.

¹ Pozn. Označení „uživatel“ v textu používáme proto, že se zaměřujeme na oblast knihoven. V původním kontextu bychom se setkali spíše s pojmy „zákazník“. Rovněž užíváme všude mužský rod, přestože knihovní, designérská či jiná profese, o které tu píšeme, není nijak genderově omezená. Knihovník tedy vždy znamená i knihovnice, designér designérka atd.

² V originále: Service Design is the design of the overall experience of a service as well as the design of the process and strategy to provide that service.

Designový proces a metody designového myšlení

Pokud se chceme pustit do změn, je důležité se nad chystanými kroky zamyslet – „prvním krokem procesu designu služeb je design procesu designování“³. (Stickdorn a Schneider, 2011, 2011, s. 126) Musíme znát naše časové a finanční možnosti. Právě nedostatek personálu, potažmo jeho času, může být pociťován jako bariéra při snaze pustit se do zjišťování uživatelských potřeb a do případných změn. Pokud sami nejsme ve vedoucí pozici, budeme o našich akcích muset jednat s vedením. Také je důležité seznámit s plánovaným postupem kolegy, v nejlepším případě je „získat na svou stranu“ a pracovat v týmu.

Ve snaze přiblížit přístup designového myšlení cílové skupině (poskytovatelům výrobků a služeb), se jej agentury snažily srozumitelně popsat a rozdělit do několika fází. Nejedná se o lineární proces a jednotlivé fáze se mohou překrývat. Na ukázku uvádíme některé z možných přístupů:

- HCD⁴ model agentury IDEO (2013): Hear – Create – Deliver/Naslouchejte – Tvořte – Realizujte
- Model 4D British Design Council: Discover – Define – Develop – Deliver/Objevujte – Definujte – Vyhýbejte – Realizujte
- Dělení podle *This is Service Design Thinking* (Stickdorn a Schneider, 2011): Exploration – Creation – Reflection – Implementation/Výzkum – Tvorba – Reflexe – Implementace
- 3I model používaný v příručce *Design Thinking for Libraries* (IDEO, 2015): Inspiration – Ideation – Iteration/Inspiration – Ideace – Iterace

Toto množství přístupů ilustruje další z problémů designového myšlení – stejně jako různé fáze, používají mnohdy agentury různé označení pro stejné metody. Případně drobnou modifikací vytvoří metodu novou. V následujícím textu několik metod uvádíme a spojujeme je s určitými fázemi designového procesu. Žádná metoda ale nemusí patřit čistě do jedné fáze. Pokud si třeba myslíme, že by pro nás byla v designové fázi vhodná metoda pěti klobouků, která bývá jinak řazena spíše k analytickým metodám, můžeme ji takto použít. Otázkou také zůstává, do jaké míry jsme schopní pracovat s uvedenými metodami a nakolik si uvědomujeme jejich omezení.

Ve výše uvedených a dalších modelech můžeme sledovat určité podobnosti. Dále uvedený postup je obecný a hledá tyto spojenečné body. Zvolené metody se budou lišit v závislosti na tom, zda navrhujeme změnu stávající služby, řešíme problém s orientačním systémem v knihovně, nebo hledáme řešení problému cílové skupiny a zavádíme třeba úplně novou službu nebo nový program.

Každý designový proces začíná fází, která se zaměřuje na poznání terénu, výchozí situace a potřeb uživatelů. Bez téhoto dat prakticky není možné vůbec začít s hledáním jakéhokoliv řešení. V této první fázi většinou užíváme metod, jako jsou hloubkové a kontextuální rozhovory a focus groups; v případě potřeb získání dat od většího množství uživatelů lze použít také dotazníky. Při analýze získaných dat – která v některých model tvoří samostatný krok – můžeme použít například mapu zainteresovaných stran, mapu kontaktních míst nebo persony.

Se zanalyzovanými daty, která nám dají lepší představu o službě, přecházíme k fázi designu, kreativity či ideace, jejímž cílem je na základě získaných informací navrhnout nejvhodnější řešení. Vybrané nápady se snažíme přenést do hmotné podoby, i pokud jde o design služby. Lze použít role-playing, pracovat přímo v prostoru nebo vyrábět 3D modely z různých materiálů. V případě webových služeb se využívají například wireframes („drátěné modely“ webu bez grafických prvků) nebo mock-upy.

Do designového procesu by měli být zapojeni i sami uživatelé služby. Vytvořené prototypy jim představíme, pokud se přímo neúčastní jejich vytváření. Dostáváme se tím do fáze testování, která je dalším společným prvkem modelů. Pokud navržené řešení není intuitivní nebo s ním má uživatel dokonce větší problémy než předtím, je třeba prototyp upravit a vrátit se do fáze designu. Pokud jsme s prototypem spokojení my i uživatelé, vybrané řešení implementujeme. Samotný prvek iterace je podstatnou složkou celého designového procesu. I když je nově navržené řešení využívané, je třeba neustrnout v domnění, že jsme vymysleli něco, co bude platné napořád.

Když se ale podíváme hned na začátek, tak žádný designový proces nemůže – minimálně podle agentury IDEO – začít bez správně a přesně formulované designérské výzvy. Taková výzva je zaměřená na člověka. Říká nám, co je naším cílem. Popisuje, co chceme „vytvorit“, „definovat“. Může být formulována jako otázka, začínající slovy „Jak můžeme...“. Tím obrátíme pozornost k hledání řešení. (IDEO, 2013, s. 34 – 35) Stanovení výzvy předchází i sběru dat a určuje nám, co přesně bude problémem, jenž budeme řešit, a provází nás celým procesem. Měli bychom na ni neustále brát zřetel, protože nám slouží jako nástroj pro to, abychom se neodkláňeli od daného problému jinam.

Knihovník = designér: designové myšlení a design knihovních služeb

Knihovny jsou součástí sítě veřejně poskytovaných služeb, hrazených převážně z veřejných zdrojů, z čehož odvozujeme, že by měly ve své činnosti být společensky odpovědné, jak jsme diskutovali v úvodu článku. Stejně jako ostatních oblastí se jich dotýkají společenské změny a technologický vývoj. Uživatelé mají v současné době lepší možnosti přístupu k informacím a větší možnost volby – například zda knihovnu vůbec navštíví. Svou roli sehrál také internet, který může být dalším kontaktním místem mezi knihovnou a jejími uživateli. Pojem uživatelé knihovny by se pak neměl vztahovat pouze na zaregistrované čtenáře. (Sahavirta, 2016) Knihovna může a měla by sloužit širší komunitě ve svém okolí a naplňovat svou společenskou roli.

³ V originále: [In fact,] the very first step of a service design process is to design the process itself [...]

⁴ Pozn. Využívá toho, že v angličtině lze za písmena HCD dosadit také Human-Centred Design – design zaměřený na člověka.

Již zmiňovaná agentura IDEO ve své publikaci zaměřené na designové myšlení pro knihovny uvádí čtyři kategorie, ve kterých lze designové myšlení v knihovnách využít – programy, služby, prostory a systém. (IDEO, 2015, s. 16 – 17) Design služeb tvoří pouze jednu z nich (ačkoliv se můžeme například na knihovní programy také dívat jako na poskytované služby). Vrátíme se proto k širšímu pojmu designové myšlení. Jak jsme si ukázali dříve, je důležité při navrhování služeb a také jejich propagaci a vyhodnocování vhodně využívá například Knihovna v Třinci. (Ondřichová, 2015, s. 26 – 28) Další ukázky toho, jak lze zapojit uživatele a dozvědět se tak více o jejich potřebách, najdeme v publikaci *Spolupráce knihovny s uživateli – jak na to?*

Především v zahraničí, ale také v České republice, najdeme množství příkladů, jak bylo v knihovnách využito designové myšlení nebo jeho principy. V květnu 2012 vyrazil autobus knihovnic a knihovníků na *Cestu za lepším rozhraním knihovních služeb* – čtyřdenní exkurzi po sedmi knihovnách, která měla účastníky seznámit s designem služeb. (Suchá, 2012) V roce 2014 spustili Adam Hazdra a David Šmehlík e-learningový kurz, nazvaný *Designové myšlení pro knihovníky*⁵. že design prostoru může být součástí iniciovaných změn, ukazuje případ Ústřední knihovny Filozofické fakulty, která také díky workshopům se zaměstnanci a uživateli zřídila nové studijní prostory. (Plotková, 2014) Nejen v Moravské zemské knihovně v Brně sbírájí zpětnou vazbu pomocí jedné z nejjednodušších, zato ale velice účinných metod. (Schránka a nástěnky..., 2013) Našli bychom množství dalších příkladů, které přesahují dotazníkové průzkumy spokojenosti.

Design je nástroj, ne cíl

Jak jsme již zmínili v úvodu, knihovny chápeme jako instituce předávající vědění, které je předpokladem existence demokratického politického systému. Zároveň jsme narazili na to, že aby mohly knihovny tuto roli zastávat, měly by se přizpůsobit „tektostí“ doby. Jako jedno z možných východisek jsme uvedli designové myšlení, potažmo design služeb. Jakkoliv přináší designové myšlení nový a často i efektivní přístup k řešení problémů, musíme k němu přistupovat kriticky.

Firmy zjišťují, že obrácení se k uživateli (či zákazníkovi) jim přináší vyšší sociální a srovnatelný ekonomický kapitál, než například konkurenční, která je orientovaná čistě na zisk. Jinými slovy, vyvážení zisku firmy užitnou hodnotou pro zákazníka, může firmě přinést dalekosáhle hodnotnější konkurenční výhodu. Pokud se ale bavíme o designu služeb ve veřejném sektoru, do nějž spadají i knihovny, měli bychom být opatrnejší. Konkurenční výhoda ve veřejném sektoru totiž jednak nemusí být možná (mohl by být problém například vyřizovat žádost na ministerstvu se skvělými službami, když vyřízení žádosti spadá pod gesci jiného ministerstva), jednak by mohla ze své podstaty ohrožovat naplňování demokratické myšlenky, za kterou ručí. Konkurence mezi některými veřejnými institucemi sice může mít pozitivní vliv na zlepšování služeb té které instituce, ale třeba v případě základních škol je již výhoda konkurence diskutabilní.

Designové myšlení a design služeb, jsou v českém a slovenském prostředí stále novinkou, se všemi výhodami i nevýhodami. Zatímco komerční sféra si jejich metody rychle osvojuje a implementuje změny v praxi – jedná se přece jen o více konkurenční prostředí s odlišnými charakteristikami – státní a veřejný sektor, do něhož patří i knihovny, začíná trend služeb orientovaných na uživatele teprve rozpoznávat. O to více nás může těšit, že právě knihovny jsou v designu služeb ve veřejném sektoru tak aktivní.

Tyto přístupy mohou být velmi nápomocné, nejsou však samy o sobě řešením, což v případě veřejného sektoru platí dvojnásob. Demokracii jimi samotnými nelze vytvořit ani udržovat, mohou však dobré sloužit institucím, které jsou ze své podstaty a legislativně demokratické – jako jsou knihovny – aby plnily svou činnost efektivněji.

Použité zdroje:

HAUKE, Petra, Karen LATIMER a Klaus Ulrich WERNER. *The green library: the challenge of environment sustainability = Die grüne Bibliothek: Ökologische Nachhaltigkeit in der Praxis*. Boston: De Gruyter Saur, 2013, viii, 433 pages. ISBN 9783110309270.

HAZDRA, Adam, a kol. *Skvělé služby: jak dělat služby, které vaše zákazníky nadchnou*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013, 160 s. ISBN 978-80-247-4711-8.

HAZDRA, Adam a David ŠMEHLÍK. *Designové myšlení pro knihovníky: Jak navrhovat inovace (nejen) v knihovnách pro lidi a s lidmi* [online]. KISK FF MU, 2014 [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://kurzy.knihovna.cz/course/view.php?id=47>.

IDEO. *HCD: Design zaměřený na člověka: soubor nástrojů*. 2. vyd. Brno: Flow, 2013, 187 s. ISBN 978-80-905480-1-5. Dostupné také z: <http://eknihy.knihovna.cz/static/files/hcd-design-zamereny-na-cloveka.pdf>.

IDEO. *Design thinking for libraries: A toolkit for patron-centered design*. First edition. 2015. Ke stažení z: <http://designthinkingforlibraries.com/>.

Koncepce rozvoje knihoven ČR na léta 2011 – 2015 včetně internetizace knihoven: knihovny pro EVROPU 2020. *Knihovna plus* [online], 2012, 8(2) [cit. 2015-12-01]. ISSN 1801-5948. Dostupné z: <http://oldknihovna.nkp.cz/pdf/koncepce2011-2015.pdf>.

LINDHOLM, Teresa. *Spolupráce knihovny s uživateli – jak na to?* Brno: Flow, 2015, 60 s. ISBN 978-80-905480-8-4.

⁵ Pozn. Kurz není aktualizován a některé jeho části již nefungují.

MORITZ, Stefan. *Service Design: Practical Access to an Evolving Field*. Londýn: Köln International School of Design, 2005, 245 s. [cit. 2016-02-11]. Dostupné z: <http://hci.liacs.nl/files/PracticalAccess2ServiceDesign.pdf>.

NORMAN, Donald A. *Design pro každý den*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2010, 271 s. ISBN 978-80-7363-314-1.

NOVOTNÝ, Roman. Designovým myšlením k lepším službám pro všechny. *Online.muni.cz* [online]. 2016 [cit. 2016-02-29]. Dostupné z: <https://www.online.muni.cz/udalosti/7092-designovym-myslenim-k-lepsim-sluzbam-pro-vsechny>.

ONDŘICHOVÁ, Věra. *Příklady dobré praxe PR v českých knihovnách*. 1. vydání. Praha: Městská knihovna v Praze, 2015. ISBN 978-80-7532-082-7. Dostupné také z: http://koncepce.knihovna.cz/wp-content/uploads/2016/02/Prikладy_dobre_praxe_naweb.pdf.

PLOTKOVÁ, Jana. *Aplikace metod designu služeb v Ústřední knihovně FF MU*. Brno, 2014. 98 s. Magisterská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a knihovnictví, Kabinet informačních studií a knihovnictví. Vedoucí práce PhDr. Ladislava Zbiejczuk Suchá. Dostupné také z: http://is.muni.cz/th/209368/ff_m/DP_JPlotkova.pdf.

POLAINÉ, Andrew, Lavrans LØVLIE a Ben REASON. *Service design: from insight to implementation*. Brooklyn, N.Y.: Rosenfeld Media, 2013, 202 s. ISBN 978-1-933820-33-0.

RICHTER, Vít. *Připravujeme novou Koncepci rozvoje knihoven na léta 2016 – 2020 s výhledem do roku 2025*. [online] 2015. [cit. 01-12-2015] Dostupné z:

http://files.u-k-r.webnode.cz/200000193-0e3dd1032a/Richter_Koncepce_OlomoucKS2015.docx.

SAHAVIRTA, Harri. Showing the green way: Advocating green values and image in a Finnish public library. *IFLA Journal* [online]. 2012, 38(3), 239-242 [cit. 2016-02-11]. DOI: 10.1177/0340035212455624. ISSN 0340-0352. Dostupné z: <http://ifl.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0340035212455624>.

SAHAVIRTA, Harri. *How can public libraries support active citizenship and regional vitality?* (přednáška) Lyon: ENSSIB, 28. 1. 2016.

Schránka a nástěnky pro podněty čtenářů. In: *Blogy: duha.mzk.cz* [online]. Brno: MZK, 2013 [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <http://duha.mzk.cz/blog/schranka-nastenky-pro-podnety-ctenaru>.

STICKDORN, Marc (ed.) a Jakob SCHNEIDER (ed.). *This is service design thinking: basics, tools, cases*. Pbk. ed. Amsterdam: BIS, 2011. ISBN 978-906-3692-797.

STURGES, Paul. *Intellectual Freedom, Libraries and Democracy*. (přednáška) Lyon: ENSSIB, 28. 1. 2016.

SUCHÁ, Ladislava (ed.). *Cesta za lepším rozhraním knihovních služeb*. Brno: Centrum PARTSIP, 2012. Dostupné také z: <http://eknihy.knihovna.cz/static/files/cesta-za-lepsim-rozhranim-knihovnic-sluzeb.pdf>.

ŠMEHLÍK, David (ed.), Julie TOMAŇOVÁ (ed.) a Adam HAZDRA (ed.). *K čemu je design služeb? 10 případovek z veřejné sféry*. Brno: Flow, 2014, 91 s. ISBN 978-80-905480-3-9. Dostupné také z: <http://eknihy.knihovna.cz/static/files/k-cemu-je-design-sluzeb.pdf>.

TRÁVNÍČEK, Jiří. *Překněžkováno: co čteme a kupujeme* (2013). 1. vyd. Brno: Host, 2014. ISBN 978-80-7491-256-6.

Vít Richter: Český čtenář má mnohem menší výběr než německý. *Český rozhlas: Plus* [online]. 2016 [cit. 2016-02-11]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/plus/interviewplus/_zprava/vit-richter-cesky-ctenar-ma-mnohem-mensi-vyber-nez-nemecky-1574063.

Zákon č. 251/2001 Sb. ze dne 29. června 2001 o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2001. ISSN 1211-1244. Dostupný také z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-257#p1>.

Bc. et Bc. Pavla Minaříková,

pa.minarikova@gmail.com

Bc. Roman Novotný

romannovotny91@gmail.com

(Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Kabinet informační studií a knihovnictví)

Zkratkou k marketingu knihoven

Marketing je nutnost a je jenom na nás, jak se nám podaří zaujmout publikum/klienty/kolegy tak, aby pochopili možnosti, které knihovna nabízí.

Proč zkratkou?

Nikdo nemá čas na dlouhé plánování analýzy a strategie. Protože i veliký Philip Kotler říká, že marketing je spíš filozofie než věda, vypůjčila jsem si proto některé teorie z ekonomiky, změnila je, aby se hodily na naš knihovnický svět a hlavně je zjednodušila, prostě jsem z nich udělat ZKRATKU.

Význam marketingu

Marketing připravuje podmínky a zajišťuje nabídku produktů a služeb a působí na růst kvality produktů a působí při zvyšování známosti značky a pověsti knihovny.

Cílem marketingu je nabídnout mix služeb a produktu, aby se pro zákazníka staly důležitými a nezbytnými.

Kdo se má zabývat marketingem v knihovně?

Knihovníci se často raději zabývají vytvářením programů, nakupováním a výběrem fondů než marketingem. Proto musíme být aktivnější a hlavně zahrnout do tohoto procesu všechny zaměstnance.

Uvádím tedy následující provokující citát s hlubokým významem:

„Zaměstnanci kteří se nepodílejí na marketingu přímo nebo nepřímo jsou přebyteční v organizaci“ ¹Evert Gummesson

Všichni se stále musíme ptát jakým způsobem se dá naše práce přímo nebo nepřímo marketingovat. Jestliže se nedá, je dobré uvažovat nad tím proč.

Peníze na marketing

Peníze jsou každodenním tématem rozhovorů téměř všech zaměstnanců knihoven na celém světě. Zároveň je získávání finančních prostředků pro neziskové organizace / knihovny mnohem složitější, než získávání financí pro normální byznys. Ale my si poradíme a peníze seženeme: „Začneme s projektem jestli seženeme peníze, a když je neseženem, tak začneme také,“ citát jedné české knihovnice.

Zkratkou k marketingu – Jak začít

Čtyři jednoduché a tradiční kroky k marketingu:

1. Analýza
2. Strategie/plánování
3. Provádění/uskutečnění
4. Zpětná vazba

1. Analýza – studuje vnitřní a vnější silné a slabé stránky v organizaci.

Například se dá použít SWOT a podívat se na naše:

Strengths	Silné stránky
Weaknesses	Slabé stránky
Oportunities	Možnosti/Příležitosti
Threats	Ohrožení

Existují i jiné modely, například Porterův model 5 konkurenčních sil, který vymezuje pět základních hrozob které nás ovlivňují, nebo analýza PEST, která studuje vliv Politických Ekonomických Sociálních a Technologických faktorů na naši činnost. Analýza nemusí zabrat spoustu času, ale pomůže nám zmapovat naši činnost. Nejdůležitější je být brutálně upřímní, a nenechat se strhnout myšlenkou, jak bychom si přáli aby naše činnost vypadala, ale uvést jaká opravdu je.

Dobrá analýza vám ušetří hodně času.

2. Strategie – nám pomůže odpovědět na otázku: Co marketingovat?

Je proto potřeba se podívat na nás mix služeb a produktů. Například s pomocí Bostonské matice, vytvořené Boston Consulting Group. Je to metoda, která studuje kolik podílu na trhu má určitý produkt/služba dnes a v budoucnosti.

Všechny produkty a služby se rozdelí do různých políček na Hvězdy, Dojné krávy, Otazníky a Hladové psy. Bostonská matice dává možnost sledovat změny v mixu naši nabídky, například když se otazníky změní na hvězdy. Knihovnický autobus je ob-

² N¹ Gummesson, E. (2002) Total Relationship Marketing: Marketing Strategy Marketing Management to the 30Rs – the Thirty Relationships – of a New Marketing Paradigm, 2nd edn. Oxford: Butterworth-Heinemann.

vyklesat hvězdu, ale mohl by skončit i mezi psy, pokud přijíždí ve špatný den. Informační a poradenská služba je často hvězda, ale v některých knihovnách tato služba už nenarůstá a stává se tím dojnorou krávou. Kopírka nebo fax skončily v některých knihovnách opět mezi hvězdami, protože knihovny v menších obcích jsou jediným místem, kde můžete najít fax a kopírku. E-knihy se změnily z otazníků na hvězdu i ve veřejných knihovnách ve Švédsku. Každá knihovna má samozřejmě různé Hvězdy, Dojné krávy, Otazníky a Hladové psy.

Hvězda – produkty a služby s vysokým tempem růstu a s velkým podílem na trhu. Jsou našimi silnými kartami. Pro budoucnost hledejte a udržujte hvězdy. Příklady pro universitní knihovny: elektronické informační zdroje, kurzy a semináře, personál. Příklady pro městské/obecní knihovny: místo setkání, návštěvy spisovatelů, personál, informace.

Dojná kráva – produkty a služby s vysokým podílem na trhu a nízkým/žádným stupněm růstu. Na trhu jsou produkty a služby této skupiny hodně známé. Jsou vynikající, ale možná pouze po omezený čas, protože nenarůstá podíl na trhu. Příklady pro městské knihovny: tradiční knihovnické funkce, běžné výpůjčky, služby on line, webová stránka. Příklady pro univerzitní knihovny: otevřené repozitáře, referenční a konzultační služby.

Otazník – produkty a služby, které mají malý podíl na trhu, ale rostoucí tendenci. Většina produktů a služeb začíná svou existenci v této skupině. Vždy doufáme, že otazníky se mohou stát hvězdami. Ale pozor otazníky nás stojí spoustu času. Příklady pro universitní knihovny: portály, některé databáze. Příklady pro městské/obecní knihovny: sponsoring, žádosti o dary, sklady knih, elektronické knihy, výpůjčovaci automaty.

Hladový pes – produkty a služby, neperspektivní, nerovnávající se, téměř nezajímavé kvůli svému nízkému tržnímu podílu a nízkému tempu růstu trhu. Měli bychom zvažovat, zda s produkty a službami, které patří do této této skupiny pokračovat, nebo je utlumit či zcela opustit.

Myslím, že úplně nejdůležitější je najít hladové psy a zbabovat se jich pokud to jde. Hvězdy a dojné krávy známe, umíme je a bavěj nás. Taky jsou mnohem lehčí najít. Se psy je potíž je najít a nenechat se zastrašit prestiží. Anglické rčení „Kill your darlings“ (Zabij své miláčky) zní brutálně, ale je moc a moc pravdivě. V našem světě nerádi dáváme pryč služby/produkty, protože někdy a někomu se tato služba/produkt může hodit, ale to nás stojí obrovské úsilí a čas. Právě ten čas, který musíme použít k marketingu. Není to jednoduché, ale je to jediná možnost pro budoucnost. Zrušte některé rutiny, zrušte některé produkty a povzbuzujte své kolegy aby to udělali taky. Nebojte že zůstanete bez práce. Neutuchající nabídka a poptávka po nových produktech a nových službách vám práci zaručí.

Příklady psů pro universitní knihovny: slovníky a encyklopedie v tištěné podobě, některé kurzy. Příklady pro městské/obecní knihovny: hudební cédéčka, noty, malé knihovny (bez efektu). A pro všechny platí příliš mnoho meetingu, kam přichází většina účastníků nepřipravená a nemají proto žádný efekt.

3. Provádění/uskutečnení – Na koho se obracíme a jak? Jak zákazníky najít a jaký marketing použít?

Dělíme marketing na vnitřní a vnější. Oba jsou stejně důležité, ale vnitřní marketing je někdy zanedbáván.

Vnitřní marketing

Je to marketing obracející se na zřizovatele.

Jakým způsobem zviditelnit naše poselství, naši práci a naše možnosti zřizovatelům, zkrátka těm, kteří kontrolují naše rozpočty, a proto i naše osudy. Lídě jako univerzitní kancléř, místní radní, nebo představenstvo.

Potřebujeme používat řeč a způsob kterému rozumí, a který je zaujmeme, protože jejich čas je, jako náš, velmi omezený a jsou oslovení mnoha různými fakultami, profesory, nebo ostatními městskými a univerzitními odděleními. Proto je dobré používat jim známé metody měření, jako například ROI (Return on Investment) návratnost investic a nyní nové a modernější měření návratnosti investic podle využívání sociálních médií. To je to, co naše majitele zajímá. „What is it in for me“ Co z toho budu mít já/my. To je jazyk, kterému rozumí.

Mnoho knihoven se zabývá touto problematikou již několik let, ale zdaleka ne všechny. Je to velmi dobrý způsob, jak zobrazit naše služby a produkty a hlavně se dívat na naši celou činnost očima našich zřizovatelů, nejen očima našich uživatelů.

Můžeme například měřit **kolik citací** pochází z elektronických zdrojů. Nebo **kolik hodin práce** ušetříme výzkumným pracovníkům. Protože odborníci bývají dosti zaneprázdňní lidé, můžeme tak posoudit vliv knihovny a jejich služeb **na produktivitu** materšké instituce. Nebo měřit jak velká část university je pravidelnými uživateli knihovny, což není vždy zřejmé, protože díky jednoduchosti rozšířeného přístupu k elektronickým zdrojům odkudkoli, někdy ustupuje fyzická knihovna do pozadí. Nebo **jak často** můžeme prokázat, že citace ve všech materiálech jako například návrhy a žádosti o různé granty, zprávy správním radám nebo články publikované univerzitou pocházející z knihovny.

Pokud jde o městské nebo obecní knihovny začíná se v severských zemích diskutovat vliv přístupu ke kultuře **na zdraví občanů** a na všeobecné vzdělání. To má obrovský potenciál pro **snížení nezaměstnanosti**, která je vždy politický a finančně negativní pro město nebo obec.

Vnější marketing

Potrebujeme identifikovat své uživatele. Nejčastěji identifikujeme své uživatele podle věku.

Například:

internetová – googlová generace (nar. 1982 – dosud)

Nekolik klíčových vlastností internetové/googlové generace:

- Výjimeční – Otcové jsou už při porodu. – Rodiče je ujišťují že jsou výjimeční. – Jsou zajímavými zákazníky. – Firmy se snaží prodávat věci (jsou největší generací).
- Ochraňování - Rodiče se velmi aktivně podílejí na jejich zájmech a učení „Baby on board.“
- Sebejistí - Vyzařují optimismus a očekávají dobré zprávy. – Jsou motivováni k tomu, aby úsilovali o splnění očekávání druhých.
- Konvenční – Mají silná pouta s rodiči. – Vrací se ke konvenčním hodnotám.
- Zaměření na práci v týmu – Hledají technologie, které jim pomáhají stále zůstat ve spojení napr.
- Facebook – Vyhýbají se konfliktům.
- Cílevědomí – Očekávají každým rokem více a více.
- Snadno podléhají tlaku – Musí dosahovat dobrých výsledků (odmalička pod tlakem rodičů). – Lehce podléhají stresu a stavům úzkosti.
- Ve dne v noci on line
- Kratší doba soustředění
- Trvalý přístup k rodičům – (mobilní telefony), je udržuje v neustálém stavu závislosti.
- Dnešní děti nevědí, jak řešit problémy, nebo plánovat dopředu.
- Problémy řeší rodiče „Vrtulníkoví rodiče“ neustále krouží nad svými dětmi²

4. Zpětná vazba

Je velice důležitá, projdete si zde jak projekt dopadl a pište si to. Nevěřte, že si to budete pamatovat, ale pář zápisů vám pomůže najít v budoucnu poznatky z tohoto projektu a hlavně vám zpětná vazba pomůže dojít k zakončení projektu. Toto je také velice důležité, protože jediné po zakončení, ať už úspěšného nebo neúspěšného projektu, naberecete síly a chuť na další a další. Nebojte se zakončení i neúspěšných projektu, je to lepší než je nechat stále volně plavat v podvědomí a bránit nám začít projekty nové.

Nové projekty jsou stále potřeba chceme-li stále zlepšovat úroveň našich služeb, vybírat a nabízet uživatelům to nejlepší a nejdůležitější, že svých dobře budovaných a hojně doplňovaných a aktualizovaných fondů a informací, využívání nové techniky, nových technologií a médií. Knihovny by měly být kvalitním doplňkem formálního vzdělávání i atraktivní volbou pro volný čas, když ne pro všechny obyvatelé města, pak určitě alespoň pro jejich velkou většinu. Měly by pomáhat zlepšit služby a život v obci, komunitě, škole. To vše by měly knihovny dnes zajistit se sníženými financemi a často se sníženým stavem personálu. Není to lehké a nejde to vždy perfektně, ale je to pro nás výzva a také šance jít s dobou, učit se stále něco nového a přesvědčovat společnost o významu knihoven.

Knihovny jsou totiž stále důležité a potřebné instituce v dnešní uspěchané, negativní a komerční době, kdy je každý z nás zavalen tisíci nekvalitních a zbytečných informací denně. Knihovna musí nadále existovat jako místo nekomerčních setkání, místo, kde se najde relevantní a důvěryhodná informace, kde najdeme nejlepší výběr knih, spřízněné jedince, přátelskou atmosféru a kultivované prostředí. Abychom uspěli, je třeba vycházet z toho jak nás vidí naši zákazníci, veřejnost i naši zřizovatelé a snažit najít nové cesty jak nabízet služby a média efektivně, viditelně a levně. „Nestačí snášet zlatá vejce musíme o tom také kdákat“

* pozn. redakcie: text článku vychádza z prezentácie, ktorú autorka predniesla na konferencii Kniha ve 21. století, 16. – 18. 2. 2016, Praha. Príspevok je uvádzaný v zborníku z konference.

Zuzana Helinsky

z@zuzh.com

(zh consulting)

² <http://sites.google.com/site/youngresearchersconnect/>
(Peter Williams and Ian Rowlands, THE LITERATURE ON YOUNG PEOPLE AND THEIR INFORMATION BEHAVIOUR Work Package II)
RIN, Research Information Network, E-journals: their use, value and impact 2009
Howe & Strauss, Millennials Rising: The Next Great Generation, 2000,
Marc Prensky, From Digital Natives to Digital Wisdom 2012
Marc Prensky, Teaching Digital Nativ Corwin Press 2010
Chris James/Elsevier Presentation London On line

Ebooks & Libraries in Germany: Legal Issues and Models

A study on the current legal situation of e-lending requires also a view on the background of analog lending and different (future) models for digital books. However, there is still no consensus on what "e-lending" means and how it can be dealt with de jure. Its lawfulness depends strongly on expected political and judicial decisions.

1. Physical and non – physical media: The legal situation

Concerning works contained in *physical devices* like books, CD's or USB-sticks, the legal situation is more or less cleared: Most countries of the world have established the so called "first sale doctrine" (or exhaustion principle). The exhaustion principle means, that after the first sale or other transfer of ownership of the original or a copy of the work with the authorization of the author, this item can be further distributed without authorization of the copyright holder¹. Some examples of legal language on "exhaustion" (first sale):

Art. 6 World Copyright Treaty (WCT):

(2) Nothing in this Treaty shall affect the freedom of Contracting Parties to determine the conditions, if any, under which the exhaustion of the right in paragraph (1) applies after the first sale or other transfer of ownership of the original or a copy of the work with the authorization of the author.

Art. 4 (2) EU copyright directive (2001/29/EC):

2.The distribution right shall not be exhausted within the Community in respect of the original or copies of the work, except where the first sale or other transfer of ownership in the Community of that object is made by the rightholder or with his consent.

Art. 4 (2) EU software directive (2009/24/EC)

The first sale in the Community of a copy of a program by the rightholder or with his consent shall exhaust the distribution right within the Community of that copy, with the exception of the right to control further rental of the program or a copy thereof.

Art. 17 (2) German Copyright Act:

(2) Where the original or copies of the work have been brought to the market by sale with the consent of the person entitled to distribute them within the territory of the European Union or another state party to the Agreement on the European Economic Area, their dissemination shall be permissible, except by means of rental.

The case of "lending" is dealt with in Art.6 of the rental right and lending right directive (2006/115/EC), "Derogation from the exclusive public lending right":

"Member States may derogate from the exclusive right ... in respect of public lending, provided that at least authors obtain a remuneration for such lending. ..."

Thus, in Germany, which has derogated this exclusive right in Art. 17 par.2 and 27 par.2 Copyright Act, libraries do not need authorization before they lend a book, but the 16 federal states and the central government are obliged to pay remuneration for the lending in publicly funded libraries to the Collective Society ("Bibliothekstantieme").

Art. 27 German Copyright Act:

(2) The author shall be paid an equitable remuneration for the lending of those originals or copies of a work whose dissemination is permissible according to Article 17 (2) if the originals or copies are lent through a publicly accessible institution (library, collection of video or audio recordings or other originals or copies thereof). Lending within the meaning of the first sentence is the time-limited transfer for use which neither directly nor indirectly serves profit-making purposes.

¹ See Art. 6 par.2 WIPO Copyright Treaty (WCT)

At present, the portion of newly purchased library resources distributed as printed books or on other physical items is descending strongly in academic libraries. Financial resources spent for electronic media in Germany's academic libraries in average added up to nearly 60 % in 2014², most of it for online media. As the latter does not imply physical distribution, one of the big questions for library services is: Can the exhaustion principle, as one of the basics of libraries after all, be applied on these media? That means, major part of library resources still be borrowed to library patrons? If not, the library character as distributor of works will change completely, because in a few years the share of online media will easily hit 80 % or more in the academic environment. Some Technical Universities already achieve even higher percentages.

2. Different models of electronic resources – different laws

Before taking a closer look on the possible legal situation of E-book-lending, we have to differentiate the variations of models for e-resources, because the classical "lending" model can possibly only be applied to e-resources, where it is comparable with the distribution of physical items to libraries. Currently, most of the e-resources are not purchased for download by the libraries themselves: Library patrons only get access to the provider's platforms and can view as well as download the contents (e.g. platforms like "Divibib GmbH's Onleihe", "Beck-Online" or "De Gruyter ebooks"). At the most if libraries and publishers agree on library's permission for an archival copy, the situation can be compared with the physical purchase and lending of a printed book by the library.

3. What is E-Lending?

a. Definitions

Is the provision of a digital copy "lending"? As the act of "lending" refers to the possession of a physical item, providing a digital copy to a library user via download does not literally fall under this expressive. On the other hand, the exhaustion principle and the allowance to lend library books should not be restricted to the literal meaning of the word "lending", if physical books are substituted by download versions. The exhaustion principle limits the right of the copyright holder after the first distribution. Libraries can buy physical books on the end-user market and lend them without agreement of rightholders. Or can the above mentioned legal language on "exhaustion" be interpreted also as "digital" exhaustion of versions, which are downloaded with the rightholders' consent?

b. Legal model: Licence or statute?

There are three basic legal solutions: The first is the well known model of individual licensing, the second one would be a statutory exhaustion, and the third one a compulsory license. Especially in the case where exhaustion cannot apply to E-Books, the latter two could provide a reasonable solution. The German Library Association proposed³ - already in 2012 - to broaden the scope of the above cited Art. 27 par.2 Copyright Code: It should also apply to e-books. A similar initiative was launched by the parliamentary group of "DIE LINKE"⁴. Furthermore, the current governing coalition agreed to analyze this issue⁵.

4. The present legal situation for e-lending in EU

An e-book can be a mix of software, database and "normal" copyright protected contents. At least it is, substituting a physical book, a protected "work". Hence, one requirement for exhaustion is the "first sale or other transfer of ownership" (Art. 4 (2) infosoc-directive⁶). In the time of writing this article, the Court of Justice of the European Union (CJEU) has not yet decided, if this applies also to e-books.

However, a preliminary CJEU ruling on this issue is expected in spring 2016 in the Dutch case "Vereniging Openbare Bibliotheken v Stichting Leenrecht" (Case C-174/15)⁷.

The referred questions of this case are, among others, if the term "lending" in Art. 6 of the above cited EU lending right directive "includes the digital provision of the work per download, and if Article 4(2) of Directive 2001/29" [...] is] construed as meaning that the initial sale or other transfer of ownership of material as referred to in that provision also means making available remotely by downloading".

In the "Usedsoft" case⁸ from July 2012, CJEU had decided on the exhaustion of software: It ruled, that a license can be classified as a "sale" in the sense of Art. 4 (2) of the software directive, if the right to use a computer program lasts (a)

² Deutsche Bibliotheksstatistik, <https://www.hbz-nrw.de/angebote/dbs/>

³ Positionspapier des Deutschen Bibliotheksverbandes e.V.: Gleichstellung von gedruckten Büchern und E Books, http://www.bibliotheksverband.de/fileadmin/user_upload/DBV/positionen/dbvPositionspapier_EBooks_Ausleihe_kurz_2014_02.pdf

⁴ BT-Dr. 18/5405, <http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/18/054/1805405.pdf>

⁵ Coalition Treaty, P. 134, http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2013/2013-12-17-koalitionsvertrag.pdf

⁶ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:167:0010:0019:EN:PDF>

⁷ <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=164990&doclang=EN>

⁸ Case C-128/11, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=124564&pageIndex=0&doclang=EN>

for an indefinite period and (b) "in return for payment of a fee designed to enable the copyright holder to obtain a remuneration corresponding to the economic value of the copy of the work of which he is the proprietor".

In Germany, courts refused the application of the Usedsoft judgement on downloaded e-books or audiobooks and gave the following reasons⁹:

The exhaustion principle, set in Art. 4 (2) of the Infosoc-Directive¹⁰ and § 17 par. 2 German Copyright Code (UrhG), can not be applied to the download of E-books as an analogy. Different from software, respective to the courts decision, the download of other works does not imply the transfer of ownership, because there is no "substance" transferred. In software, because of its specialties, this is different. The court refers to the difference between software and other works: "Everybody can read a book, watch a film, listen to a record, view a painting. (But) the mode of operation and function of the program cannot easily be determined on the basis of the data carrier."

The mentioned expected CJEU decision "Vereniging Openbare Bibliotheeken" can change the game completely.

5. The present situation in German public libraries

All libraries acquire their media at the prevailing market terms, thereby paying a great deal of money to publishers and authors for printed and electronic media. In 2014, the total media budget of German libraries came to EUR 416 million. In addition, the remuneration for lending paid by the federal states and central governments, adds up to about 10 Mio Euro annually.

Lacking clarity about statutory ebook-exhaustion, e-lending in Germany is provided by licensing, in the case of public libraries via so-called aggregators, the dominant one being the private company Divibib GmbH with a business model called "Onleihe". In recent years, also the US company Overdrive Inc. and the mainly end-user company Ciando offer their services to public libraries in Germany, however, on a much smaller scale (only a handful of libraries use Overdrive mainly for foreign literature and about 200 libraries use Ciando). Divibib GmbH already started back in 2007 and works mainly for public libraries. A library card is needed before a reader can use the service.

Currently, altogether 2652 public libraries in Germany, Austria and Switzerland, with participation in Germany alone of about 1400 public libraries (of 2100 professionally run public libraries) participate in the service. In 2015, about 8 Million e-media (e-magazines, e-papers, e-books, audio-books, music and videos) were borrowed by library readers compared to 375 Mio physical media that were borrowed at the same time in public libraries.

Divibib GmbH offers a complete service with all components to the library: the implementation of an online platform as "digital library branch", an Internet based service without installation in the library needed, technical support for running the services, the negotiation of licences with publishers and distribution of digital contents but also subject indexing and delivery of catalogue entries in MAB2.

For library users, the offer is simple and straight-forward: registered library users visit the website of their local library, log-in with their personal data, browse the digital content (searchable by format, topic, full text), place interesting materials into their library basket and download materials to their PC or e-book reader (no streaming). There is a Digital Rights Management system installed. The library determines the length of lending (between 2-4 weeks) and the number of items that can be borrowed at the same time.

The underlying business model of Divibib GmbH contains one supplier that negotiates on behalf of all libraries, that a single platform for the delivery of the e-book to the user is offered, that packages are possible for libraries (e.g. the whole offer by a certain publisher), but libraries could also licence individual titles. The currently most common licence is a so-called M-Licence, where one digital copy is lend to one reader at a certain time. In addition, there are other licensing models, like the L-Licence which gives broader availability for titles that are 2 years or older, and the XL-Licence, where parallel downloads for current titles is possible for an extra price.

Almost all books are available to public libraries for more or less the same price as for the end customer of the market, there are window times for some titles, but altogether more than 3900 publishers are currently cooperating with the Divibib GmbH. Unfortunately some big and very important publishing houses especially for fiction titles are missing as they developed their own commercial offers.

The integration into the library environment works well: some library software producers offer interfaces to the library catalogue and Divibib GmbH offers MAB & MARC data and media covers for the integration into library catalogues. In this way, the maximum visibility of the digital offer is reached.

Additionally, Apps are available for iPad, iPhone and Android platforms. Various marketing tools are also available like digital frames, bookmarks, posters, stickers and labels on media, give-aways, flyer, or postcards.

However, there are still major problems with e-lending in public libraries, e.g. important publishers refuse to negotiate licenses for libraries, licenses are only available for a specific time span and have to be re-negotiated or might

⁹ (OLG Hamm) // OLG Hamburg: <http://www.telemedicus.info/urteile/Rundfunkrecht/Urheberrecht/1551-OLG-Hamburg-Az-10-U-511-Weiterveraeusserungsverbot-in-AGB-fuer-digitale-Gueter-ist-wirksam.html>

¹⁰ 2001/29/EC

disappear afterwards, therefore licenses for digital media can be much more expensive for libraries than analogue media. Often, copyright exceptions are not reflected in terms of the licenses, and the long-term availability of E-media is not guaranteed.

According to the Federal Government Commissioner for Culture and the Media, this contradicts the cultural policy interest in broad, comprehensive access to cultural assets.¹¹ The widespread accusation within the publishing world, that libraries would offer free flat-rate services that compete with the publishing houses, is simply not true. Because access to e-books in public libraries is, as shown above only possible to a limited extent: consecutive loans make simultaneous access by many readers impossible, because as soon as an e-book is borrowed, it is no longer available to anyone else. There can still be no talk of supplying the entire population with e-books from a single library, as public libraries are funded by municipalities and their services are only provided for their registered citizens.

Book shops, publishers and libraries all advocate the equality of book prices and VAT. Whilst there is already draft legislation for controlling book prices, politicians also criticize the unequal treatment of VAT: "Be it digital or analogue – it is the content that distinguishes a book and not the format in which it is made available to the reader. A book is a book, regardless of how it is supplied."¹²

6. Next legislative steps on EU level?

At the moment, there are no serious steps taken towards EU legislative on E-lending. The Commission's Communication "Towards a modern, more European copyright framework"¹³, from 9th December 2015 includes altering and harmonization of exceptions for research and libraries. It does not promise anything about e-lending. However, the EU Parliament's Resolution on Copyright, adopted on 9th July 2015¹⁴, in its Art. 53, "Recognizes the importance of libraries for access to knowledge and calls upon the Commission to assess the adoption of an exception allowing public and research libraries to legally lend works to the public in digital formats for personal use, for a limited duration through the internet or libraries' networks, ...". This proposal has the function of an opinion and is not binding in any case, though.

Armin Talke

Armin.Talke@sbb.spk-berlin.de

(Staatsbibliothek zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz)

Barbara Schleihagen

Schleihagen@bibliotheksverband.de

(Deutscher Bibliotheksverband e.V.)

Knihovna je stabilní jistota v nestabilním světě

Mezinárodní konference Knihovna ve 21. století organizovala ve dnech 16. – 18. února 2016 Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě, Ústav bohemistiky a knihovnictví – oddělení knihovnictví, které již jedenáctým rokem šíří celostátní osvětovou kampaň o důležitosti knihy, knihoven a čtení. Tématem jednání letošního ročníku bylo Redefinování role knihoven ve 21. století.

Úvodní referát přednesl profesor Tomáš Kubíček, ředitel Moravské zemské knihovny v Brně. Zamýšlel se nad základními a neméněnnými funkciemi knihovny. Svět se mění – knihovna ne. Knihovna je stabilní jistota v nestabilním světě. Upozornil na tradiční hodnoty knihoven, na kterých bychom měli stavět. Síla knihoven je možná i v tom, že se celá staletí nezměnily.

Cílem konference bylo propojit teorii s praxí. Na konferenci vystoupila řada renomovaných odborníků nejen z oblasti knihovnictví. Ve dvou dnech zaznělo celkem dvacet referátů, z toho dvanáct zahraničních. Netradičně o boření mýtů v kariéře a o mezinárodních vztazích pohovořil Pavel Vosoba, spisovatel a spolumajitel poradenské firmy M. C. Triton. Hlavními tématy byly digitální služby, kyberprostor knihoven a trendy a směry vysokoškolského vzdělávání knihovníků. Ale i role knihoven jako center znalostí pro 21. století, jak by mohly a měly prospět ke zmenšování „digitální přehrad“ mezi lidmi. Jakou roli hrají a chtějí hrát v budování místních komunit a další.

Zahraniční sekci zahájil profesor Dušan Katuščák z Katedry mediamatiky a kulturního dědictví Fakulty humanitních věd Žilinské univerzity v Žilině. Zamýšlel se nad fragmentací vzdělávání v oboru LIS (Library and Information Studies/Science) v Evropě a v USA. Snahou knihovnické komunity na Slovensku a v České republice by mělo být sbližování a standardizace vzdělávání v oboru LIS v Evropě, ale i v součinnosti s USA tak, aby naši absolventi našli uplatnění i v zahraničí.

¹² The Culture Secretaries of France, Poland, Italy and Germany in a press release dated 19.3.2015

¹³ http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?action=display&doc_id=12526

¹⁴ "Reda Report", <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P8-TA-2015-0273&language=EN>

Profese knihovník je v zahraničí daleko lépe finančně ohodnocena. A také, aby se nevytratilo z kurikula LIS/ISK (studijní program Informační studia a knihovnictví) to hlavní, a to je práce s dokumenty ve všech možných směrech. Je potřeba si uvědomit, že práce s dokumenty je ve všech zemích stejná. V Evropě neexistuje žádný de iure standard vzdělávání v LIS. Určité usměřování v této oblasti můžeme najít v pravidlech a doporučených EUCLID, v pravidlech IFLA pro LIS a ve School. Existuje terminologická kompatibilita, pokud jde o názvy a obsahy předmětů. Výzva pro knihovnickou komunitu zní: zaměstnávejte na odborné činnosti v knihovnách kvalifikované knihovníky.

O důležitosti propagace knihoven informovala nezávislá konzultantka knihovnictví ze Švédska paní Zuzana Helinsky. Představila mezinárodní zkušenosti s marketingem v různých knihovnách, popsala metodiku marketingu a zdůraznila význam praktického přístupu. Abychom uspěli, je třeba vycházet z toho, jak nás vidí naši zákazníci, veřejnost i naši zřizovatelé a snášit se průběžně najít odpovědi např.: jaké služby a produkty si naši zákazníci přejí nejvíce; jak nastavit mix služeb na všech místech tak, aby byl uživatel co nejvíce spokojen; ukázat, jak knihovnické služby, zdroje a sbírky pomáhají vytvářet hodnoty pro jejich mateřské instituce, a to jak okamžité, tak i v delší perspektivě; jak průběžně, levně a efektivně propagovat naše služby, jak maximalizovat užitečnost jednotlivých výdajů atd.

Zajímavý výhled do polského knihovnictví zprostředkovali kolegové z velkých polských univerzit z Krakova, Katovic, Toruně a Lodže. Přednesli celkem 7 referátů, ve kterých představili zajímavosti z polských veřejných knihoven. Dotkli se i knižního trhu v Polsku, architektury knihoven, zakládání mediaték pro mládež a komunitního knihovnictví.

Závěr konference, na kterou se sjeli knihovníci, vedoucí knihovníci z celé republiky a pedagogové z různých českých i zahraničních univerzit (175 účastníků), patřil paní ředitelce Hornozemplínské knihovny ve Vranově nad Topľou Mgr. Emílii Antolíkové, která se pokusila srovnat slovenské a české knihovny a odpovědět na otázku, zda jsou slovenské knihovny TOP. Všichni řečníci zmínili obrovský potenciál knihoven ve znalostní společnosti 21. století.

Spolupořadatelé: Svaz knihovníků a informačních pracovníků 10; Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě, Moravská zemská knihovna v Brně

Sponzoři: Ceiba spol. s r. o.; KP-SYS spol. s r. o.; Cosmotron Bohemia s. r. o.

Mediální partneři: Národní knihovna ČR – Knihovna plus, Knihovna knihovnická revue, Bulletin SKIP

Partneři: město Opava, Moravskoslezský kraj

Více informací (prezentace, sborníky atd.) na <http://K21.fpf.slu.cz>

PhDr. Libuše Foberová, Ph.D.

libuse.foberova@fpf.slu.cz

(Oddelenie knihovníctva, Ústav bohemistiky a knihovníctva,
Filozoficko-prírodovedecká fakulta v Opave, Slezská univerzita v Opave)

Činnosť Stáleho výboru IFLA: Seriály a iné pokračujúce pramene (IFLA SOCR) 2015 – 2016

Sekcia IFLA – Seriály a iné pokračujúce pramene sa zaobráva všetkým, čo robí seriálové publikácie jedinečnými v oboch prostrediah, tlačenom a elektronickom. Patria sem: bibliografické normy a kontrola, holdingy, národná a medzinárodná knižničnú spolupráca, prístup a dostupnosť, ochrana a archívacia, manažment a rozvoj zbierok, otázky ceny, copyrightu a vzťahy medzi vydavateľmi seriálov, dodávateľmi seriálov a ďalšími organizáciami zaobrájúcimi sa seriálmi. Zosilňujúci sa vplyv technologického rozvoja na procesy v oblasti seriálov, zmluvy s dodávateľmi a vydavateľský priemysel spadajú tiež do kompetencie sekcie.

Stály výbor Sekcie IFLA pre seriály a iné pokračujúce pramene zavŕsil svoje celoročné aktivity na 81. kongrese IFLA v Kap-skom meste (15. – 21. august 2015) Počas kongresu sa členovia výboru stretli na svojich dvoch uzavretých zasadaniach. Prvé zasadanie sa zaobralo voľbou zástupcov sekcie. Sharon Dias Correia, pracovníčka pre strategiu v oblasti seriálov a akvizíciu titulov typu Open Access na Univerzite v Toronte (Kanada) bola opäťovne zvolená za predsedníčku výboru a Margaret Mering, koordinátorka katalogizácie a metadát v Nebraske, Lincoln, USA, za tajomníčku. Hovorilo sa o novom strategickom pláne IFLA, ktorý sa bude realizovať v rokoch 2016 – 2021. V rámci IFLA sa stanovili 4 strategické ciele: knižnice v spoločnosti, informácie a znalosti, kultúrne dedičstvo a rozvoj ľudských a inštitucionálnych zdrojov. Sekcia bola požiadaná o rozpracovanie svojho akčného plánu a o jeho postupnú implementáciu. Druhé uzavreté zasadanie bolo prevažne venované diskusii o programe verejného zasadania pre 82. kongres IFLA WLIC Connections, Collaboration, Community, ktorý sa bude konať v Kolumbuse (Ohio) 13. – 19. augusta 2016./1/ Na verejném zasadnutí sekcie, ktoré sa konalo pod názvom Dynamické transformácie a rozvoj vo svete seriálov a iných pokračujúcich prameňov sa zúčastnilo 125 ľudí. Program bol skvelo prijatý,

o čo dokumentovali živé diskusie po jeho skončení. Predsedníčka výboru Sharon Dias Correia hovorila vo svojej prezentácii Nové seriály, nové úlohy, nové východiská o nových formách publikovania seriálov vo vzťahu ku knižniciam, o úlohe knižníc ako vydavateľov, poskytovaní prístupu a ochrane časopisov. Zdôraznila, nevyhnutnosť všímania si nových trendov v oblasti publikovania seriálov z dôvodu potreby nadvádzania nových obchodných partnerstiev a vychádzania v ústrety novým potrebám používateľov. Sandy Chan z Clarionskej univerzity v Pensylvánii, USA, predstavila: Nové úlohy pre profesionálov pracujúcich v oblasti seriálov. Tretiu prednášku pod názvom Ochrana e-seriálov, celosvetová výzva pre e-knižnice prezentovali spolu Gaëlle Béquet, riaditeľka Medzinárodného centra ISSN v Paríži a Peter Burnhill z Dátového centra Univerzity v Edinbursku, Anglicko./2/

V novom roku výbor rozpracoval tému svojho zasadania pre verejnosť na tohoročný kongres IFLA v Kolumbuse s názvom Úloha partnerov v novom svete seriálov a vyhlásil výzvu na zasielanie prezentácií. Okruhy, ktorých sa téma dotýka sú najmä: otvorený prístup, metriky, napr. altmetrika, hodnotenie, knižnice ako vydavatelia, netradičné publikovanie, inštitucionálne repozitáre, mobilný prístup, cloud, prepojené dátá alebo linked data, hľbková analýza textu a dát, nové úlohy pre profesionálov pracujúcich v oblasti seriálov, popis a prieskum a nové akvizičné modely. Na zasadaní sa uskutoční tiež panelová diskusia o súčasnej a budúcej úlohe partnerov ako sú knihovníci, vydavatelia, dodávatelia a agenti.

Sekcia seriálov chystá v tomto roku tiež dva satelitné mítингy, a to JSC/IFLA RDA mítинг, ktorý sa bude konať pri OCLC v Dubline, Ohio a druhý mítинг s téμou Knižnice ako vydavatelia, ktorý sa bude konať v Ann Arbor v Štáte Michigan, USA.

Literatúra

- /1/ Serials and Other Continuing Resources Section in Cape Town, South Africa, 2015. In: IFLA Serials Blog. [Cit. 3. februára 2016]. Dostupné na internete: <http://blogs.ifla.org/serials/2015/11/23/cape-town-south-africa-2015-a-world-library-and-information-congress-to-remember/>
- /2/ IFLA 2015 Serials and Other Continuing Resources Section Report. In: ALCTS News. [Cit. 3. februára 2016]. Dostupné na internete: <http://www.ala.org/alctsnews/reports/2015IFLAserials>

PhDr. Beáta Katrincová,
beata.katrincova@ulib.sk

(Univerzitná knižnica v Bratislave, členka Stáleho výboru IFLA SOCR)

22. ročník
KONFERENCE O PROFESIONÁLNÍCH
INFORMAČNÍCH ZDROJÍCH

24.-25. května 2016
Vysoká škola ekonomická v Praze

www.inforum.cz

Zvaní zahraniční přednášející:

Daniel Albertsson

Swedish University of Agricultural Sciences, Švédsko

Daniel Albertsson pracuje jako knihovník ve Swedish University of Agricultural Sciences v oddělení e-zdrojů, které představují 97 procent rozpočtu akvizice. Zabývá se statistikou a angažuje se ve skupině v oblasti praktického využití statistických dat, kterou vede National Library of Sweden. Je rovněž členem výkonného výboru COUNTER.

Nazlin Bhimani

UCL Institute of Education, Velká Británie

Specializací Nazlin Bhimani je správa odborných kolekcí a podpora vědy na UCL Institute of Education (IOE) v Londýně. Vyučuje v rámci modulu Information and Literature Searching, který navštěvují studenti zapsaní v Centru pro doktorandské vzdělávání. Od roku 2015 vede vlastní kurz pro doktorandy studující online. V letošním roce jí byla udělena cena UCL Provost's Teaching Award. V roce 2014 byla také finalistkou na Cenu za informační gramotnost konference LILAC. Je členkou Higher Education Academy.

Dietrich Schüller

Phonogrammarchiv, Austrian Academy of Sciences, Rakousko

Dietrich Schüller, bývalý ředitel Vienna Phonogrammarchiv, byl v posledních desetiletích aktivně zapojen do vývoje v oblasti uchovávání audiovizuálních záznamů. Byl a je členem a předsedou několika mezinárodních technických pracovních skupin (ITWG) se zaměřením na uchovávání audiovizuálních záznamů a také významným členem programu UNESCO s názvem Memory of the World Programme. Napsal řadu publikací a je redaktorem dvou standardů IASA zaměřených na uchovávání audiovizuálních materiálů.